

Гос. Орл. Тр. №. Знам.
Публична Б-на
ОТД. НАЦ. ЛИТ-РЫ

16 a

Коммунисти теел

1936

SISUKORD

	Lhk.
Stalinliku Konstitutsiooni terasest alus- müüril edasi — kommunismi teed _____	1
Hispaania rahva kangelaslik võitlus fa- schismi vastu _____	4
O. R.:	
Muudatustest NSV Liidu majanduses ja klassilikus struktuuris _____	9
H. P.:	
Kuidas pettusevõrgud purunevad _____	14
R. V.:	
Maailma-majanduse küsimusi _____	18
A. S. PUSCHKIN (tõlge):	
Mozart ja Salieri _____	22
HUGO ANGERVAKS:	
Hallparun _____	25
A. S. PUSCHKIN (tõlge):	
Kirdshali _____	28
H. ROOSKAJA:	
„Herodes, miks sa ehmatad?“ _____	31
J. LFMM:	
Rahvalugemise lävel _____	34
E. TARLE (tõlge):	
Hispaania rahvas vabadue eest võit- lemas _____	36
H. MOOSBERG:	
Orjade ülestõus vanas Rooma riigis _____	42
JOH. REESEN:	
Hispaania _____	45
J. LEMM:	
Volhovi elektriyaam 10-aastane _____	49
K. J. JUHANSON:	
Jaapan — kui imperialistlik sõjakolle _____	52
Teadusline ringvaade _____	60
Kroonika: Nõukogude Liidust. Välismaalt. Valgest Eestist _____	62

Kommunismi teel

RAHVALIK POLIITIKA, KIRJANDUSE JA TEADUSE AJAKIRI

№ 7

Detsember

1936

Stalinliku Konstitutsiooni terasest alusmüüri edasi — kommunismi teed!

PIKKAMISI valgub laiali võimas vaimustuselaine, mis ennenägemata pidulikus meeolus pani mähades liikuma 170-miljonilise rahva, kui 5. detsembri õhtul raadio sotsialistliku riigi südamest, Moskvast, teate maailma kandis, et Nõukogude Liidu töörahva kõige paremad esindajad, terve rahva nimel ja volitusel, staalinliku Konstitutsiooni projekti lõpuliikult vastu on võtnud ja maailma-ajaloos esimese valmisenähtatud sotsialistliku riigi põhiseadusena kinnitanud. Kuid kui rahu-asetus aset annab ühtlasele hoovamisele, siis seletab silm argipäevast tõsiasja: meie oleme kõik koos, kogu meie sotsialistlik ühiskond, kerkinud uuele, kõrgemale astmele sotsialistlikus ehitusetöös; meil on uus, staalinliku Konstitutsiooni terasene alusmüür, sotsialismi vankumata kindel kalju. Ja see teadmine saab uue vaimustuse allikaks, mis täidab Nõukogude Liidu enam kui sajamiljonilise töörahvahulga rinda nimelt ta argipäevasel tööl, muutudes ja kasvades sotsialistliku ühiskonna enneaimamata jõuks, mis tõstab meie majandust ja kultuuri veel kiiremini, veel hoogsamalt, liites eluküllaseks loominguks Nõukogude Liidu kümnete rahvaste ja rahvaste võimsalt esile puhkeva edasitungi kõrgemale, veel õnnelikumale, veel rõõmuküllasemale elule — kommunismi poole.

Ei ole Nõukogude Liidu otsataval pin-

nal ainustki teadlikku sotsialismi ehitajat, olgu tööline, olgu kolhoosnik, olgu nõukogude asutuste teenija, kes ei tunneks, et tänapäeva eilest pikk vahemaa lahutab, et sotsialismi ülesehitamise tunnustamine, et ülesehitatud sotsialismile rajatud uus staalinlik Konstitutsioon meie ette uued ülesanded, uued nõuded seab, et kogu meie elu, meie tööd kui puhkust, uus, sotsialistliku ühiskonna meeolu peab täitma ja kandma. Sotsialistlike võitude kinnitamine Konstitutsioonis, nende võitude materiaalsete saavutustega loodud uued võimalused *kohustavad meid*.

Kui vana maailm löi ütelse: „noblesse oblige“ (noblesse obliish — suursugusus kohustab), siis... missugune suursugusus ulataks üldse ligilähedalegi *sotsialistlikule* suursugususele! Mis suursugusus, inimese, tõeliku väärtuse, inimese *inimliku* kõrguse mõttes, võis ja võib olla „suursugusus“, mis ehitatud ja põhjendab teiste inimeste kurnamisele, orjastamisele, teiste inimeste inimliku väärtuse alandamisele, hävitamisele? Iga orjastamine alandab ja orjastab ka orjastajat ennast. Orjapidaja „suursugusus“ on nagu „haud, mis välispidi ilusaks võõbatud, seespidi aga täis mädanust ja surnuluid“. Alles sotsialism, mis inimese kurnamise teise inimese poolt hävitab, mis sellega hävitab inimese väärtuse alandamise põhjused ja tingimused, tõstab *ühiskonna tervelt* võrratule kõrgusele üle endiste ühiskondade „suursugususe“. Alles

sotsialism loob tõeliku suursugususe, mis rajatud vennalikule, sõbralikule koostööle ning inimeste vastastikusele lugupidamisele, *inimese väärtuse tõelikule austamisele* ja hindamisele.

Selle aluse on meile annud staalinlik nõukogude Konstitutsioon. Aga just seesama uus, sotsialistliku ühiskonna kodaniku enese väärtusetunne paneb meile uued, kõrged kohustused: ta nõuab, et kogu meie elu, kogu meie käitumine (ülespidamine) teiste nõukogukodanikkude vastu; meie suhtumine töökohustesse, meie suhtumine kohustesse kogu ühiskonna ja riigi vastu — tõelikult sotsialistlikult-suursuguseks peab muutuma. Staalinlik Konstitutsioon, mille alusel meesotsialismi edasi peame ehitama, peame endid ette valmistama sotsialismi esimeselt astmelt edasi teisele — täiskommunismile — minekuks, see Konstitutsioon nõuab meilt kõigepealt, et meie ise tõelikudeks sotsialistideks muutuksime, s. o., et meile seadused enam kui mingid sunninormid ei oleks, vaid kui sissekasvanud harjumused, mis igasuguse sunninormi täiesti ülearuseks teevad. Mis tähendab kommunismi põhimõte: „Igaühelt tema võimete järgi, igaühele tema tarvete järgi“? See tähendab kõigepealt seda, et meie oma kohuseid ühiskonna vastu tõesti kui oma sisemist tungi, paratamata vajadust ja harjumust tunneksime; et meie tööd mitte sellepärast ei tee, et selle eest tasu saada, vaid sellepärast, et seda ühiskonnale vaja on, ja et meie kõige kõrgem püüd peab olema, seda tööd — oma kohustust ühiskonna vastu — kõige paremini teha, oma võimete järgi kõige kõrgemat anda, mis iganes suudame. *Selle* suursugususe tunde teine külj saab siis loomulikult olema, et meie ühiskonnalt ainult seda vastu võtame, mida meile tõesti vaja on, s. o. meie tõelikkude tarvete järgi.

Kes tihkaks ütelda, et meie juba niikauget oleme? Ei, sinnamaale on veel tükk teed käia, on veel paljugi raskusi võita oma „vana Aadama“ väljarookimisel, s. o. endiselt ühiskonnalt kaasasaadud paranduse — isiklike huvide esipaigale seadmise, omapoole kiskumise jne — hävitami-

sel. Kuid ons raskused enamlasti, kommuniste — parteilikke kui parteituid — iganes kunagi kohutanud?! Tohime meie nüüd, kus meie sotsialistliku korra juba oleme üles ehitanud, nende raskuste ees veel pilgukski peatama jääda? See vast näitaks, kui vähe meie sotsialistlikku korda väärt oleme. Ei, sotsialistlikud töömeetodid — sotsialistlik võistlus, löökclus, stahaanovlus — peavad nüüd uuele, kõrgemale astmele tõusma, peavad nüüd kindla ja selge sotsialistliku suursugususe mõtte saama, kui meie kohustus ühiskonna vastu, kohustus, mis meie sisemiseks tungiks, vajaduseks, harjumuseks peab muutuma. Just nüüd peame kõige suurema hoolega õppima ja uurima leninismi teooriat, Marxi, Engelsi, Lenini, Stalini töid, et sealt leida juhtnõõre iga meie sammu astumiseks õiget sotsialistlikku teed; et kogu meie elu, iga meie käitumist põhjalikult läbi immutada parteilikkusega, enamlusega.

Enam kui pool aastasada tagasi seadis Kreutzvald inimese eesmärgiks püüda — et tema kujust igavest saaks paistma *täis inimese* kõrgus otsata.

See oli utopia, täitmatu soov ja ideaal kodanlikes ühiskonnas, see on teostatav — ja mitte ainult üksikute suhtes — kommunistlikus ühiskonnas, mille poole kiiresti rändame staalinliku Konstitutsiooni alusel. See on aga võimalik ainult kõige kindlaminini selle partei juhtimisel ja lipu all — kommunistliku partei juhtimisel —, kelle õiget teed sammudes, kelle õigest liinist kindlasti kinni pidades meie suutsime sotsialismi üles ehitada.

Kuid meie ülesanded ei piirdu ainult Nõukogude Liidu sisemise eluga. Sm Stalin kirjutab revolutsiooni arenemise jaamavahedest:

„*Kolmas jaamavahe*. See algas pärast oktoobripöõret. Eesmärgiks on — kindlustada proletariaadi diktatuuri ühel maal, teda ära kasutades kui toetusepunkti imperialismi kukutamiseks kõigil maadel Revolutsioon läheb välja ühe maa raamidest; on alanud üleilmse revolutsiooni jaamavahe“. („Leninismi alused“, ptk. VII, „Strategia ja taktika“.)

Nõukogude VIII erakorraline üleliiduline kongress. Seltsimehed Stalin, Molotov ja Kalinin kongressi presiidiumis.

Ja staalinlik Konstitutsioon

„...annab tunnistust sellest, et see, mis teostatud on NSV Liidus, täiesti teostatud võib saada ka teistel maadel“ (sm Stalini aruandest nõukogude VIII kongressil).

Revolutsioon kasvab üle ühe maa raamidest; on alanud üleilmne proletaarne revolutsioon. Otsustavad kokkupõrked maailma imperialistlikkude jõududega, keda nende sisetised vastuolud paratamata sõja- ja interventsiooniteele sunnivad, seisavad ukse ees. Staalinlik Konstitutsioon on enam kui valgustavaks tuleorniks maailma võitlevale proletariaadile; ta seab meie ette ka maailmarevolutsiooni ettevalmistamise alal kõrgemad ülesanded. Sotsialistliku isamaa kaitsmine — kui NSVL iga kodaniku püha kohus — ei käi kaugeltki mitte ainult nende kodanikkude kohta, keda isamaa kaitsmine väerindele võib kutsuda. Hüüdsõna: „150 tuhat lendurit!“ ei puuduta kaugeltki mitte ainult neid noori, kes lennukursustele ja koolidesse tungivad. Staalinlik Konstitutsioon nõuab, et kogu Nõukogude Liit kasvaks ühtseks kaljukindlaks teraskantsiks sotsialismi kaitsel ja revolutsiooni huvide kaitsel terves ilmas. See on võimalik, kui iga viimast kodanikku valdab tunne, et sotsialistliku isamaa kaitsmine on — *au kohus*. Siis on kõige paremini kaitstud ja kindlustatud ka maailmarevolutsiooni võit. —

Meie elame suurel ajal. Inimsoo pääst-

mine surve ja kurnamise ikke alt, sellega aga ka viletsustest ja sõdadest, — läheb meie silma all teoks ja tõeks. Meie saame kaasa elada sotsialistliku ilmakorra loomisele, mille kättevõitmiseks tuhanded ja miljonid võitlustes ja kannatustes oma elu jätnud. Veel enam — meile on see aiamatu ja miljonite poolt palavalt tagaigatsetud õnn osaks saanud — selle uue ilma *ehitamisest* enesest osa võtta. Meie oleme võinud kaasa elada ühte kõige õnnelikumat ja tähtsamat pilku inimsoo elus — esimese ülesehitatud sotsialistliku ühiskonna põhiseaduse kinnitamise silmapilku. Olgem selle suure aja väärilikud sotsialistliku isamaa kodanikud! Ammutagem vaimustust selle isamaa staalinlikust Konstitutsioonist, et uue energiaga uusi võituseid saavutada sotsialismi edasiehitamisel ja eelduste loomisel kommunistlikku korda üleminekuks; tuhandekordselt oma valvelolekut teritades sisemiste kontrevolutsioonilikkude olluste jäänuste kahjustava tegevuse vastu ja väliste reaktsioonilikkude imperialistlikkude jõudude vastu. Staalinliku Konstitutsiooni alusel edasi — leeninlik-staalinliku enamlastepartei, üleliidulise kommunistliku partei lipu ja juhatuse all, oma geniaalse juhi, kogu maailma tööraha suure juhi, sm. Stalini, järel — kommunismi poole, üleilmse proletaarne revolutsiooni võidule vastu!

HISPAANIA RAHVA KANGELASLIK VÕITLUS FASCHISMI VASTU

(Järg¹)

Mäss

FASCHISTID lootsid ühe hoobiga seisu-
korra peremeesteks saada. Nad tegid
oma plaanid aga ilma töörahva hulkadeta.
Sarnastes proletaarsetes keskkohtades nagu
Madrid, Barcelona, Astuuria suutsid töö-
rahva hulgad ühe päeva jooksul mässu
maha suruda ja demokraatlikku võimu
kindlustada. Algas kodusõda.

Juba esimestel mässupäevadel läks fa-
schistidel korda umbes 60.000 sõdurit kogu
sõjaväest kaasa tõmmata. Ohvitseridest
läks faschistidega kaasa ligi 80%. Sõjali-
selt olid jõudude vahekorrad järgmised:
jalavägi läks suures enamuses faschistlik-
kude mässajatega. Suurtükivägi jagunes
pooleks. Suurem osa lennuväest jäi vaba-
riigile truuks. Pea tervelt jäi laevastik va-
bariiklaste poole. Ainult laevu: „Almirante
Servera“, „Espagne“ ja „Kanarias“ läks
faschistlikkudel ohvitseridel korda mässaj-
ate poole viia. Teistel laevadel arreteeri-
sid madrused mässulised ohvitserid ja
viskasid nad lihtsalt üle parda.

Peale regulaarvägede oli faschistidel
umbes 20.000 relvastud meest „Karlisisid“,
„Hispaania falangi“ liikmeid, shandarme
jne.

Sõjariistus jõu ülekaal mässuliste pool
kutsus vabariiklikus valitsuses kõhklemisi
esile. Kuid töölisteklassi otsustav väljaas-
tumine vabariigi kaitseks istutas julgust
ka teistesse vabariiklaste kihtidesse. Luuakse
Hose Hirali valitsus, kes demokraatlikke
jõude koondama hakkab, et mässu maha
suruda. Esimeseks sammuks sel alal oli
töölistele sõjariistade väljajagamine. Kuid
sõjariistadest oli suur puudus. Mässajad
olid relvalaad oma kätte haaranud. Kuid
seda, mida demokraatia jõududel puudus
relvade alalt, täitsid nad julgusega ja ot-
sustavusega.

La Montana kasarmus Madridis kind-
lustasid end 14.000 mässulist. Mässuliste
vastu astusid vabariiklikud militsionäärid
ja töölised. Valitsuse relvade-tagavara
Madridis oli ainult 2000 püssi, mis töö-
listele välja jagati. Need kakstuhat töölisi
võtsid tormijooksuga kasarmud, sundides
mässulisi alla andma. La Montana kasar-
must said vabariiklased 45.000 püssi.

14-tunnilise lahingu järel läks töörahva

hulkadel korda mässu Barcelonas maha
suruda. Mässu juhid arreteeriti ja lasti
väljakohtu otsusel maha. Vabariiklastel
läks korda Madridi sidet tagamaaga kind-
lustada. Valencias, Albasetes jne löödi
mässukatsed maha.

Saksamaa ja Itaalia vahelesegam- ine

Vaatamata sõjalise jõu ülekaalule olid
mässulised sunnitud taganema. Kuid fa-
schistliku Saksamaa ja Itaalia abi tõi sei-
sukorda muutuse. Faschistlikud mässajad
tõivad saksa sõjalaevade ning itaalia len-
nukite kaitsel ligi 20 000 meest Marokkost
mandrile. Saksa ja itaalia lennukite, tan-
kide, kahurite ja laskemoona abil hakka-
sid faschistlikud mässajad Madridile pea-
le tungima. Esimese kahe kuu jooksul said
mässajad Saksamaalt ja Itaaliast enam
kui 500 lennukit. Üldtuntud on saksa tan-
kide saatmine faschistidele Portugali
kaudu. Välismaa ajakirjanduses leidub
pea iga päev andmeid selle kohta, kuidas
Saksamaa ja Itaalia seadusliku Hispaania
valitsuse vastu mässu tõstnud faschiste
toetavad. 14. augustil teatab Inglise lehe
„The Times“ Berliini kirjasaatja, et 25
saksa lennukit Sevillass maandusid. 18. au-
gustil teatab „Daily Ekspress“ kirjasaatja
Sevillast, et ta 30 saksa „Junkersi“ tüüpi
lennukit näinud, ning et valitsuse ristlejat
pommitanud lennukit saksa faschistlik
lendur juhtis. 9 septembril teatab Pariisi
ajakirjandus, et Itaaliast on 100 faschist-
likku miilitsaohvitseri ja 10 rasket pommi-
lennukit Hispaaniasse saadetud.

Neid andmeid võiks lõpmatuseni jätkata.
Kogu maailm teab seda. Ainult Londonis
istuv Hispaania asjadesse mitte-vahelese-
gamise komisjon „ei tea“ midagi. Komit-
tee esimehele pole sugugi „selge“ kust
ilmusid mässuliste vägedesse Junkersi ja
Henkeli tüüpi lennukid, Caproni tüüpi
pommipildujad, kõige uuemat tüüpi saksa
ja itaalia tankid jne, jne.

Selle vastu aga suutis Londonis kokku-
tulnud *ühiskondlik* uurimiskomisjon kül-
lalt selgusele jõuda missugusest „müstili-
kust“ allikast mässulised oma varustust
ammutavad. Ühiskondlik komisjon *pani*
asitõendused lauale. Asitõendustena esine-
sid komisjonis saksa vabrikutes valmista-

¹ Vt. „K. t.“ nr. 6.

tud lennukipommid, mida saksa lennukilt Toledo peale pilluti. Asitõendusena esines itaalia langevari, millega Madriidi lähedal itaallasest lendur vigastatult itaalia lennukilt alla hüppas. Vangistatud Itaalia lendur Vincente Patriarca seletas: „30. augustil sõitsime meie välja ja jõudsime Mellillasse, seal edasi Sevillasse. Meie grupi ülemaks oli kapten Simonetti. Mässuliste vägedes teenides saame meie, lendurid, 1000 pesetat koos“. Edasi teatab Patriarca, et Badajosis on 10 saksa lennukit ja 12 itaalia lennukit 12 saksa lenduri ja 15 mehaanikuga ning 6 itaalia lenduri ja 5 mehaanikuga; Cordobas on 3 saksa lennukit; Sevillas 29 itaalia lennukit ja 12 saksa lennukit.

Kõik need tõsiasiad räägivad sellest, et faschistlikud sõjasütitajad kõige jultunumalt reaktsoonääre ja faschiste Hispaanias toetavad. Faschistlik Saksamaa ja faschistlik Itaalia teostavad Hispaania kaudu verist sõjakäiku mitte üksnes Hispaania, vaid terve Euroopa demokraatia vastu. Hispaania faschistide võit oleks rängaks hoobiks rahvaväerinnale teistel maadel ja tähendaks faschismivastaste jõudude lüüasaamist kogu Euroopas. Sellepärast toetavad Saksamaa ja Itaalia nii suure õhinaga faschistlikke mässajaid.

Teisest küljest aga korraldas Prantsuse valitsus Inglise valitsuse survele Hispaania asjadesse mitte-vahelisele lepingu. Saksamaa, Itaalia ja Portugal kirjutasid küll sellele lepingule alla, kuid jätkavad täiesti avalikult mässajate toetamist. See loob ennekuulmata olukorra. Hispaania seaduslik valitsus on teiste riikide blokaadi all. Ta ei saa kusagilt mässu mahasurumiseks vajalikke relvi osta. Mässajad aga saavad Saksamaalt ja teistelt faschistlikudelt maadelt vahetpidamata relvasaadetusi. Selle tagajärjel läkski mässajatel korda valitsusevägesid taganema sundida.

Selle järgi mängu vastu astus välja Nõukogude Liidu valitsus. N. Liidu esindaja nõudis, et mitte-vahelisele lepingut **kõikide** lepinguosaliste poolt täidetaks. Seda ei sündinud. N. Liidu esindaja tegi ettepaneku, et kuna Portugal mässajate sõjalise varustamise peamiseks laduks on muutunud, siis on vaja, et inglise ja prantsuse laevastik Portugali sadamad oma kontrolli alla võtaks. Rahvusvaheline komisjon ei võtnud seda N. Liidu ettepanekut arutusele. Selle järele teatas N. Liidu esindaja, et kuna faschistlikkude riikide vahelisele lepingule tagajärjel Hispaania asjadesse faschistlikud mässajad sõjalist abi saavad,

siis ei taha N. Liit sarnase alatu teo eest vastutust kanda. Kuna aga vastavad riigid faschistlikkude mässajate abistamisest loobuda ei taha ja häbematult seletavad, et mingit abistamist üldse ei ole, siis, teatas N. Liidu esindaja, ei pea N. Liidu valitsus end mitte-vahelisele lepingu läbi mitte rohkem seotuks kui seda on teised riigid.

Rahvusvahelise komitee esimees, inglise mõisnik lord Plymouth, seletas, püüdes N. Liidu esindajat provotseerida, et temale ei olevat N. Liidu teadaande viimane lause selge. Mida see tähendavat? See on selge ilma lisandusteta — vastas sm Maiski. Ja see on selge. Kui Saksamaa ja Itaalia faschistlikke mässajaid abistavad ja sealjuures laia suuga seletavad, et mingit abistamist ei ole, siis jätab Nõukogude Liit endale vabaduse ise ära määrata mida ta teeb.

See Nõukogude Liidu samm on suuremaks toeks Hispaania võitlevatele rahvahulkadele. Nõukogude Liidu poolehoid vabariiklikkudele jõududele leiab soojemat tunnustamist kõikides demokraatlikkudes kihtides nii Hispaanias kui ka teistel maadel. Kogu ilma rahvas näeb, et see on Nõukogude Liit, kes demokraatlikkude vabaduste ja õiguste eest valvel seisab; et Nõukogude Liit rahvaste vaba enesemääramise õigusi kaitseb.

Demokraatlikkude vabaduste eest! Demokraatliku vabariigi eest! Hispaania iseseisvuse eest!

Sõjariistus töörahvas löi faschistide esimesed pealetungid tagasi. Nüüd seisib ülesanne selles, et kiires korras sõjariistus jõudu luua, mida oleks võimalik rindele saata leiva, maa ja vabaduse kaitseks. Asuti rahvamiilitsa korraldamisele. Kõikjal loodi vabatahtlikkudest miilitsasalku. Neid varustati püsside, kuulipildujate ja kahuritega. Vaatamata sellele, et miilitsionärid ei olnud sõjalist õppust läbi teinud, lõivad nad ägedaid lahinguid faschistide regulaarvägede vastu. Juba esimeste nädalate lõpul olid mõningad miilitsasalgad kindlateks, karastatud väeosadeks muutunud.

Paremaks miilitsa-väeosaks on 5. kommunistlik rahvamiilitsa rügement. Üldiselt tunnustatuna oli see rügement vabariigi kaitse organiseerimise selgrooks. Kommunistliku partei poolt organiseeritud viies rügement õpetas välja lahingutules noori töölisi, kes siis osakondade viisi teistesse rügementidesse ja väeosadesse üle viidi,

et seal juba õpetajana töötada. Prantsuse ajakirja „Regard“ kirjasaatja kirjutab Hispaaniast: „Viies polk — see on nagu kiirendatud sõjakool. Komanderid ei õpeta sõdureid mitte üksnes sõjapidamises, vaid nad teevad ka poliitilist kasvatusetööd. Rügemen dil on oma päevaleht „Rahva miilits“. Iga õhtu korraldatakse lahtise taeva all kontserte, loenguid, jutuaajamisi.

Vabariiklastel ei tulnud mitte üksnes väeasid luua, vaid ka komanderid kasvatada. Suurem osa ohvitseride läks mässajatega kaasa — rahva vastu. Tööraha loov vaim tõi esile uued komanderid. Rahvamiilits lõi oma ohvitserkonna, komanderide kaadri, kes rahvahulkadega seotud on. Sarnased väejuh id nagu Assencia ja Mangada on juba suure kuulsuse võitnud. Mangada, alles hiljuti alam-leitnant, nüüd vabariiklik kindral, koondas oma ümber kodusõja algupäevil 500-mehelise miilitsaosa. Kahe kuuga kasvas see miilitsaosa miilitsa-rügemen diks, 5000-meheliseks väeüksuseks, hästi distsiplineeritud ja hästi varustatud jõuks.

Faschistidega võideldes ilmutavad rahvamiilitsa soldatid kõige suuremat kangelaslikkust. Vanad ja noored, mehed ja naised näitavad ühte viisi mehisust. Iruni kaitsemine, Badajosi kaitsemine, võitlus Toledo eest — need on kuulsusrikkamaid lehekülgi hispaania tööraha võitluses välismaa palgaliste agentide vastu.

„Süd West“ agentuuri kirjasaatja kirjutab Sierra Guadarrama rindelt kuidas seal kangelaslikult langes 19-aastane tütarlaps Franciska Solana. Rahvamiilitsa reasõdurina võttis mehine neiu osa Alto de Leone kaitsemisest. Luurekäigul sai väeosa komander surmavalt haavata. Franciska Solana võttis luureosakonna juhtimise oma kätte. Tungides küllasse eraldus Franciska Solana lahinguägeduses teistest miilitsa-sõduritest ja sattus faschistide kätte vangi. Neli tundi kestis kohutav ülekuulamine. Teda piinati metsikult. Kuid Franciska mehisust ei suutnud murda faschistide met-sikus. Ta suri kangelasena.

Kodusõja esimesed kuud avastasid vabariiklaste nõrgad küljed. Peamisteks puudusteks olid tsentralisatsiooni ja distsipliini puudus, regulaarse sõjaväe puudumine. Valitsusel puudus ühtlane sõjapidamise plaan. Üksikud provintsid korraldasid võitlusi nii nagu nad sellest aru said. Puudus ühine väejuhatuse. Paiguti, eriti anarhistlikkudes miilitsaosades, oli distsipliin lodev. Nii mõnigi anarhistide väeosa täitis käsku ainult siis, kui käsk neile meeldis. Tuli ette juhtumisi, et

anarhistlikud miilitsa üksused lihtsalt ära ütlesid rindele minemast, sest nemad olla lagendiku mehed ja mägedes sõdida ei oskavat.

Arusaadav, et sarnase olukorra juures faschistid vabariiklikke jõude tihtigi taganema sundisid. Et sellele lõppu teha, et kõik jõud koondada faschistliku mässu mahasurumiseks, et vabariigi ja demokraatia jõude õieti organiseerida, selleks loodi 4. septembril uus valitsus. Largo Caballero moodustas kõikide vabariiklikkude jõudude esindajatest demokraatliku valitsuse. Sellesse valitsusse kuuluvad vabariiklaste partei esindajad, kataloonia ja baski rahvuslaste esindajad, sotsialistliku ja kommunistliku partei esindajad. See valitsus seab oma ülesandeks vabariigi kaitsemise ja faschistide sõjalise mässu mahasurumise.

Largo Caballero seletas valitsuse deklaratsioonis: „Valitsuse programmi sisu seisab kindlas otsustavuses organiseerida mässu purustamist, kokkukõlastades selleks kogu rahva jõude ja neile selleks tarvilikku ühtsust andes. Sellele ülesandele alluvad kõik teised poliitilised huvid, ja selle ülesande läbiviimiseks lükatakse kõrvale praegu poliitilised lahkkelid, sest käesoleval momendil ei või olla teisi püüeid kui et mässu maha suruda.

Caballero valitsus on vabariigi sõjaliste jõudude korraldamisel suuri edusamme teinud. On loodud vabariiklik regulaarne sõjavägi. Distsipliin on miilitsaväeosades tuntavalt tõusnud. Kindralstaabi loomisega ja poliitiliste osakondade asutamisega väeosades pandi lõpp detsentralisatsioonile. Kõik need sammud tõivad endaga kaasa vabariiklikkude jõudude kasvu. Vabariiklikkudel vägedel on seni korda läinud faschistide rünnakut Madridile tagasi lüüa. Vabariiklikkude jõudude parema organiseerimise ja sisemiste raskuste võit-mise teel suudavad rahvahulgad niihästi Madridi kaitseda kui ka faschistlikke mässajaid lüüa.

Kui kindral Franko rünnakut Madridile alustas, siis teatas ta, et ta 4 kolonniga peale tungib, kuna viies kolonn Madridis seestpoolt faschistidele abiks tulevat. See faschistide „viies kolonn“ seisab koos Madridis peitupugenud faschistidest, monarhistidest, mõisnikkudest, kes ootavad, et aga saaks rahva vastu välja astuda. Kui rahva kohus neid faschismi spioone ja kahjureid Madridis arreteerib ja neile nende tegude eest kohut mõistab, siis karjub rahvusvaheline kodanlus „tshe-ka'st“ ja „terrorist“. See, mida rahva de-

Laskeõppus Hispaania valitsuse sõjalaeval Vahemerel.

mokraatliku enamuse kohtud rahvavaenlastega teevad, on vaid rahva enesekaitse piiritagant sissetungiva fashismi vastu.

Avalikkude vaenlaste kõrval on vabariiklastel vaja jagu saada ka varjatud vaenlasest. Sellest vaenlasest jagu saada pole aga kerge ülesanne. See vaenlane on distsipliini puudus nii rindel kui tagalas. See vaenlane on vabariiklaste ridades. Tihtigi esineb ta anarhistlikkude ettepanekute näol: nüüd, kus kodusõda käimas, ühiskondliku ümberkorraldamise teele asuda jne. Arusaadav, et sarnased revolutsiooni „tagant-piitsutajad“ vabariiklaste võitlusele demokraatia ja vabaduse eest vaid kahju toovad.

Kommunistlik partei astub niisuguste revolutsiooni „tagant-piitsutajate“ vastu välja. Kommunistide seisukoht on see, et praegu demokraatliku revolutsiooni ülesanne fashistliku mässu purustamises ja vabariigi päästmises seisab. Demokraatliku vabariigi kaitsemise juhtsõna alla koondivad kommunistid kogu töölisteklassi ja talurahvast. Demokraatlik vabariik, mille eest rahvas Hispaanias võitleb, kindlustab

rahvale tõelikult kõik demokraatlikud vabadused. See on sarnane vabariik, milles fashism areneda ei saa. Fashismilt võetakse ta majanduslik alus. Fashiste toetatavalt vabrikantidelt konfiskeeritakse rahva omaks vabrikud. Ligi 18 tuhat vabrikut on fashistide poole üle läinud kapitalistidelt konfiskeeritud. Fashiste toetavate mõisnikkude ja kiriku maad konfiskeeritakse ja antakse rahvale tarvitada. Hispaania vabariik käib rahvavaenlastega ümber just niisamuti nagu seda tegi rahvas Prantsusmaal 1793. a. mässajatega ja anarhistidega.

Fashism — see on verine terror!
Fashism — see on sõdal

Fashistid tarvitavad kõige verisemat terrori töörahva vastu Hispaanias. Joobnud sadist Keipo de Llano, kes Sevilla ringhäälingus pea iga õhtu kõnet peab, teatas hiljuti, et ta oma ülesandeks seatud plaani — 3000 marksisti maha tappa — on ületanud: 5000 marksisti on Sevillas tape-

tud. Nüüd ma lähen jooma. Nii seletas avalikult faschistlik timukas.

Kui faschistid Badajosi vallutasid, siis pandi töölisteorganisatsioonide liigete peale päris klaperjaht toime. 1500 arreteeritud vabariiklast, nende hulgas naised ja lapsed, koguti härjavõitluse tsirkuse areenile ja lasti siin faschistliku „peene publiku“ silma all kuulipildujatega maha.

Prantsuse ajakirjanik Bernard Lache kirjutab Burgoesest — faschistide peakorterist: „Iga päev tapetakse Burgoes 50 inimest. Tüürid pole üleliiga täis, sest iga päev viiakse tüürid järjekordne salk linna taha — mahalaskmisele. Enne otsuse täitmist piinavad faschistid hirmsasti mahalastavaid. Naisterahvaid vägistatakse. Rasematel on kõhud lõhki lõigatud.“

Ameerika ajalehe „Herald Tribune“ kirjasaatja teatab Granadast: „Surnuaiavaht läks täna hulluks ja viidi hullumajja. Vahi perekond jooksis surnuaialt minema, sest ei suutnud seda välja kannatada, mis iga öösi sünnib. Meie lugesime eila 37 eraisikut, kes oma viimase teekonna surnuaiale tegid. Hommikune ajaleht teatab 30 mahalaskmisest surnuaial. Ja nii iga päev.“

Kuid terror ei kohuta vabariiklikke võitlajaid. Veel kindlamini koonduvad nad vabariigi ja demokraatia lipu alla, veel julgemalt astuvad nad faschistide vastu välja. Hiljutisel hulgalisel miitingul Madridis väljendas Dolores Ibarruri hispaania rahva tundeid järgmiste sõnadega:

„Võitlus käib meie laste elu ja tuleviku eest. Siin ei ole maad ei mingisugustel kõhklemistel ega argtuse avaldustel. Meie, naised, peame oma meestelt mehisust nõudma. Meie peame neile seletama, et vaja on osata surra vääriikult. *Meie oleme ennem kangelaste lesed, kui argpükside naised!*“

Hispaania rahva võitlus ei käi mitte üksnes hispaania faschismi ja reaktsiooni vastu. See võitlus käib ka rahvusvahelise faschismi — eeskätt saksa, itaalia ja portugali — faschismi vastu. Hispaania rahvas võitleb Euroopa rahu eest.

Igale ausale tööliisele, talupojale, demokraadile on selge miks rahvusvaheline faschism Hispaania vabariigile peale tungib. Demokraatlikkude jõudude purustamise kaudu Hispaanias tahavad faschistid demokraatia ja vabaduse rinnet Euroopas üldse nõrgendada. Nad tahavad sõjavastaste jõudude rinnet nõrgendada, et takistamatalt oma musta sõjasütitamise tööd jätkata. Saksa faschism tahab Hispaaniast oma kuuleka käsilase teha, et Prantsusmaad sundida Saksamaale alla vanduma,

sõbralikust vahekorraast Nõukogude Liiduga lahti ütlemata ja saksa faschismile lubama uut ilmasõda alustada. Sellepärast on Hispaania vabariigi president Azanal täiesti õigus kui ta ütleb: „*Sõda Hispaanias — see on uue ilmasõja esimesi lahinguid!*“

Hispaania vabastamine faschistlikkude reaktsionäärade võimu alt on kogu edumeelse inimkonna ülesanne

Faschistide poolt alustatud verise kodu sõja päevadel Hispaanias küsivad kõik demokraatlikult mõtlevad inimesed — kuidas on see ometi võimalik, et kesk Euroopat faschistlikke mõrtsukaid lubatakse nii talitada nagu nad heaks arvavad? Missuguste seaduste põhjal pannakse blokaadi alla seaduslik, demokraatlikul alusel loodud Hispaania vabariiklik valitsus ja lubatakse abistada faschistlikke mässajaid, kes end jõledalt valetades „rahvuslasteks“ nimetavad?

Vastus on selles, mida kommunistlikud parteid alati rahvale on seletanud. Kodanlus „austab“ seadust, demokraatiat, rahvaenamust jne vaid niikaua kui see on temale kasuks. Kui aga rahvaenamus kodanluse vastu pöörab, kui rahvas seaduse ja demokraatia põhimõtetest kinnipidamist nõuab, siis tallab kodanlus nii demokraatia kui seaduse jalge alla. Faschistlik kodanlus arvestab ainult jõuga. Ja rahvusvahelise töörahva ning demokraatlikkude kihide mõjuva väljaastumise puudumine ongi selleks põhjuseks, mis faschistidel lubab karistamatalt oma jälki tööd jätkata.

Tõsi, pea kõikidel maadel korraldavad tööliised ja demokraatlikud ollused abi ja toetust hispaania vabariiklastele. Korjatakse raha; saadetakse toitaineid, riideid. Nii mõnigi vabatahtlik hispaania rahvamiilitsa ridades on pärit Inglismaalt, Prantsusmaalt, Saksast või Itaaliast. Eriti suurt toetust said vabariiklased Nõukogude Liidu naiste algatusel käimapandud toitainete-saatmisest. Kuid seda kõike on vähe. Vabariiklik välisminister Alvarez del Vayo ütles hiljuti: „Sellel saatusrikkal tunnil, mil otsustatakse Hispaania saatus, on iga vaba inimene ilmas Madridi kodanik!“

On vaja, et see teadmine, vastutus Hispaania vabariigi saatus eest, laiade rahvahulkade poolt omaks võetaks. See aga pole seni sündinud, sest mitmed sotsiaal-demokraatlikud organisatsioonid pole, seisukorra tungivuse peale vaatamata, kommunistlikkude parteide poolt pakutud vennakätt vastu võtnud. Mõõduandvate

Madridi ilmakeelse muuseumi Del Prado peasissekäik. Kolonnide vahel on näha Velasquezi mälestussammas (Hispaania kuulsam maalikunstnik, elas 1599—1660. aa.). Müssuliste pommitusega on see muuseum tuntavalt purustatud.

demokraatlikkude maade sotsiaaldemokraatlikud parteid — nagu Inglismaal — pole peale sõnaliste resolutsioonide midagi tuntavat teinud, et oma parteisõpru ja demokraatlikke jõudusid Hispaanias aidata. See ei tohi enam edasi kesta. Ainult siis on võimalik faschistide verised plaanid nurja ajada, kui kõik demokraatlikud jõud kõikides maailma riikides

aktiivselt hispaania rahva kaitseks välja astuvad.

Seltsimees STALIN oma telegrammis Hispaania kommunistliku partei sekretärile Hose Diazile ütles:

„... Hispaania vabastamine faschistlikude reaktsionääride võimu alt pole mitte hispaanlaste eraasi, — see on kogu eesriindliku ja edumeelse inimkonna ülesanne!“

Muudatustest NSV Liidu majanduses ja klassilikus struktuuris

SELTSIMEES Stalin kõneles oma aruandes nendest suurtest muudatustest NSV Liidu elus, mis sündinud ajavahemikul 1924. a. kuni 1936. aastani. See osa (teine peatükk) Stalini kõnest on üks tähtsamaid, mis võtme annab kõigi teiste peatükkide uurimiseks ja mõistmiseks. Stalini aruande uurimisel ja tundmaõppimisel ei ole see peatükk aga mitte ainult kõige laiaulatuslikum, vaid ka kõige keerulikum. Jä seda õigusega, sest Nõukogude majanduse arenemine on üks kõige põhisemaid ja huvitavamaid peatükke sotsialistlikus ehitusetöös.

Stalin annab oma aruandes kokkusurutud pildi sotsialistliku rahvamajanduse hiiglasaavutusest, mille aluseks oli proletariaadi diktatuuri teostamine meie maal. Sündinud muudatusi NSV Liidu elus aruandes käsitataval ajavahemikul ei või vaadata lahus parteipoliitikast, partei pealiinist võitluses sotsialismi vundamendi ehitamise ja sotsialistliku ühiskonna valmishitamise eest ühel maal. Klasside likvideerimine, töölisklassi ja talupoegade klassi muutumine uuteks klassideks, „kelle sarnast inimsoo ajalugu veel ei ole tundnud“ (Stalin), on lahutamata seotud partei pealiini

teostamisega. See unustatakse aga tihtigi ära, ja sellepärast tekivad küsimused: meie kõneleme, et sotsialistlik ühiskond on klassideta ühiskond, kuid ometi on klassid jäänud. Ja mitte ainult üks, vaid isegi kaks klassi. Teised küsivad: kas selles ei ole mitte vastuolu, kui kõneldakse klassideta ühiskonnast ja klasside olemasolust. Kuid vastuolu ei ole siin mingisugust, need „vastuolud“ on ainult nende arusaamise, kes meie tõelikkust ei oska parteipoliitikaga siduda.

Sotsialism tähendab klasside likvideerimist, ütlesid teadusliku sotsialismi teooria alusepanijad. Mida see tähendab? See tähendab kõigepealt seda, et sotsialismi teostamine on võimalik siis, kui selle teostamise etteotsa astub kõige revolutsioonilikum, kõige eesrindlikum klass — proletariaat. Võitnud proletariaat teostab oma diktatuuri, s. o. niisugust poliitikat, mis esijoonel kurnajate klasside vastupaneku mahasurumisele ja nende klasside hävitamisele on suunatud. See ei tähenda siiski, et seda ülesannet proletariaat üksi teostab, kui ta võidurikka revolutsiooni on läbi teinud. Stalin ütleb, et see võim, ühe klassi võim, võib kinnitatud ja lõpuni teostatud saada ainult erilist vormi liidu teel töölisklassi ja väikekodanliste klasside töötavate hulkade vahel, kõigepealt liidus töötavate talurahva hulkadega. Selle liidu eriline vorm seisab selles, et selle liidu juhtivaks jõuks on proletariaat. Ta seisab, edasi, selles, et riigi juhtijaks, juhtijaks proletariaadi diktatuuri süsteemis, on üks partei, proletariaadi partei, kommunistlik partei. Lenin iseloomustas proletariaadi diktatuuri järgmiselt: See on

„klassilise liidu eriline vorm proletariaadi, tööraha eelväe, ja rohkearvuliste mitteproletaarsete töötavate kihtide (väikekodanlus, väiksed peremehekesed, talurahvas, intelligents jne), või nende enamiku vahel, kapitalivastase liidu vorm, liidu vorm kapitali täieliku kukutamise, kodanluse vastupaneku ja tema restauratsioonikatsete täieliku maharõhumise otsarabeks; liidu vorm sotsialismi lõpuliku loomise ja kindlustamise otstarbeks. See on eriliiki liit, mis välja kujunenud erilises olukorras, nimelt ägedas kodusõja olukorras; see on sotsialismi kindlate pooldajate liit ta kõikuvate liitlastega, mõnikord „erapooletutega“ (siis muutub liit võitluse kokkuleppest erapooletuse kokkuleppeks), liit majanduslikult, poliitiliselt, sotsiaalselt, vaimliselt mitteühesuguste klasside vahel“ (v. Lenin, XXIV k., lhk. 311).

See proletariaadi diktatuuri määrang ütleb selgesti, missuguseid klasse sotsialism likvideerib ja kes sellest likvideerimisest osa võtavad. Sotsialism likvideerib kurnajate klassid, kes kapitalistlikus ühiskonnas maksvate tingimuste juures töölisklassi ja töötava talurahva kurnamisest elavad. Sellest järgneb, et klassilise ühiskonna likvideerimine tähendab kõigepealt kurnajate klasside — kapitalistide ja mõisnikkude — likvideerimist, nende klasside majandusliku aluse purustamist ja seega klassilise ühiskonna oletsemise aluse ärakaotamist.

Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liit on sotsialistlik tööliste ja talupoegade riik, kirjutatakse meie Konstitutsiooni esimeses paragrahvis. See paragrahv kõneleb nõukogude ühiskonna klassilisest koosseisust, sellest, mis meil tänapäev on. Meil on töölisklass ja talupoegade klass. Teisi klasse enam ei ole. Kuid kas meie võime sellepärast nõukogude ühiskonda klassiliseks ühiskonnaks nimetada, nagu nimetame kodanlist ühiskonda? Muidugi ei või. Selles ei ole mingisugust vastuolu. Nõukogude ühiskonnas ei ole enam antagonistlike klasse, s. o. vastuolulikke, üksteisega lepitamatus vaenus olevaid klasse. Meil ei ole kapitaliste, mõisnikke, spekulante, sahkerdajaid, liiakasuvõtjaid, kula-kuid, kelle käes on valmistamisabinõud ja vahendid, kes töörahvast kurnavad. Kapitalistide ja tööliste, mõisnikkude ja talupoegade vahel ei saa olla mingisugust sõbralikku koostööd. Nende vahel valitsevad lepitamatud vastuolud. Meil on aga järele jäänud vaid töölisklass ja talupoegade klass, ja nende klasside vahel ei ole ülesaatuid vastuolusid. Nad erinevad üksteisest selle poolest, et „olles ühes üldises majanduse süsteemis, on töölisklass oma töö poolest riikliku sotsialistliku omandusega (üldrahvaliku pärisosaga) seotud, kolhoosi talurahvas aga — koöperatiivse-kolhoosliku omandusega“, kuna „ühine nende arenemises seisab selles, et need klassid mõlemad kommunismi poole arenevad. Seoses sellega saavad ka vahed nende klassilises seisukorras pikkamisi kustuma, kuni klassiliste vahede jäänused ka siin lõpuks hoopis ära kaovad“ (Molotov, Nõukogude VIII erakorralisel kongressil). Need klassid elavad sõpruses, püüavad ühise eesmärgi poole. See oli pikk arenemistee, mis sellele koostööle viis ja mis nende kahe klassi vastuolu kaotamise tõsiasiaks tegi.

Järelikult, kui võrd kurnajate klasse enam ei ole, niivõrd ei ole meil enam klassi-

likku ühiskonda selle sõna tõsisel mõttes, ja sellepärast ei ole ühtegi klassi enam *maha suruda*. Töölisklass ja talupoegade klass ei ole enam klassid endises mõttes, kes oleks ilma valmistamisabinõudeta, teise klassi kurnamise objektiks. Meie töölisklass on hoopis uus klass, kes mitte ainult ei ole vabastatud kurnamisest, vaid kes on ka valmistamisabinõude ja -vahendite omanik. Meie talurahvas on kurnamisest vabastatud talurahvas. „Meie nõukogude talurahvas on oma rõhuvas enamuses kolhooslik talurahvas, s.o. ta ei raja oma tööd ja oma pärisosa mitte üksikisiklikule tööle ja mahajäänud tehnikale, vaid kollektiivsele tööle ja praeguse aja tehnikale. Lõpuks ei ole meie taluraha majapidamise aluseks mitte eraomandus, vaid kollektiivne omandus, mis kollektiivse töö aluspinnal on üles kasvanud“ (Stalin, aruanne).

Kuidas see suurte ühiskondlike muudatuste protsess sündis?

See sündis revolutsioonis, suures võitluses sotsialistliku ühiskonna ehitamise eest. Tuletage meelde uue majandusliku poliitika („Nepi“) esimesi aastaid, parteipoliitikat meie maa industrialiseerimise alal, suurte murrangute ajajärku põllumajanduse ümberkorraldamises (kollektiviseerimise algus), siis esimest ja teist viisaastakut, — kõik need on määratusuured rahvamajanduse ja rahvaste kultuurilise elu ümberkorraldamise aastad. See hiiglasuur ümberkorraldamine teostati oma sisemiste jõududega ja abinõudega, ilma välise abita, hoolimata kapitalistliku ümbruskonna vastuseisemisest. Maa industrialiseerimiseks oli vaja põllumajanduse saaduste tõstmist, teravilja ja tehniliste kultuuride arendamist. Kuid mida kõrgemale astmele tõusis industrialisatsioon, seda vähem suutis üksikmajapidamisele rajatud põllumajandus kasvavale tööstusele tooraineid muretseda. Partei ette kerkis teine ülesanne, mis selles seisis, et põllumajandust tehnikaga varustades seal majapidamise viis niisuguseks muuta, mis praeguse aja tehnika täiel määral kasutamist võimaldab. See uus majapidamise viis oli kollektiivne majapidamine, kolhooslik majapidamine. Igas ajajärgus määras parteipoliitika selle ajajärgu arenemise suuna ja tempod kindlaks.

Seoses sellega kerkib järgmine küsimus üles, küsimus majanduse ja poliitika vahekorradest, küsimus sellest, millal majandus poliitikat ja poliitika majandust mõjutab. Selle küsimuse selgitamine on sellepärast tähtis, et see aitab meile klas-

side hävitamist ja NSVL majanduses ning klassilises struktuuris sündinud muudatuste protsessi selgitada. Vaatame lühidalt, missugustes ajaloolistes tingimustes poliitika majandusest sõltub ja millal ta kindlaks määrab majanduse arenemise suuna.

Kapitalistlikus ühiskonnas allub poliitika, kui teadliku juhtimise abinõu, majandusele. Kapitalistliku valmistuse vahekorradest enestes peituvad need jõud, mis teadliku juhtimise mõju vähendavad ja anarhilikkude ning stüühilikkude olluste mõju suurendavad. Viimased valitsevad alati esimese üle. Kapitalistide vaheline konkurents kõrgema kasuprotsendi pärast muudab poliitika — võistleja hävitamise abinõuks, mitte aga valmistamisjõudude arendamise tööriistaks. Kodanlise valitsuse poliitika ei ole oma põhiloolt muud midagi kui valitsuse seljataga seisvate ettevõtjate ja pangaomanikkude tahtmise teostamine nende võistlejate vastu. Uus valitsus ajab uut poliitikat, mis tema seljataga seisva grupi huvidele vastab. Sellepärast ei suuda valitseva kodanluse poliitika mitte ühelgi majandusliku arenemise astmel kapitalismi seadusepärast põhjalikult muuta, arenemisele plaanilikkust anda ja selle stüühilikkude iseloomu muuta.

Imperialismi ajastul suureneb kodanluse poliitika mõju majandusele. Kuid ka sel ajajärgul ei anna poliitika mingeid positiivseid tagajärgi. Ühendriikides asutas Roosevelt oma poliitika paremaks teostamiseks isegi „ajude trusti“, kes pidi majanduse alal plaanilikkust kindlustama. Kuid see „ajude trust“ jäi pankrotti, kõik Roosevelti kavatsused kriiside kaotamise kohta langesid kapitalismi vastuolude tagajärjel kokku. Kodanluse poliitika ei suutnud majanduse seadusepärast muuta. Ka fashism püüab poliitikaga ühiskondlikkudes vahekorradest muudatusi luua, kuid mitte midagi ei ole neist katsetest välja tulnud, ega tule tulevikuski mitte. Hitleri esimene „neliaastak“ pidi Saksamaa õitsevaks maaks muutma ja klassivahed ära kaotama. Kuid klasside vahekorrad teravnevad, seisukord Saksamaal läheb ikka raskemaks. Majandusliku elu juhtimine jookseb ikka enam umbkotti. Ka eesti fashism kuulutas, et Pätsi „tark poliitika“ on riigis „kodurahu“ maksuma pannud, klassivastuolud olevat kadumas ja kommunistlikul kihutusetööl olevat pind jalge alt ära löödud. Aga tõelikkus? Tõelikkus kõneleb vastupidi asjadest. Esiteks teravnevad vastuolud töölise ja kodanluse vahel (streigiliikumise suurenemine ja

selle pealetungiv iseloom); teiseks — fashismi ja demokraatliku kodanluse vahel. Demokraatlik osa eesti kodanlusest boikoteerib fashistlikke valimisi ja näeb fashismi majanduslikkudes ja poliitilistes korraldustes oma õiguste kärpimist. Tähen-dab, fashistliku kodanluse poliitika ei ole suutnud ega suuda kodanlises ühiskon-nas valitsevaid vastuolulikke jõudusid oma huvide teenistusse panna, ei suuda neid vastuolusid kõrvaldada.

Mispärast ei suuda kodanline poliitika ühiskonna vahekorradesse muudatusi tuua? Sellepärast, et valitseva kodanluse — olgu fashismi või liberaalse kodanluse — poliitika kokkuvõetult kapitalistlikku mäjandust esindab, valitseva kodanluse ja proleta-riaadi valmistusevahetordi väljendab. Nende vahetordade juures on valmistamisabinõude ja -vahendite omanikud kapi-talistid ja mõisnikud, kuna proletariaat palgatöölise seisukorras viibib. Niisuguse seisukorra juures ei väljenda kodanluse, kui kurnaja, poliitika ühiskonna arene-mise huvivid tervelt, ja teatud arenemis-

astmel satuvad need huvivid terve arene-miskäiguga vastuoludesse. Sellepärast ei suuda kodanlus ja fashism kunagi pike-maks ajaks laialisi rahvahulki oma mõju-piirkonda tõmmata, sest valitsuse poliitika peab silmas ainult ühe, kitsa, kildkonna erihuvivid. Majandus valitseb kodanlises ühiskonnas poliitika üle, valmistuse stüü-hia — teadlikkuse üle.

Proletariaadi diktatuuri juures omandab poliitika hoopis teistsuguse iseloomu ja mängib teistsugust osa. Lenin ütles, et revolutsiooniliku vägivalla majanduslikuks aluseks, ta elulikkuse ja edusammude pan-diks on see, et proletariaat, võrreldes kapitalismiga, kujutab endast ja teostab ühiskondliku töö kõrgemat organisatsiooni tüüpi. Selles on põhiolu. Selles on ta jõu allik ja kommunismi täieliku võidu paratamata pant. Selle leninismi teoreetilise seade sügav mõte tähendab seda, et proletariaat, kodanluselt valmistamisabi-nõud ja -vahendid võttes ja neid töö-rahva kätte andes, majanduse terve ühis-konna huvide teenistusse pani. Proleta-

„Kommunaari“ kolhoosi karjafermi juhatajat M. J. Jakovlevi (Karamõschevi r., Leningradi obl.) on eeskujuliku karjakasvatuse eest korduvalt premeeritud. Pildil: Jakovlev loeb oma perekonnale sm Stalini aruannet Konstitutsiooni projekti kohta.

riaadi, kui võimuloleva klassi, poliitika vastas täiel määral laialiste rahvakihtide huvidele. Proletariaadi diktatuur tähendas nende kihtide — kapitalistide ja mõisnikkude — vägivaldset mahasurumist, hävitamist, kes siamaani rahva laiade hulkade huvisid oma kitsa kildkonna huvides vägistasid, maha tallasid. Poliitika sai selle juures ja pidi saama proletariaadi käes üheks mõjuvaks abinõuks terve majandusliku elu arenemise juhtimisel.

Väga piltliku näite poliitika mõjust ja nendest teedest, mida mööda seda poliitikat juhti, annab seltsimees Stalini kõne esimene ja teine osa Nõukogude VIII erakorralisel üleliidulisel kongressil. Rahvuskõsimuse lahendamisest kõneledes ütles seltsimees Stalin:

„Oli ajajärk, mil vahekorrad rahvaste vahel veel ei olnud tarvilikul määral joonde seatud, mil umbusu jäänused suurvenelaste vastu veel kadunud ei olnud, mil eemale tungivad jõud ikka veel tegevust jätkasid. Nendes tingimustes oli vaja rahvaste vennalik koostöö vastastikuse majandusliku, poliitilise ja sõjalise abi aluspinnal joonde seada, ühendades nad üheks paljude rahvustega liiduriigiks“.

Proletariaadi partei, kommunistliku partei, poliitika oli rahvaste majandusliku ja kultuurilise elu teadlikule ümberkorraldamisele suunatud. See poliitika vastas rahvaste elulistele huvidele. Parteipoliitika, olgu see tööliste ja talurahva liidu kindlustamises, kulaklikkude olluste õiguste piiramises, maa industrialiseerimises, tööstuse ülesehitamises, põllumajanduse kollektiviseerimises ja kulakluse, kui klassi, likvideerimises jne, jne, — pidas väärdumata silmas laialiste töörahvakihtide majanduslikku ja kultuurilist kindlustamist. Partei pealiin, ütleb Stalin, peab õige olema, kuid sellest üksi on vähe. Tööraha hulgid peavad oma kogemuste najal otsusele jõudma, et see partei pealiin *õige on*. Meie töörahvas jõudis oma kogemuste tagajärjel sellele otsusele. Et see tõesti nii on, seda tunnistab tööliste ja talurahva hulkade aktiivsuse kasv. Hulkade isetegevus, nende algatus langes ühte nende materiaalsete huvidega. Selle tõenduseks on suur stahaanovlik liikumine, mis algas hulkade isetegevuse põhjal, sel põhjal, et parem oli elada, ja kui parem on elada, siis läheb ka töö paremini. Kapitalistlikus ühiskonnas ei saa kunagi

niisugust hulkade isetegevust olla, sest valmistamisabinõud seisavad seal üksikute inimeste käes, s. o. nad seisavad valmistajate huvidele vastu.

Pururumalana kostab praegu mõne kodanlise ajalehe targutamine sellest, et Nõukogude Liidus olevat partei oma „poliitika tegemisest“ lahti ütelnud ja majandus võitvat jälle esimese koha. Seltsimees Stalin kõneles nende arvustajate kohta:

„Kui nad töölisteklassi diktatuuri baasi laiendamist ja diktatuuri painduvamaks, järelikult — ühiskonna riikliku juhtimise võimsamaks süsteemiks muutmist mitte kui töölisteklassi diktatuuri tugevdamist ei käsita, vaid kui selle nõrgenemist või isegi kui sellest lahtiütlemist, siis lubatagu küsida: kas need härrad üldse teavad, mis see töölisteklassi diktatuur on?“

Parteipoliitika kindlustas meil majanduses ja klassilikus struktuuris suurte muudatuste läbiviimise. Poliitika, kui teaduslik sõjariist töörahva käes, omandab veel suurema tähtsuse sotsialismilt kommunismile üleminekul. Klassilises ühiskonnas ei olnud proletariaadil võimalik sarnast poliitikat teostada. Seal seisis poliitika selles, et kurnajate klassi kukutada ja võimu oma kätte võtta. See on nüüd end. Venemaal teostatud. Meil ei ole enam niisuguseid klasse, kes üksteisesse vaenulikult suhtusid, meie töölisteklass, meie talupoegade klass on hoopis uued klassid, niisugused, kes arenevad kommunismi poole, kusjuures klassivahed, piirjooned ühtlugu kustuvad. Ei ole mingit vastuolu selles, kui meie kõneleme, et meil on klassideta sotsialistlik ühiskond, ja et meil on järele jäänud töölisteklass ja talupoegade klass. Proletariaat liidus talurahvaga on sel ajaloolisel astmel oma ajaloolise ülesande täitnud — kurnajate klassid hävitanud. Kuid nimelt sellega on nad endid ise kui (endised) klassid hävitanud, on saanud hoopis uuteks, iseäralikkudeks klassideks, kelle käes on kõik valmistamisabinõud ja kõik rikkused. Neid klasse ei ole tarvis enam hävitada, vaid nad kustuvad, kaovad suures ehitusetöös ja muutuvad ühtse kommunistliku ühiskonna töötajateks. Kuid see arenemise protsess seisab veel ees, staalinlik Konstitutsioon lähtus sellest, mis meil on olevikus, mitte aga sellest, mis saab olema tulevikus.

O. R.

KUIDAS PETTUSEVÕRGUD PURUNEVAD

KAKS ja pool aastat on uut Eestit ehitatud. Kaks ja pool aastat on maad ja rahvast fashismialasil risti ja põigiti nässu taotud ja neile kogu aeg sisse tuubitud: kannatage aga, kuni uuestisündinuna haamri alt ilmale tuletel! Fashismi pimedade surveõõ õudsusi põhjendati rahvusliku ümberkasvamiseks — uueks (paremaks muidugi!) demokraatiaks. Pätsi ja Laidoneri diktatuur pidi olema puhastusetele, mis hävitab rahva elust kõik pahed, puhastab välja kõik rämpsud, kõik alaväärtuslikud, mis rahva organismi määndab, ning selgitab välja puhta kulla...

Milles pidi see ümbersulatamise, see „rahva uuestisündimise“ protsess seisma?

Sulatusemeistrite seletuse järgi kõigepealt selles, et taheti välja rookida, juurteni välja kiskuda ja hävitada rahvahulkade arusaamisest ja tunnetest see sissekasvanud eksiõpetus, see põhjani vildak vaade, nagu jaguneks ühiskond kodanlikes maailmas mingisugusteks erihuvideta klassideks, mis, loomulikult, üksteisega, nende huvideta pärast ja nende kaitseks, võitlust peavad. See vaade pidi olema püsti vale, järelikult niisamuti ka sellest „vaatest“ väljakasvanud kihi- ehk klassivõitlus ise, mis kodanlike ühiskonna poliitilises elus parteivõitluse kuju võttis, ja kõige silmapaistvamalt — ning kõige inetumalt — nähtavale tuli parlamendivõitlustes, riigikogus ja riigikogu ümber. See vaade pidi nüüd põhjani hävitatama ning selle asemel rahva hinges, südames ja mõistuses üles kasvatatama uus arusaamine, et rahvas üks *ühtne rahvuslik tervik* on, mille kõik üksikud osakesed üheväärilikud on, kuivõrd nad kasulikud, tarvilikud on sellele tervikule. Sellest uuest arusaamisest, uuest rahvusest, rahvuslikust ühtsusest pidi siis välja kasvama ühiskonna kõigi rakkude *üksmeelse koostöö* idee ja võimas püüde selle koostöö teostamiseks — rahvus-*terviku* huvides. Seesugune „üksmeelne töötahe“ rahvus-terviku heaks pidi siis tooma rahu majasse ja kõige paremini rahuldama kõikide huvisid.

Selles sihis algaski fashistliku diktatuuri „rahva uuestisündimise“ töö. Hävitati poliitilise klassivõitluse silmapaistvam keskkoh — riigikogu; suleti võitluseorganisatsioonid — parteid; keelati ära poliitiline võitlus üldse — nii suusõnaline, koosolekute jne näol, kui ka kirjalik, ajakirjanduses ja kirjanduses. Igasugused katseted poliitilist tegevust jätkata suruti vägi-

vallaga kõige karmimalt maha. Selle asemel hakati looma ja kasvatama „uut ühiskonda“ uutal alustel: nimelt elukutsete järele; organiseeriti nõndanimetatud „kodjad“, kui mitmesuguste elukutsete esindusorganisatsioonid — mitte võitluseks üksikute elukutsete vahel, vaid kõigi elukutsete töö ühendamiseks, kokkukõlastamiseks ülemaalses, üldrahvalikus ulatuses.

Kõik see sündis muidugi määratu agitatsiooni saatel, milleks peaaegu omaette ministeerium tegevusse pandi, ülemaaline „Isamaa liit“ — kui seniste poliitiliste organisatsioonide asetäitja — loodi, ajakirjandus tervelt selle agitatsiooni vankri ette rakendati, kirik ja kool, ning kõik muud ühiskondlikud organisatsioonid, kuni tuletõrjajate seltsideni, sel eesmärgil ära kasutati.

Kõige suuremaks agitatsiooniks, kõige kõlavamaks reklaamiks uuestisündimise poliitikale pidi, muidugi, tõelik elu ise olema, kus see uus suund, uus poliitika teostus, endale konkreetse kuju võttis, niiteldada lihaks ja vereks sai. Telegrammid, õnnesooviresolutsioonid („uusimas“ eesti keeles nimetatakse seda nüüd „õnnitlemiseks“!), kaasaahurraatamised fashistliku valitsuse mitmesugustele sammudele või isegi valitsuse juhtide esinemistele, milles valitsuse samme ja rahvusepoliitikat seletati, pidid näitama, missuguseid õnnestavaid tagajärgi see uus poliitika *juba on* ännud: hurraatamine pidi „üksmeelse töötahte“ kiiret kasvu, rahvusliku ühistunde hoogsat tõusu tõendama ja kinnitama. Ja et see kõik välispidigi rahvusliku ühtsuse rüü ümber saaks, siis võeti ette „ülemaaline“ — kus sa nüüd enam vähemagi platsi astud! — *nimede eestistamine*: paari aastaga muudeti enam kui 80 tuhat perekonnanime, millel kuidagi võõrapärane maik juures, „eestipäraseks“.

Arusaadav, et see kõik fashistliku valitsuse ja seda valitsust toetavate ringkondade *survel* sündis — mingisugusest ühiskonna vabast isetegevusest ei saanud ega saa juttugi olla, sest oli ju igasugune poliitiliste küsimuste arutamine — välja arvatud muidugi valitsuse poliitika ja sammude heakskiitmine, neile kaasarõkkamine — kõige valjumalt keelatud, ning vähemgi arvustuse katse tõi karistuse kaasa. Kuid saadud tagajärgi kasutati monopolistlikult — teistsuguseid vaateid ju avaldada ei lubatud — tõendamiseks, et laialised hulgad,

et „rahvas“ tõesti juba olevat valitsuse uuest poliitikast aru saanud, teda heaks kiidab ja enam ei taha mõteldagi endise parlamentliku korra, endise poliitilise parteivõitluse juurde tagasi pöörata. Tuhanded „õnnitlused“ pidid seda kinnitama.

Kogu seda rahva „uuestisünni“ protsessi pidi lõpuks kroonima uus „eesti omapärane“ demokraatia niisamasuguse „eesti omapärase“ („ei Saksamaa, ega Itaalia eeskujul“) uue põhiseadusega. Seesuguse põhiseaduse väljatöötamine pidi siis lõplikult näitama, et rahvas juba tõesti on uueks kasvanud, et juba tõesti rahvuslik üksmeel ja elurõõmus töötahe valitseb. Rahvuskogu valimiste väljakuulutamise möödunud sügisel (rahvuskogu peab niimelt uue põhiseaduse, mis faschistlik valitsus välja töötanud, vastu võtma) oli tõenduseks, et valitsuse poliitika kõigiti rahuldavat vilja on kannud, et Eesti maa ja rahvas *juba* uued ühiskondlikud põhi-vaated omaks on võtnud ning neil põhi-oludeta üksmeelse rahvustervikuna oma arenemisteed faschistliku valitsuse isalikul hoolitsusel õnnelikule elule edasi samub...

Nii paistis kõik korras olevat: majanduse alal silmapaistev elavnemine — Eesti pidi olema ainuke kapitalistlik maa, kus tööpuudus kadunud, kus töolistest üteldi puudus olevat ja neid kavatseti Poolast sisse vedada; poliitikas — valdav rahu rahvusliku üksmeele ja üldise töötahte tõusu pinnal; kultuuras — kindel vool rahvuslike väärtuste loomisele.

Siis korraga — nagu väik selgest taevast: neli endist riigivanemat külastavad riigivanemat hr Pätsi, ja nende isiklikust jutuajamisest kui ka märgukirjast, mis nad riigivanemale ära andnud, selgub, et Eestist vast enimem kõike muud võib leida, kuid mitte seda kiidetud kodurahu, seda rahvusterviku ja üksmeele tunnet, millele siiaani nii kõlavalt oli kiidulaule lauldud. Meie ei tunne sellest jutuajamisest ja märgukirjast muud kui seda, mis riigivanem Päts ise oma kõnes koolijuhatajatele 8. nov. s. a. heaks arvas teatada, kuid needki üksikud mõtted on enam kui iseloomustavad Eesti tänapäevase seisukorra kohta. Need „endised“ — Jaan Tõnisson, Jaan Teemant, Juhan Kukk ja Ants Piip — ei ole mingil määral mõned „riigikukutajad“ või revolutsionäärid; nad on kodanlik korda kõige oma ihu ja hingega kaitsnud, on selleks küllaltki Eesti töörahva verd valanud, eriti Jaan Teemandi veri-seid jälgi Eesti *tööraha* vabadusevõitluse

ajaloo lehekülgedelt ei kustuta ajahammas niipea; ei saa neile sellepärast keegi vaenu Eesti kodanlise riigi vastu ette heita; ja Pätsiga on nad varemalt kõik mõndagi korda valitsuses koos töötanud, eriti jällegi Teemant, kes Pätsiga pealegi ühe ja sellesama hallparunitepartei juhtivaid tege-lasi on. Ja ometi —

„kirjutavad need neli riigivanemat ühe väga haa-vava märgukirja, kus üteldakse, et meie kaitsevõim on alla läinud, et Eesti riigi võim püsib ainult sõja-väe tikkude abil, et meil on igasugused vabadused piiratud, et majanduslikult tehakse eksisamme, et tööllised ja kõik teised ässitatakse üksteise vastu üles, ning et riigis ei ole muud kui plahvatav mee-loolu...“¹

Riigivanem Päts lisab sellele juurde veel rea teisigi süüdistusi ja etteheiteid — isiklikku laadi:

„üteldakse, et mina riigivanema kohal püsin au-ahnuse või võimuiha pärast, vaatamata sellele, et Eesti rahvas ei salli mind silma otsas...“ „lastakse jutt välja, et vaadake, riigivanem, tema on hirmus aualne inimene, ta kardab, et kui rahvaesindus kokku tuleb, et teda ei valita presidendiks; tema nii ripub presidendi au ja suuruse küljes, ja tahab endale kokku ajada kogu inimestest, kes sõnakuulelikult jah ja aamen ütlevad, et siis lasta uue seaduse alusel end eluagseks presidendiks kuulutada...“ „... üteldakse, nagu oleksin ma tahtnud ennast välja kuulutada eluagseks diktaatoriks...“ (Seal-samas.)

Kõige selle juures ikkagi veel „rahuli-kust meeleolust“ rääkida tundub tõepoolest juba enam kui naeruvääriline. Härra riigivanem ei ole ju poliitikas eilane ega tänane; ta teab väga hästi, et „endised“ riigivanemad mitte ainult iseendid ei esinda, kes ainult omavahel kokkurääki-nult riigipeaga juttu ajama läksid, vaid et nad kõik teatud ühiskonnakihtide nimel — kuigi mitte ametlikult, sest et erakonnad avalikult keelatud on — välja astusid: Tõnisson endise rahvaerakonna, Kukk ja Piip endise tööerakonna nimel ja Teemant küll vististi teatud osa põllumeestekogude nimel. Seega on märgukirjas ettetoodud arvustus õige tuntava osa kodanluseklassi mõtete väljendus. Tähendab: see võrdle-misi suur osa kodanluseklassist pidi praeguse valitsuse poliitika mõjul sedavõrd palavaks kõetud, sedavõrd vihale aetud olema, väljavaade paranemisele pidi seda-võrd lootusetu olema, et äärmisest sur-vest ja „sõjaväe tikkudest“ hoolimata va-jalikuks leiti selkombel esineda.

Kuid see ei ole ainuke terav protesti-avaldus praeguse faschistliku valitsuse poliitika vastu. Tartu ülikoolis on viimastel kuudel, küll ülikooli üldise korralduse, küll üliõpilaste sisemise omavalitsuse kä-

¹ K. Pätsi kõne koolijuhatajatele, vt. „Päevaleht“ nr 304, 9-XI 1936.

gistamise puhul rida avalikke protestimeeleavaldusi toime pandud, mis ülikoolis valitsevast meeleolust valitsusele küllaldaselt selget keelt kõnelevad. Veel enam: rahvuskogu valimistel oli laiade kodanlusekihtide seisukohavõtmine niisamuti otse demonstratiivselt valitsuse poliitikale vaenulik. Valitsus oli kõigis (80) valimisringkondades nõndanimetatud „seltskonna“ poolt fashistlikkude kandidaatide ülesseadmise organiseerinud. *Suuremas* osas ringkondades ei lasknud *teiste parteide* esindajad endi kandidaatide üldse üles seada, *valimisi seega avalikult boikoteerides*. Peamiselt võistlesid siis „seltskonna“-fashistidega teised... fashistid, ja kus neid kandideerimas ei olnud, seal jäid „seltskonna“, kandidaadid üksi nimekirja, ning — valimisi polnud siis tarviski¹. Nii saime Eestist pildi, mille taolist vist mujal või kunagi ajaloos küll vähe on ette tulnud: *põhiseaduse* loomise jaoks kokkukutsutavasse rahvuskogusse *ei olnud suuresti ülekaalvoos osas valimisringkondadest üldse mitte valimisi!*

Meie oleme ainult kodanlise klassi sise-misi vahetõrget puudutanud; mis meie sealt silma paistab, on kõige teravam vastuolu, kõige valusam viha, kõige pinevam võitlus — peamiselt küll põranda all — praeguse fashistliku valitsuse ja tema poliitika vastu, selle kodanluse kildkonna vastu, kes Pätsi ja Laidoneri seljataga seistes „sõjaväe tikkude abil“ püüab võimu oma käes hoida ja teda endale edaspidisekski kindlustada. Kui seda aga „toorest puust“, s. o. hr Pätsi enese klassivendade poolt näeme, kuivõrd võimsam ja järjekindlam peab siis see võitlus fashistliku diktatuuri vastu *töölise*, kui kodanluse *klassivaenlaste*, ridades olema. Laiaulatuslik streigivõitlus — hoolimata streikide seaduslikust ärakeelamisest — viimasel kahel aastal; tööliste avalik väljaastumine seletustega ja nõudmistega, et nemad streigivabadust endilt võtta ei lase; fashistliku valitsuse poolt kokkumeisterdatud „konverentsidelgi“ avalik väljaastumine valitsuse poliitika vastu; fashistliku tööliste-koja valimistel valitsusekandidaatide välja-praakimine ja nende asemel ametiühingute kandidaatide läbiviimine... kõik need tööliste väljaastumised kõnelevad enam kui selget keelt sellest, et Eesti tööliste-klass ennast fashistliku diktatuuri aiste vahele rakendada ei lase.

¹ Tervelt 50 ringkonda 80-st (Tallinnas 10-st ringkonnast 9) jäid üheainsa kandidaadiga, kes valimata rahvuskogusse läksid!

Kas ei rebista see tõsielu, need avalikult tuntud tõsiasjad, pealaest jalatallani puruks kõik need pettusepiltide hilbud, kõik selle kassikullatud võõba, millega fashistliku diktatuuri valitsus laiade elanikuhulkade silma eest ühiskonna sisemisi sügavaid lõhesid ja vastuolusid püüdis varjata? Kas ei kõnele need tõsiasjad kõigile, kel kõrvad on selleks et kuulda ja silmad selleks et näha, et kogu see „ülemaaline“ teatrimäng nime eestistamisega, niisamuti nagu kõik need „õnnitlused“ valitsuse poliitika heakskiitmiseks, ja kogu see „rahva uuestisündimine“ ainult „sõjaväe tikkude abil“ hulkade kõige lamendamaks petmiseks, kõige odavamaks demagoogilikuks hingedepüüdmiseks oli lavastatud? Et tõepoolest mingisugusest „üksmeelest“, „röömsast töötahtest“, „rahvuslikust ühtsusest“ juttugi ei saa olla; vastupidi — et fashistlik diktatuur ühiskondlikud lõhed ja klassivõitluse Eestis veel palju teravamaks on ajanud kui need isegi sügava majandusekriisi ajal, enne fashistlikku pööret, olid.

Ja riigivanema esinemine 8. nov. väljendab täiel määral seda meeleolu, seda peaaegu meeleheiteni ulatavat kibedust, mida tuntakse, kui kahe ja poole aastase äärmise pingutuse järel... lõhkise küna ees seistakse; kui nägema peab, et kõik püüded vastu rahva määratu enamuse tahtmist, vägivallaga, uut riigikorda luua, uut ühiskonda ehitada, — rusudeks kokku varisevad. Tahtmatalt kerkib see meeleheitlik kibedus hingest huultele, ja meie kuuleme Eesti olude kohta hinnanguid, mil-liseid ametlikult poolt, poliitikaelu juhilt, tegelikult selle poliitika enese kohta vististi kunagi varemalt pole kuulnud.

Hr Päts ei piirdu seal mitte ainult korduvate etteheidetega (kellele?); et rahvas enam järelsugu muretseda ei taha, et —

„meie rahva häll on tühjaks jäänud ja et meie rahvas ilma täidetud ruumita ja ilma loovate jõududega ei saa riiki ülal pidada, teda kaitsta ja temas kõike seda tööd teha, mida tarvis on“.

Hr Päts ei otsi selle nähte sügavamaid põhjusi; ta libiseb kergelt üle „kehvusest“, kõneleb „meeleoludest“, mida vaja olevat muuta (mis õieti muud midagi ei ole, kui Münchhauseni vana jutt sellest, kuidas ennast juukseidpidi soomülkast välja tuleb kiskuda!); aga kui ta lõpuks tähendab, et „rahvas, kes ei ole vabalt areneda saanud, pidi kiduraks jääma“, siis on see tahtmatult üle huulte libisenud kõige valusam arvustus — hr Pätsi enese vabadusevägistamise poliitikale. Sest võtke ometi ja vaadake, kuidas „eesti tõug“ sigineb

Saksa fashism valmistab sõjale. Pildil: tankid ja paraschütistid sõjaväe paraadil Bückebergis

teistsugustes tingimustes, näiteks — Nõukogude Liidus! Päts hädaldab:

„Rahva rikkus seisab peaasjalikult ikkagi rahva julguses, korraldatud töös ja tahtmises seda tööd teha niipalju kui võimalik“; kuid „meil ei vaadata veel tööle kui ainsale edasilaitajale; meil vaadatakse töö peale kui mõisa töö peale, et jõuaks aga õhtukene kätte, et see töökene kiiremini lõpeks... Meie rahval on mõisast pärit meeoleolu — tee töö oma tükikesel ära ja mine õhtul kiiremini koju puhkama“... „Kui sõidame mööda maad, siis näeme selgesti, et päike on veel kõrgel, aga meie põllud on tühjad, kraavid kaevamata, kivid on välja kangutamata, võsastik on niisugune, nagu mitusada aastat tagasi...“ (Sealsamas.)

Meie ei taha siin pikemalt meelde tuletada varemaid kiidulaule otse hr riigivanema enese suust eesti rahva töökusele ja visadusele oma põllulapikeste viljakuse tõstmises. Meie tahtsime vaid alla kriiputada, et hr Päts ainult süüdistab — jällegi eesti maaharijaid süüdistab —, aga mitte selle tööhooletuse põhjusi ei taha otsida. Vististi saab ta isegi aru, et üksainukegi samm edasi nende põhjuste otsimisel kõige valusamaks surmaotsuseks oleks... hr Pätsi fashistlikule poliitikale. Sest tõepoolest: miks on eesti rükkiv väi-

kepõllumees hooletuks jäänud oma põllulapikese, oma kohakese vastu? Eks ometi sellepärast, et see maaori oma töövilja — teistele peab andma! Et põllumehe, töötava talupoja ees pörutav väljavaade avaneb: pinguta oma jõudu niipalju kui tahad, roni kas või nahast välja — ühte viisi viletsaks ja vaeseks jääd sa ikkagi, sest kõik su töövaeva õgib kurnajate kamp, õgib hallparunist külakurnaja või linnakapitalist, ning pigistab riik — jällegi nendesamade kurnajate heaks. — Milleks siis asjata ennast tappa nende kivide ja kraavide kallal?! Las juba parem kangume kõik — ühes meie riigiga!...

Ja tagajärg?

„Hiljuti sõitsin õhtul meie põhjaranniku teed mööda... Ainult mõnest üksikust taluaknast paistis vilets petrooleumituluuke... terved külad ja talud olid pimedad... Need inimesed ei tunne tööpoolest oma raske tööpäeva järel mingisugust rõõmu oma pimedast kodust. Isegi pikkadel sügisõhtudel peavad nad pimedas olema... Meie elame valgustuse poolest niisugust ajajärku, nagu paarsada aastat tagasi.“ (Sealsamas.)

Kas ei purusta seesugune olukorra kirjeldus põhjani ja lõpulikult kõik need ki-

dulaulud, mida siinamaani „iseseisva Eesti“ poliitika juhid maa ja rahva kultuursusele, edule, õitsengule on laulnud. Käs ei ole see kõige hävitavam otsus Eesti kodanlikele korrale üldse, fashistlikule korrale eriti. Kas ei ole see — hr riigivanema valus eneseplütsutamine, ja mitte ainult praeguse fashistliku diktatuuri eest; hr Päts on, kui meie ei eksi, vist juba kuuet korda Eesti riigivanemaks: siin on nüüd kogu ta valitsemise vill!

Hr riigivanem ennast muidugi ei süüdistata; ta püüab vastutuse teistele veeretada — eeskätt rahvale, kes niisugusesse „meeleolusse“ olevat sattunud. Ja siis neid nelja „endist“ riigivanemat, kes Eesti puudustest ja kitsikusest väljapoole kella lööma olevat läinud, oma sisemist musta pesu naabrite õuele küürima rutanud: eespool nimetatud „mürgukiri“ ilmus nimelt soome fashistide häälekandjas „Ajan suunta“. Hr Päts teab muidugi väga hästi, ja kogu ta valitsus teab, et keegi neist neljast „endisest“ seda mürgukirja soome lehele ei saanud — selleks leidis Eestis küllalt teisigi vahemehi. Selle süüdistusega annab hr Päts seega laiadele hulkadele veelgi ühe trumbi kätte — teda enast poliitiliselt (pehmelt üteldes) mittepuhtas demagoogias, oma vastaste teadlikult ebaausas määrimises süüdistada. On arusaadav, et seesugune taktika ei „üksmeelset töötahet“ ei tõsta, ega Pätsi diktatuuri valitsust ei kindlusta. Muidugi — oma poliitika täieliku pankrotiga alasti välismaa ees seista, see ei ole eriti meeldiv seisukord, kuid seesuguste võtetega püüda sellest seisukorrast välja rabeleda näitab ainult meeletust — ükskõik missugusest ölekõrrest äga kinni haarata!

Kuid juba vanad roomlased löid rahvasõna: keda Juupiter (Jumal) hävitada tahab, seda lööb ta pimedusega ...

Meil ei ole vähematki põhjust „endiseid“ ja nende taktikat kaitsta või õigustada — diktatuurivalitsust ei rabata märgukirjadega jalust. Ja meil on küllalt hästi meeles, et just Tõnissoni valitsus Pätsi diktatuuri eel käis ja viimasele teed tasandas; teame küllalt ka Teemandi „suhetest“ parunitega, kelle advokaadiks ta on. Vägivalla-valitsuste kukutamiseks on vaja *laia de hulka de jõudusid* mobiliseerida, neid *võitlusele viia*, aga mitte põrandaaluste märgukirjadega, hulkadest möödaminnes, *hulkade seljataga* tegutseda; kuid sellele „endisest“ muidugi ei lähe. Pätsi diktatuuri võib väärata vaid *ühtne rahvavõderind*, kuhu oleksid koondunud kõik demokraatlikud ollused, kõik fashismivastased jõud. „Endised“ ei taha seda teed käia, nad kardavad ise hulka, sest nende enesetegi poliitika käib hulkade huvide vastu. Ja mitte see ei häiri riigivanem Pätsi, mitte see ei hirmuta teda, vaid see tõsi, et mürgukiri kogu kodanlike Eesti, kogu fashistliku diktatuuri sisemist õõnust, tema vägivaldset iseloomu („sõjaväe tikud“), tema äärmuse teravuseni kasvanud vastuolusid kõikide silma ees nii eredalt valgustas, kõik senised pettepidid purustas. Ja mitte üksi Eestis, vaid ka väljapoole. Pätsi meele- ja unerahu rikub see, et mürgukiri, tahes või tahtmata, kaasa aitab nimelt *hulkade mobiliseerimisele* fashistliku diktatuuri vastu, fashismivastasesse *ühisesse väerinda*, mis saab selle diktatuuri hauakaevajaks.

H. P.

MAAILMA-MAJANDUSE KÜSIMUSI

RAHVUSVAHELINE kaubandus arenes erilise kiirusega esimese imperialistliku ilmasõja eel ja niisamuti ka selle järel. Kogu üleilmne väliskaubandus (riikidevaheline kaupade välja- ja sissevedu kokku) oli miljardites dollarites: 1909. a. — 28, 1912. a. — 40, 1920. a. — 69.

Kuid üleilmse imperialistliku sõja järel lagunes endine ühtne kapitalistlik maailm kaheks vaenulikuks laagriks: kapitalismist eraldus uus süsteem, sotsialismi ehitav proletariaadi diktatuur. See asjaolu oli *peategur*, mis rahvusvahelist kaubandust enam suurendada ei lasknud. *Rahvusva-*

helise kaubanduse 1920. aasta tase oli ja jäi tema kõige kõrgemaks tasemeks, mida kapitalism enam ületanud ei ole ja ei saagi ületada.

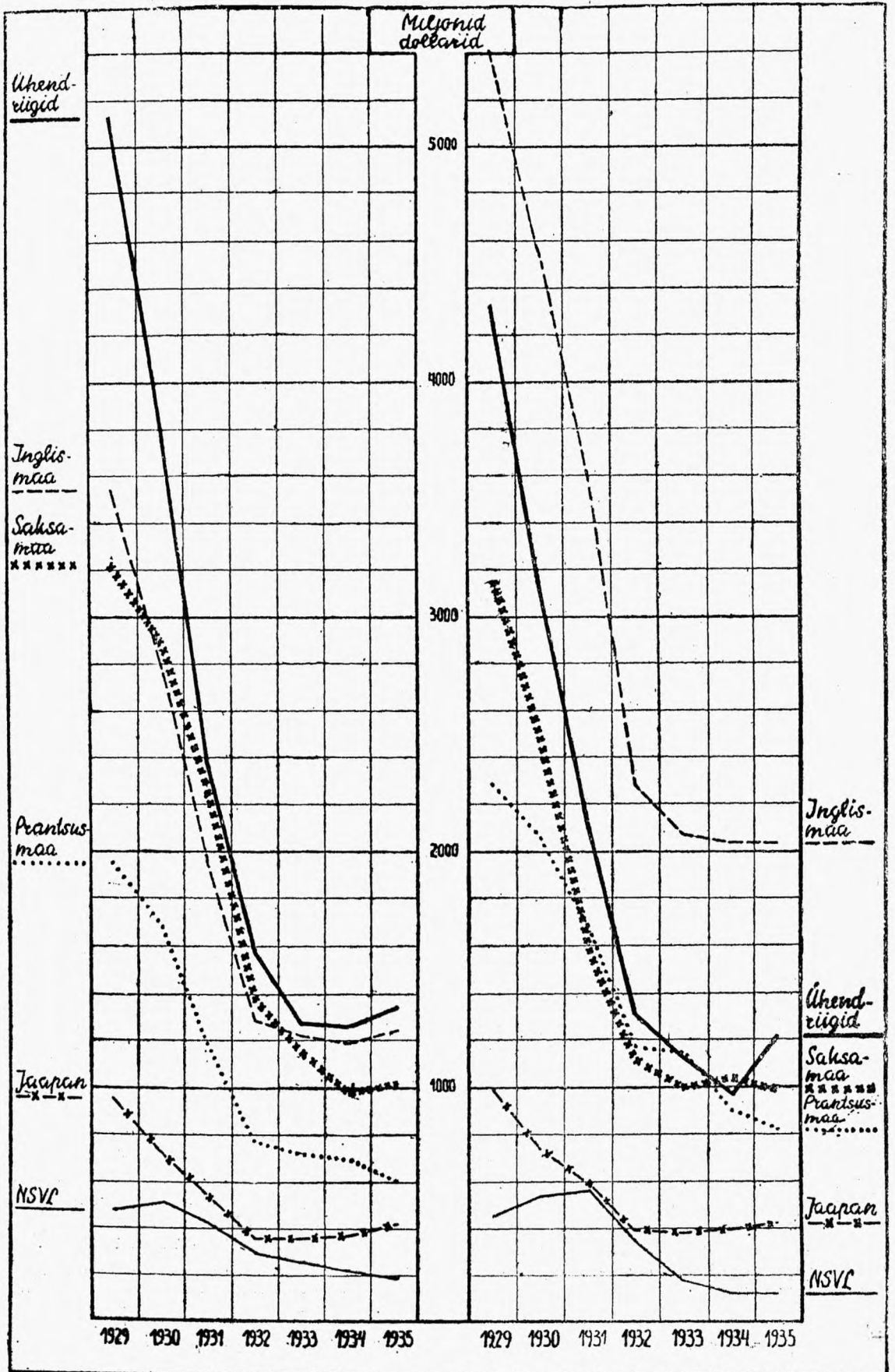
Kahe süsteemi olukorrale kapitalismi süsteemi äldkriisis seltsib ka veel see asjaolu, et esimese ilmasõja tagajärjel kapitalistlikus ilmas umbes kümmekond uut riiki ligi paarikümne-tuhande kilomeetri uute riigi- ja *tollipiiridega* juurde tuli. See asjaolu killustas rahvusvahelist kaubandust, raskendas ja kitsendas seda.

1921. aastal langes rahvusvaheline kaubandus 45 miljardi dollari peale. Kapita-

Suurriikide väliskaubandus 1929—1935. a. a. (miljonites kulddollarites aastas)

Väljavedu

Sissevedu

lismi ajutise stabilisatsiooni ajal hakkas ta jälle pikkamööda tõusma, kuid 1920. a. tasemeni ta enam ei tõusnud; 1929. aastal kerkis üleilmne kaubandus küll üle 68 miljardi dollari, kuid jäi siiski madalamale kui 1920. aastal.

Viimane sügav majandusekriis paiskas aga rahvusvahelise kaubanduse mõne aastaga väärtuselt sellele tasemele tagasi, kus ta aasta kolmekümne eest oli seisnud. Rahvusvahelise kaubanduse „arenemist“ kriisiaastatel pildistab järgmine tabel:

Rahvusvaheline kaubandus¹ 1929. a. = 100.

Aastad	Väär- tuselt	Kogult ²	Aastad	Väär- tuselt	Kogult
1929	100	100	1933	35,2	75,5
1930	81,0	93	1934	33,9	78,5
1931	57,9	85,5	1935	34,6	82
1932	39,1	74,5			

Toodud tabel näitab, et rahvusvaheline kaubandus pole viimastel aastatel väärtuselt sugugi suurenenud. Vastupidi. Kui võrrelda 1932. aastaga, siis on ta isegi veel tuntavalt tagurpidi läinud. Ka oma mahu (kogu) poolest on rahvusvaheline kaubandus ikkagi veel märksa madalamal 1929. a. tasemest.

Kuid kaubandust peab kõrvuti seadma valmistusega. Teatavasti on viimastel aastatel (1933. aastast peale) kapitalistlik valmistus teatud määral tõusnud. Kui kogu kapitalistliku tööstuse toodangut 1929. aastal = 100 arvata, siis oli ta 1932. a. 69 ja 1935. aastal 92,8. Kapitalistlik valmistus on peale 1932. a. võrdlemisi tuntavalt suurenenud. Kaubandus pole aga kaugeltki sellele suurenenud valmistusele järele jõudnud.

Viimases majandusekriisis hakkas majanduslik tõus 1932. aastast peale. Kui 1932. a. kui kriisi kõige sügavama languseaasta valmistust ja kaubandust aluseks võtta, siis saame iseliiki depressiooni ajajärgu kohta järgmise pildi:

Aastad.	Üleilmne kapitalistlik tööstuslik valmistus.	Üleilmne väliskaubandus (kogult).
1932	100	100
1933	113	101
1934	122	105
1935	135	110

¹ Siin toodud andmed on võetud Rahvasteliidu väljaandest „Apersu général du commerce mondial, 1935.“ Genève, 1936. p. 10.

Rahvasteliidu teiste väljaannete kõrval on see väljaanne käesoleva artikli andmete peallikaks.

² Kuidas väliskaubanduse kogu hindade muutmise alusel välja arvatakse, selle kohta oli seletus „K. t.“ nr. 2, lhk. 26.

Kogu kapitalistliku ilma tööstuslik valmistus tõusis 1932—1935. aastatel 35 prots., kuid kapitalistlik väliskaubandus suurenes ainult 10 prots. See on meiepäeva kapitalismi majanduseelu üks suurematest vastuoludest. See vastuolu teravdab võitlust kapitalistlikkude suurriikide vahel, õhutab uute turgude võitmist, asumaade ümberjaotamist ja kiirendab uut üleilmlist sõda imperialistide vahel.

Rahvusvahelise kaubanduse liikumine kaupade peagruppide järgi tunnistab sedasama vastuolu teravnemist meiepäeva kapitalismis. Nii, näiteks, oli rahvusvaheline kaubandus *valmissaaduste alal* 1932. aastal ainult 58 prots. ja 1935. aastal ainult 66 prots. 1929. a. kogust. Rahvusvaheline kaubandus *toiduainete alal* on oma kogu poolest aga absoluutselt vähenenud isegi viimase aastani: 1932. a. oli see 89,5 prots. ja 1935. a. 80,5 prots. 1929. a. kogust.

Ka riikide, maade ja mandrite sihis näitab rahvusvaheline kaubandus mõnesuguseid nihkumisi. Nii on Põhja-Ameerika (Ühendriigid ja Kanada) osakaal üleilmnes kaubanduses vähenenud: 1929. a. oli see 17,8 prots., 1935. a. aga 14,4 prots. See vähenemine sündis Ühendriikide osa vähenemise tagajärjel. Aafrika osa tõusis: 1929. a. oli see 4,7 prots. ja 1935. a. — 6,8 prots. Aasia osa rahvusvahelises kaubanduses oli: 1929. a. 14,1 prots., 1935. a. 15 prots. Imperialistlikud riigid suurendasid võrdlemisi toorainete väljavedu asumaadelt, ja see asjaolu on peateguriks nimetatud nihkumistes. Järelikult — *asumaade kurnamise suurenemine* imperialistlikkude riikide poolt ilmneb ka rahvusvahelise kaubanduse nihkumistes.

1929. a. olid üleilmnes väliskaubanduses esimesel kohal Ameerika Ühendriigid (13,84 prots. kogu maailma väliskaubandusest); teisel kohal asus siis Inglismaa (13,05 prots.). 1935. aastal tuli aga Inglismaa esimesele kohale (13,93 prots.), kuna Ühendriigid temast kaugele maha jäid (10,79 prots.).

Nõukogude Liidu väliskaubandus on kapitalistliku maailmaga võrreldes väike. Mõõdunud aastal oli see isegi väiksem, kui niisugustel riikidel nagu Helveetsia, Tshehoslovakkia, Taanimaa. NSVL väliskaubanduse osakaal kogu maailma väliskaubanduses oli 1935. aastal ainult 1,3 prots. Tsaari-Venemaa osa maailma väliskaubanduses oli esimese ilmasõja eel ligi 7 prots. Sotsialistlik majandus on täiesti iseseisvaks süsteemiks tugevnenud, nii et tema väliskaubandus kapitalistliku maailmaga enam silmapaistvat osa ei mängi.

NSVL väliskaubandus miljonites kulddollarites

Aastad	Väljavedu	Sissevedu
1929	475	453
1930	533	545
1931	417	569
1932	296	362
1933	255	179
1934	215	120
1935	189	124

Nagu siit näha, on meie väliskaubandus kogu teisel viisaastakul siia maani aktiivne olnud (s.o. väljavedu ületab sisseveo).

Meie lähemate kapitalistlike naabrite — Balti riikide — väliskaubandus oli miljonites kulddollarites järgmine:

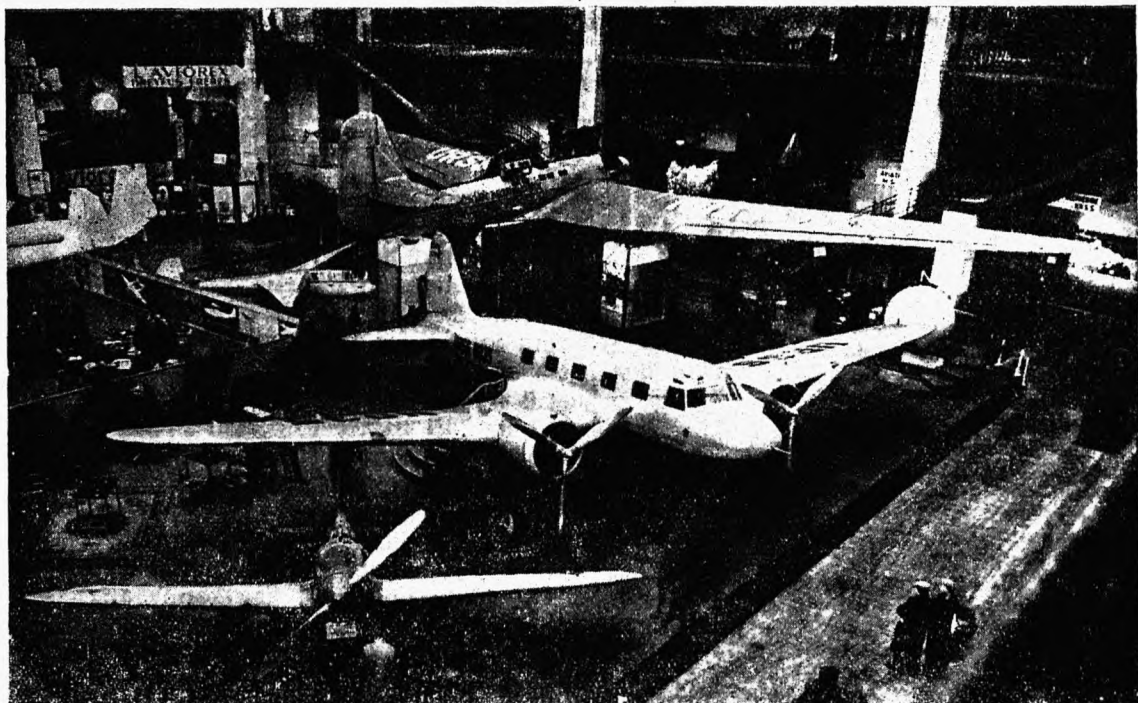
	Aastad	Väljavedu	Sissevedu
Soome	1929	162,0	176,2
	1931	104,3	81,1
	1932	71,5	54,2
	1933	76,8	57,3
	1934	82,2	63,4
	1935	80,0	68,4
Eesti	1929	31,5	32,8
	1931	19,0	16,4
	1932	11,4	9,8
	1933	9,3	8,1
	1934	11,4	9,2
	1935	12,9	11,1

	Aastad	Väljavedu	Sissevedu
Läti	1929	52,9	69,8
	1931	31,6	34,0
	1932	18,6	16,2
	1933	15,7	17,6
	1934	16,5	18,3
	1935	19,1	19,5
Leedu	1929	33,0	30,6
	1931	27,3	27,8
	1932	18,9	16,6
	1933	16,0	14,2
	1934	14,7	13,8
	1935	15,2	12,8
Poola (ühes Danzigi- giga)	1929	315,7	349,1
	1931	210,8	164,7
	1932	121,2	96,4
	1933	107,7	92,8
	1934	109,4	89,6
	1935	103,6	96,5

Peale Läti on teiste Balti riikide väliskaubandus viimastel aastatel aktiivne olnud.

Juuresolev diagramm (v. eelmisel leheküljel) näitab suuremate kapitalistlike riikide ja NSVL väliskaubanduse liikumist kapitalistliku ilma majandusekriisi aastatel.

R. V.

Käesoleva aasta novembri lõpul oli Pariisis rahvusvaheline lennuasjanduse näitus, millest N. Liit osa võttis. Pildil: N. Liidu paviljoni üldine vaade.

MOZART JA SALIERI

Dramaatilisi stseene (1830)

A. S. Puschkin¹

Esimene stseen

(Tuba.)

Salieri.

Kõik ütlevad: ei ole maa peal õigust. Kuid õigust pole kõrgemalgi. Mulle on nõnda selge see, kui lihtne gamma. Ju sündides ma armastasin talet; ja lapsena, kui kõlas vägev oreil me muistse pühakoja kõrgel kooril, ma võisin tunda kuulatella, nuttes seal magusaid ja kuumi pisaraid. Ju varakult kõik tühjad ajaviited, kõik muusikale võõrad teadused ma hülgasin. Nad olid mulle tüütud. Neist kangekaelselt, kõrgilt loobusin. Nii andusin vaid muusikale. Rasked on esimesed sammud, algus igav. Kuid ületasin tõkked. Käsitööst lõin alussamba taidetele; must sai hea käsitööline, ning sõrmedesse sain kuulekat ja kuiva väledust ja täpsust kõrva. Helid suretand, ma lahastas in muusikat kui laipa.

¹ Suure vene kirjaniku A. S. Puschkini surmast saab tuleva aasta algul sada aastat. Selleks mälestusepäevaks valmistab ennast kogu maailma kirjandus. Muu seas ilmus sel puhul ka Eestis käesoleval aastal Puschkinist „Välk luulet“ (lühirikat, eepikat draamat), nelja tõlkija poolt. Meie tuleme vast ehk edaspidi selle kogumiku hinnangu juurde tagasi; siin toome tõlgete näiteks dramaatilise töö „Mozart ja Salieri“, Paul Viidingu tõlkes. See on üldiselt enam-vähem korda läinud (kui mitte arvata mõnda üksikut libisemist), muu seas ka selle poolest, et ta Puschkinit mitte lihtsaks moodsasse mundrisse ei püüa toppida, milles teda nii mitmeski (ja õige paljudes) teises tõlkes kuidagi ära ei tunne. P. Viiding on üliuute — ja laiemale lugejaskonnale täitsa tundmata — sõnade kuhjamise eest (mis üks suuremaid Puschkini moonutamisi on) püüdnud hoiduda, on aga, selle vastu, enesele liig suure vabaduse lubanud grammatika vormide tarvitamises, mis paiguti Kreutzvaldi meetodit lõppude kärpimises meelde tuletab.

„K. t.“ tolm.

Sai algebraks harmoonia. Siis vast sain julgust, taide kiusatusi tundes, ulmkujutlusil loovail anduda. Siis looma hakkasin, kuid vaikselt, sala; ei julgend mõeldagi veel kuulsusest. Kui tihti, olles istund vaikes kambris kaks päeva, kolm, und-toitu unustand inspiratsioonil pisarais ja hõiskeis — töö põletasin, jälgides vaid külmalt, kuis mõtted, helid, mis ma sünnitand, said tuleleegis tuhaks, kergeks suitsuks. Kuid millest räägin? Siis kui suurvaim Gluck meil uusi saladusi avastas (nii sügavaid ja vangistavalt uusi), kas ma ei hüljand kõike, mis mul oli ja mida kuumalt uskusin ja tundsin? Kas ma ei astund tema jälisse nii tõrkumata, nagu see, kes eksind ja kellel võõras näidand õige tee? Mu pingutuste kestev püsivus mul andis lõpuks kõrge taseme me piiramatus taides. Kuulsuski ju naeratas, ja inimeste hinges mu loodud helid leidsid vastukõla. Ma nautisin ju õnnelikus rahus nii tööd, kui kuulsust, menu samuti; mu imeväärse taide seltsiliste ja sõpradege edukust ja tööd. Eil Kadest ei tundnud minu rind. Ei iial. Ei ka tookord, kui Piccini pariislaste barbaarseid kuulmeid võlus. Ei tookordki, kui kuulsin esimesi akorde kaunist Iphigeniast. Kes öelda võiks, et väarikas Salieris on põlat kadetsejat iial näht, või madu võimetut, kes kannal alla on rõhut ja kes neelab liiva, põrmu? Ei keegi! Aga täna, ütlen — täna ma ise tunnistan, et kadetsen nüüd sügavalt ja piinavalt. Oo, taevas! Kus on siis õiglus, kui ju püha kink, suur geenius — ei ole õigeaks palgaks ei ennastsalgusel, ei kuumal lemmel,

ei töö, ei hoolet, ega palvusel,
vaid kiiritab üht ulaelu orja,
üht tuisupead, üht meeletut... Oo, Mozart!
(Mozart tuleb sisse.)

Mozart.

Ah! Sina nägid mind! Ja mina tahtsin
sul tehä väikest ootamatut nalja.

Salieri.

Sa oled siin? Kas ammu?

Mozart.

Praegu tulin.

Üht asjakest tõin sulle näidata.
Kuid kõrtsist möödudes ma järsku kuulsin,
et viiul mängib... Ei, Salieri, sõber,
sa eluilmas pole veidramat
vist kuulnud!... Pime viiuldaja mängis
voì che sapete't kõrtsis. Lausa imel!
Ei jõudnud taluda! Tõin mehe kaasa,
et tema kunstiga sind võõrustada.
Hei, tule sisse.

(Pime vanamees viiuliga astub sisse.)

Mängi Mozartit.

(Vanamees mängib aariat Don-Juanist;
Mozart naerab suure häälega.)

Salieri.

Ja kuidas võid sa naerda?

Mozart.

Ah, Salieri!

Kas sina ise siis ei naeral!

Salieri.

Eil

Ei ole nali see, kui Raffaeli
madonnat määrrib vilets võõpaja;
ei ole nali see, kui veiderdaja
paroodiates Dantet häbistab.
Käi välja, vana!

Mozart.

Peatu veidi! Säh!

Joo minu terviseks!

(Vanamees läheb.)

Salieri, sina

ei ole täna tujus. Tulen hiljem
su poole külla.

Salieri.

Mis sa mulle töid?

Mozart.

Nilsama, bagatelli. Möödund ööl,
kui unetus mind vaevas, tuli pähe
paar mõttekildu. Täna panin kirja
ja tahtsin kuulda sinu arvamist.
Kuid näib, et sinul pole täna aega.

Salieri.

Oo, Mozart! Kuidas võis sul tulla pähe,
et sinu jaoks mul pole aega! Istu,
ma kuulan.

Mozart (klaveri ees).

Heal Siis kujutle... noh, keda?

Kas või mind ennast — veidi nooremana;
ja armununa — mitte väga, kergelt —

koos näitsikuga, või ka sõbraga,
noh näiteks sinuga... Ma olen lõbus...
siis järsku, ilmutus kui teispoolt hauda,
järsk pimedus või selletaolist muud...
Kuid kuula nüüd.

Salieri.

See oli kaasas sul,

ja sina võisid jääda kõrtsi ette,
et kuulda viiuldajat! Armas jumal!
Sa, Mozart, pole iseennast väärt!

Mozart.

Kas on siis hea?

Salieri.

Oo, seda sügavust!

Oo, seda julgust! Seda sirget rüht!
Sa oled Jumal, Mozart — seda sa
ei tea, kuid usu, mina tean!

Mozart.

Võib olla...

Kuid minu jumaluse kõht on tühi.

Salieri.

Siis kuula: sööme õige lõunat koos
Kuldilõvi trahteris.

Mozart.

Heameelega.

Miks mitte. Ainult vahepeal käin kodus
ja ütlen naisele, et ta ei ootaks
mind lõunale. (Läheb ära.)

Salieri.

Kuid vaata, et sa tuled!

Eil Vastu panna enda saatusele
ei suuda enam: olen selleks valit,
et teda peatada, sest hukkume
ju muidu kõik, kõik taide preestrid, teenrid,
ei mitte üksnes minu väike kuulsus.
Mis kasu sest, kui Mozart ellu jääb
ja saavutab veel uusi mäetippe.
Kas viib ta taide kõrgemale? Eil
See langeb taas, kui tema ükskord kaob.
Ei jäta tema meile ühtki järglast.
Mis on tast kasu? Keerubina tõi
ta meile mõned paradiisi laulud,
et, äratanud tiivutumaid soove
meis, põrmu lastes, ära lennata.
Siis lenda! Mida varem, seda parem!
See mürk on mu Izora viimne and.
Kakskümmend aastat kannan teda kaasas.
On tihti sellest saadik elu tundunud
kui talumatu haav, ja mõndki korda
koos muretuma vaenlasega olen
ma võtnud toitu, aga kiusatus
ei ole veel mind võitnud, kuigi ma
ei ole pelgur, kuigi raskelt haavab
mind solvus ja ma hindan vähe elu.
Kui iha surma järgi piinas mind,
miks surra? mõtlesin: võib-olla elu
veel jagab mulle ootamatuid kinke,
võib-olla külastab mind kõrge rõõm,
öö, tulvav loomejõust, inspiratsioonist;

Leningradi telefonitehase „Krasnaja Sarjä“ töölised valmistavad isetegevuse ringides Puschkini mälestusepäevadeks ette. Pildil: tehase konstruktor J. Botsharov „Masepa“ aariat õppimas Puschkini samanimelisest teosest.

uus Haydn ilmub, ja ma naudin siis neid talde tippe, mida tema loob. Kui vihat küllastajat võõrustasin, siis mõtlesin: võib olla kurjemat kord kohtan vaenlast, või mu peale langeb veel rängem solvus ülbest kõrgusest — ei jää siis asjatuks Izora and. Mul oli õigus! Lõpuks olen leidnud nüüd oma vaenlase, ja teine Haydn on imeväärse rõõmuga mind täitnud. On aeg! See armastuse töötet and las täna siirdub sõpruskarikasse.

Teine stseen

(Erituba trahteris; klaver.)

Mozart ja Salieri (lauas).

Salieri.

Miks oled nõnda pilves?

Mozart.

Mina? Eil

Salieri.

Sind, Mozart, nähtavasti vaevab miski? Vein on ju hea ja lõuna ainult kiita, kuid sina vaikid süngelt.

Mozart.

Tunnistan,

mind erutab mu *Requiem*.

Salieri.

Või nii!

Sa komponeerid *Requiem*'i. Ammus?

Mozart.

Kolm nädalat. Üks kummaline lugu... Kas ma ei ole rääkind?

Salieri.

Ei.

Mozart.

Siis kuula:

Kolm nädalat on sellest umbes möödunud. Kord tulin hilja koju. Mulle öeldi, et keegi oli otsimas mind käind. Et tea küll miks, kuid mõtlin kogu öö, kes see võis olla, mis ta minult tahtis. Ta oli teisel päeval jälle käind mind leidmata, kuid kolmandamal päeval, kui mängisime kambris põrandal koos pojaga, siis kutsuti mind sealt. Ma läksin välja. Võõras mustis rõivais mul kummardas ja tellis *Requiem*'i ning kadus. Istusin siis kohe lauda ning alustasin töö. Kuid hiljem pole mu juurde enam ilmund võõras mees. Ja tõesti, minul oleks nagu kahju tööst lahkuda — mis sest, et *Requiem* on juba ammu päris valmis saanud. Kuid samal ajal...

Salieri.

Mis?

Mozart.

Mul oleks piinlik

sest rääkida...

Salieri.

Kuid ütle, millest siis?

Mozart.

Ei ööl, ei päeval anna mulle rahu too tundmatu. Mu järel kõikjal käib ta nagu vari. Tõesti, praegugi mul näib, ta istub kolmandana siin me vahel.

Salieri.

Jäta, kust see lapsik hirm?

Need mõtted aja peast. Tead, Beaumarchais

mul rääkis ikka: „Kuula, vend Salieri, kui mustad mõtted külla tulevad, siis ava pudel vana head schampanjat või uuesti loe läbi Figaro“.

Mozart.

Jah, Beaumarchais ju oli sinu sõber. *Tarara* komponeerisid sa talle. Hea asi. Kui mu meel on õnnelik, sealt armastan üht korrata motiivi: la la la la... Salieri, kas on õige, et tema kellegi on mürgitand?

Salieri.

Ei taha uskuda; liig lõbus näis ta selleks tööks.

Mozart.

Ta oli geenius kui sina või kui mina. Geenius ei sobi roimaga. Kas pole tõsi?

Salieri.

Kas tõesti? (*Viskab mürgi Mozarti klaasi.*)

Joo siis!

Mozart.

Sinu terviseks, mu sõber! Selle kindla liidu õnneks, mis ühendab harmoonia kaht poega — Salierit, Mozartit. (*Joob.*)

Salieri.

Pea kinni! Pea!

Pea, Mozart, pea! Sa jõid! Ning minuta!

Mozart (*viskab servietti lauale.*)

Mu kõht on täis. (*Läheb klaveri juurde.*)

Sa kuula nüüd, Salieri,

mu *Requiem*. (*Mängib.*)

Sa nutad?

Salieri.

Pisaraid

neid valan esmakordselt: on küll valus, kuid samas hea, kui oleks täidet mul ränk kohustus, kui oleks arsti nuga mul kõrvaldanud kannatava liikme.

Neid pisaraid sa, sõber, ära hooma: las olla, Mozart. Jatka, kiirusta veel täitma helidega minu hinge.

Mozart.

Kui kõik nii mõistaksid Harmooniat ja tema jõudu! Ei. Kuid siis ei saaks maailmgi kesta. Ei siis hooliks keegi me madalamaist argielu tarbeist. Kõik anduksid vaid taidele. On vähe meid valituid, meid õnnelikke, kes ei hooli põlgusväärsest kasulikust, vaid ohverdavad üksnes kaunile. Ons õige? Kuid ma täna pole terve. On imelikult raske. Lähen, uinun. Jää jumalaga!

Salieri.

Nägemist! (*Üksi.*)

Oo, Mozart,

sa uinud kauaks. Kuid kas tõesti temal on õigus, ja ma pole geenius? Ei sobi geeniuise seltsiks roim. Kuid Buonarotti? Või on seegi laim, mis tärgand pimedas ja tõlbis põõblis, ning Vatikani looja polnud mõrvar!

Tõlkinud: Paul Viiding.

HALLPARUN

Hugo Angervaks

KARLI kuulas tähelepanelikult. Ta tõusis vähe kikivarvule, et kirja rohekaid, vähe kõveraid ridu vaadelda, kuigi ta hästi aru ei saanud, kuidas isa neist ridadest nii sorinal võis lugeda. Karli suu oli vähe lahti, nii olid ka kõrvad nagu rohkem avatud, ja ei läinud ükski sõna kaduma. Siis hakkas ta isa liikuvaid huuli ja vuntse vahtima, nii oli veel parem.

Ka Sass oli kirjalugemist tulnud kuulama. Ta oli Karlist kaks aastat vanem ja käis juba teises klassis. Sass oli üsna isa lähedale nihkunud ja ta silmad liikusid kirjaridadel varjamata uhkusega: ta oskas juba kirja lugeda.

Karli südant näpistas kadedus, ta hing kihvatas vähe. Isa selja tagant andis ta Sassile ühe paraja vopsu vastu küljekonte. See ei jätnud vastust võlgu, ja varsti kurjustas ema, kes pingil istudes kuulas, väike kolmeaastane Marta süles:

— No kas te sunnikud olete seal tase-minil

Ka isa vaatas korra tõsiselt Karli ja Sassi otsa. See mõjus rahustavalt, nagu külm vesi; nad jäid jälle onult saadud kirja kuulama. Ei Karli, ega Sass polnud onu näinud, kes kusagil kaugel piiri taga elas. Igas kirjas kaebas onu oma kurva elu ja oma raske saatuse üle. Karli ja Sass kuulasid neid kurvatoonilisi kirju ja ei saanud kuidagi aru, millest see kurb toon seal tuli, mispärast onul raske elada oli. Ka isa ja ema, kes muidu väga lõbusad ja rõõmsad inimesed olid, muutusid kirju lugedes kurvaks. Isa nägu läks pilve, kuna ema silmanurkadesse heledad veepärlid ilmusid. Täname kiri oli veel kurvatoonilisem kui endine.

Isa luges ja ta häääl värises.

„Aga nüüd, armsad sugulased, ei tea tõesti, mis teha. Juulike oli suvi läbi Metsa Jaani juures karjas, aga sügisel jättis see hallparun poole palka maksmata, et olevat rasked ajad. Juulike jäi palja jalu ja riideteta. Kooli minna pole tal millegagi. Aga

Peedu sai küll kogu palga kätte, kuid see on kehv — paar kotti teri ja mõniküm- mend krooni. Mis sellega elad või oled. Ega hallparun sind ja su lapsi inimeseks pea. Metsa Jaan ütles mulle, kui ma palga alandamise peale nurisesin: „Mis sa tast koolitad, karjatüdrukule pole haridust vaja“. Aga minu enda tervis on vilets, kõik tervise olen hallparuni põllule jätnud“...

Isa tõmbas korraks käega ärritatult üle vuntside ja luges edasi:

„... Teil on seal hea, lapsed saavad haridust, kasvavad inimesteks, aga meie elame igaveses orjuses ja pääsmist pole näha. Aga Sõõru Albert pandi kinni kol- meks aastaks, et olevat halvasti kõnele- nud. Aga ta kõneles õigust ja hallparunid mõistsid sellepärast ta üle kohut... Aga minul tuleb uut kohta otsima hakata, sest peremees tõstis jälle saunaüüri. Ja kuhu ma lähen?..“

Tänane post oli õnnelik — tervelt kaks kirja ja kaks ajalehte oli ta Tambergi pe- rele toonud. Kuid rõõmu ei teinud esi- mene kiri küll, ennem vastuoksa. Teine kiri oli Augustilt, kõige vanemalt lapselt, kes linnas ülikoolis õppis.

Kuidas muutusid vanade näod selle kirja lugemisel. Isa vurrud nagu kerkisid kõrgemale, näol hakkas päike helendama, kuna ema silmad nagu pisikesed klaas- munad särama löid.

Karli kuulas venna kirja särasilmil, kuna ta suu ennast veel enam lahti vedas. Au- gust kirjutas alati mõne väga huvitava loo sellest suurlinnast, kus ta elas, ja Karli süda hakkas alati vaiksest valust huugama. Kuidas ta seda linna kordki näha tahtis! Ei, ta ei tahtnud mitte ainult näha, vaid selle linna uulitsa kõvadust oma jalaga katsuda, neid liikuvaid autosid sili- tada. Ta kujutas endale ette suuri lõpma- tuid uulitsaid, mis peegelsileda asfaldiga üle valatud. Nendel uulitsatel vurasid vir- galt autod, helepunased trammid, ja ime- lik elukas — trolleibus, kaks pikka sarve peas. Vennalt saadud piltide ja seletuse varal püüdis ta linnaelust endale pilti ku- jutada, kuid mõned kohad jäid talle siiski nagu tumedaks, kuidagi ei osanud pilti luua. Näiteks ei suutnud ta endale kui- dagi ette kujutada, kuidas võib linna all, maa sees, imemasinaga — metroga — sõita. Maaaluse ettekujutus oli tal alati keldriga seotud, ja seal oli ometi pime ja õudne. Maa peal — see oli teine asi, aga maaalune ei mahtunud kuidagi tema kujus- tesse. Olid veel mõned suurlinna värgid, mis talle tumedaks jäid. Nagu linna küm-

nekordsed majad, mis piltidel lõpmatute kivimürakatena näisid; need panid teda mõneski küsimuses kahtlema. Kuidas või- vad inimesed üksteise peade peal elada? Karli ei saaks minutitki rahu, kui ta teaks, et nende pööningul keegi elaks. Isegi rot- tid, kes seal vahest krabistavad, ei anna Karlile rahu. Siis veel, kümnes kord on peaaegu pilvede all. Aga kui sealt alla kukkuda? Mineval aastal kukkus Karli toominga otsast maha ja lõi enda valu- sasti ära, aga toomingas pole nende ühe- kordsestki majast kõrgem.

Kõik need rahutud ja arusaamatud as- jad kiskusid Karlit veel enam linna poole — et saaks kordki linnas ära käia. Küll ta seal juba kõik arusaamatud küsimused ära lahendab.

Äkki ajas Karli kõrvad kikki. Isa luges: „Jah, armas isa, seal oleksin ma hallpa- runi seakarjaseks olnud, aga siin saab minust aasta pärast insener...“

Jälle see kuri mees — hallparun. Kes see niisugune küll peaks olema?

Terve õhtu mõtles Karli selle sõna peale. Mispärast tal küll niisugune imelik nimi on — hallparun? On tal hall habe või, nagu kolhoosi aednikul Andresel? Parun — seda oli Karli kusagilt kuulnud. Tõsi, kolhoosi pulli nimi oli kah Parun; kuid kariloomadele pannakse ju vahel mitmesuguseid inimeste nimesid. Aga kir- jas olev hallparun oli arvatavasti väga kuri inimene, kui ta onutütrele liiga tegi ja ta poole palka ära võttis.

Viimaks, enne õhtusööki, hakkas Karli süda nii kipitama, et ta enam kannatada ei suutnud, oma uhkuse kõrvale jättis ja Sassiilt pealtnäha ükskõikselt küsis:

— Ei tea, kas see hallparun on ka pikk mees?

— Missugune hallparun? — ei näinud Sass aru saavat.

Karli aga viskas suuremeheliselt üle mokaade:

— Noh, seesama, kes Juulile poole palka maksmata jättis.

— Aga kes teda teab, — ütles nüüd Sass kah ükskõikselt; — ju ta ikka on üks jõmakas mees. — Ise pöördus eemale, nagu oleks tal mingi tähtis toimetus käsil.

Sassi vastusest ei saanud Karli mingit selgust hallparuni kohta.

Paar päeva möödus, ilma et Karli mi- dagi uut oleks teada saanud. Küll kuula- tas kikikõrvul, kas isa või ema hallparuni kohta midagi ei poeta, kuid asjata. Mui- dugi, ta oleks võinud isalt või emalt ise küsida, kuid miskipärast ei teinud Karli seda. Mingi häbi tundmus hoidis teda sel-

lest tagasi. Niiisugune tühi sõna „hallparun“, ja tema ei tea. Kõik teised vististi teavad, ainult tema üksi mitte. Aga vast ei tea ka Sass? See on ju niiisugune. Teeb näo nagu teaks, aga ise ei tea midagi.

Ühel kuldsele õhtul, kui tuul kollendavast metsast rasket sügiselõhna üle kolhoositalude lehvitas, sattus Karl aedniku Andresega kokku, kelle hall habe kuidagi sõna „hallparun“ meelde tuletas.

— Noh, poisu, kuidas jalad ka väntavad? — päris Andres, kui ta oma lemmikut — Karlit — silmas. Kuid täna oli ta lemmik kuidagi iseäralik; näis, nagu oleks midagi juhtunud. Seda pani Andres kohe tähele. Selle asemel, et särasilmil, nagu alati, puude otsa piiluda, kus lehtede roheluses punased ja kollased õunad ning sinakad pirnid naeratasid, vahtis Karli maha ja näppis oma kuuesillu.

— Kuule, poisu, sul on midagi viga või, ära häbene ühtegi, lao välja!

Karli nägu tõmbus roosaks nagu päikese paistel valminud õun, kuid pois väikis edasi.

— Oled ehk midagi ära kaotanud? — päris aednik.

— Ei ole, — vastas Karli kuidagi isemoodi. Siis pahvatas ta äkki, piinatult, aedniku otsa vaadates:

— Ütle, onu, mulle, kes see... hallparun on?

— Hallparun? — imestas Andres. — Missugune hallparun?

Nägu raske kivi oli langenud Karli südamele. Raske algus oli tehtud, nüüd läks edasi nagu vesi, mis tõkkest pääsenud.

Kaua ja hoolikalt jutustas Karli kirjalugu. Andres muheles, võttis oma lemmiku käe kõrvale, ja mõlemad sammusid aeda. Ühelt puult võttis ta neli magusamat õuna, andis Karlile. Siis istusid nad ühe mesitaru lähedusse, ja kaua jutustas Andres, kuna Karli rahutult kuulas ja ennast ühelt kohalt teisele nihutas. Täna unustas ta õunadki, mis nii ahvatlevalt ta jalgade ees rohus naeratasid.

Õhtul aga sündis Karli ja Sassi vahel järgmine jutuajamine:

— Ütle mulle nüüd, kes on hallparun, — küsis Karli Sassilt, endal võiduilmel näol. — Sa ei tea?

— Miks ma ei tea, tean küll, — katsus Sass vastu panna, kuid kohmetas, sest aimas hädaohtu. Ta näost paistis, et oli kimbatusse sattunud oma noorema venna ees, et ta tõesti ei teadnud, kes hallparun on. Seda pani ka Karli tähele.

— Noh, ütle, kes ta siis on?

— Kes ta's on, — osatas Sass, tehes

võimalikult hooletuma näo, nagu ikka siis tehakse, kui häda kõige suurem. — Eks ta ole üks ametnik, kes muud.

Karli, kes oli vastust kannatamatult oodanud, hakkas nüüd äkki ühel jalal ringi keerutama.

— Aga vot ei tea, aga vot ei tea, mitte sugugi ei tea... — lasi ta nüüd rõõmsalt nagu tatraveski.

— Aga sina ise tead? — küsis Sass põlastavalt.

— Tean. — Karli häälest, mis nüüd tõsiseks muutunud, võis isegi Sass aru saada, et Karli tõesti teab, kes hallparun on.

— Noh, kes ta's on?

— Hallparun, see on Eestimaa kulak, vot! — Karli surus mõlemad käed täismehelikult püksitaskusse ja seisis niiviisi Sassi ees, kes vähe kohmetanult silmi pilgutatas. — Eh, sina, tema ka arvab — ametnik, aga ise käib koolis.

Sass oli viha unustanud. Teda valdas äkki uudishimu. Haaranud Karli pluusast kinni, küsis ta ruttu, kogeldades ja sõnu ärevuse pärast poolitades:

— Aga kust sa, noh, seda teada said! Isa rääkis? — Karli aga tõstis kulmud kõrgele ja vahtis põrandale, jalaninaga midagi edasi-tagasi liigutades:

— Kust teada sain?... Ise mõtlesin välja.

Kuid nüüd ei uskunud Sass seda enam, sest oli selgesti näha, et Karli valetas.

— Lori, — ütles Sass rahulikult. — Keegi jutustas sulle.

Nii jäigi sel õhtul.

Ka teisel päeval olid poisid imelikud. Kumbki ei alustanud üksteisega juttu. Sass käis ja toimetas oma tegemisi ükskõikse näoga, käis Karlist mööda, nagu poleks teda olemaski. Karli aga käis ootava näoga, vahtis tihti Sassile küsivalt otsa, kuid juttu ise ei alustanud. Mõlemil oli raske oma uhkust kanda, kuid kumbki ei jättnud ka jonnki.

Õhtupoolikul otsis Sass oma õngeridva üles ja hakkas seda otse väljakutsuvalt korda seadma. Siis kaevatas aiast usse, valjusti pahandades muti üle, kes ta torreda ussikohta üles tuhninud. Karli jälgis venna toimetust salajase südamevaluga. Kui Sass juba minekut tegi, õngeritv õlal ja ussikarp ning kalapangike käes, ei võinud Karli enam kauemini kannatada. Ta astus venna juurde, kes nüüd ootavalt seisma jäi, ja ütles kuidagi imeliku, madalama häälega:

— Ma tulen ka ühes?

— Aga kes sind võtab? — vastas Sass küsimusega.

— Ma tulen ise, küsimata.

— Kas seda nägid? — Ja Sass näitas päkka kahe näpu vahelt, mis alati tähendas halba, aga mitte kunagi head. Siis lisas ta sellele piltlikule seletusele külma-vereliselt juurde:

— Mine üksinda, kui tahad. Kuid ega sa üksi kalu ei leia.

Seda Karli küll ei kartnud, aga üksi oli lihtsalt natuke õudne ja harjumata minna, kuigi oja siinsamas aiamaa taga voolas.

— Aga kui ütlen, kes mulle hallparuni kohta rääkis?

See oli lepitus. Varsti sammusid mõlemad poisid, õngeridvad õlal, kalale...

Mõne päeva pärast kirjutas isa Eestimaale vastust. Kirja lõpul küsis ta perelt, kes kõik kodus oli ja kirja kokkuseadmisest aktiivselt osa võttis:

— Noh, kas veel soovib keegi midagi lisada?

Seal astus Karli isa juurde. Ta sirutas ennast vähe üle laua ja vaatas isa kirja, mis veel kuivanud ei olnud. Siis näitas ta näpuga sinna, kus veel ruumi oli ja ütles:

— Anna, meie Sassiga kirjutame siia.

— Teie? Noh, ennää uudist! — imestas isa, kuid andis siiski kirja.

Sass ja Karli läksid teise tuppa, panid ukse hoolikalt kinni ja kaua arutasid ning vaidlesid nad poolosinal millegi üle. Viimaks oli kiri siiski valmis.

Isa luges valjusti ette:

„Armas onu! Hallparun on kulak ja kurnaja. Meie ajasime kulakud minema

ja elame nüüd hästi kolhoosis. Armas onu, ajage ka hallparunid minema, siis tuleb hea elu. Aga Metsa Jaan likvideerige kiire korras ära. Meie käime koolis ja August õpib linnas inseneriks. Meil võivad kõik õppida. Armas onu, ära unusta, hallparun on kulak ja kurnaja.

Karli ja Sass.“

Isa vaatas imestanult Karli ja Sassi peale. Nagu midagi uut nägi ta nendes: tema poisid olid agitaatoriteks hakanud. Isa silitas mõlema pead ja ütles:

— Kui see kiri läbi ei lähe ja tagasi saadetakse, siis olete teie süüdi.

Kuid kiri läks läbi, ainult vastust ei tulnud niipea. Kui aga mõne kuu pärast vastus tuli, siis oli harilikule kurvameelsele kirjale lõppu mõni rida juurde lisatud:

„Armas Karli ja Sass! Teretame teid ilma silma nägemata ja käe andmata. Kui suureks kasvame, teeme nii, nagu teie tegite. Isa on haige, tema ei jaksa. Aga meie oleme noored ja terved, meie hävitame kõik hallparunid ära. Meie ei unusta. Siis õpib Peedu inseneriks, ta tahab seda kangesti.

Peedu ja Juuli.“

Karli ja Sass käisid sel päeval tähtsate nägudega ringi: nad arutasid tõsiselt selle üle, missugune vastus tuleb õhtul Peedule ja Juulile kirjutada. Nüüd tahtsid nad pikalt ja laialt kirjutada, sest nad olid ju agitaatorid, seda oli isagi ütelnud.

KIRDSHALI

A. S. Puschkin

KIRDSHALI oli rahvuse poolest bulgaarlane. Türgi keeles tähendab kirdshali vägilast, kangelast. Tema pärisnime ma ei tea.

Oma röövtegudega ajas Kirdshali kogu Moldovale hirmu peale. Et temast vähegi aimu anda, jutustan ühe ta vägiteo. Kahekesi arnauudi Mihailakiga tungisid nad ühel õöl bulgaaria külasse. Nad süütasid selle kahest otsast põlema ja hakkasid hütist hütti käima. Kirdshali tappis, Mihailaki aga tassis saaki. Mõlemad karjusid: Kirdshali, Kirdshali! Kogu küla jooksis laiali.

Kui Aleksander Ypsilanti sõja välja kuulutas ja omale väge hakkas koguma, tõi Kirdshali tema juurde mõne oma vana seltsimehe. Hetääria tõelikku eesmärki teadsid nad pahasti, kuid sõda andis juhuse rikastuda türklaste, kuid, võib olla,

ka moldovlaste kulul — ja see paistis neile ilmne olevat.

Aleksander Ypsilanti oli isiklikult vahva, kuid tal puudusid omadused, mis selle nii ägedalt ja nii ettevaatamatult võetud osa jaoks vajalikud olid. Ta ei osanud inimestega, keda sunnitud oli juhtima, läbi saada. Neil polnud tema vastu ei austust ega usaldust. Peale õnnetu lahingu, kus kreeka noorsoo õied langesid, soovitas Jordaki Olimbioti tal eemalduda ja astus ise ta asemele. Ypsilanti ratsutas Austria piirile ja saatis inimestele, keda sõnakuulmatuteks, argpüksideks ja lurjusteks nimetas, sealt oma needuse. Need argpüksid ja lurjused langesid suures enamuses Seku kloostri müüride vahel või Pruti jõe kallastel, endid meeleheitel kümme korda tugevama vaenlase vastu kaitstes.

Kirdshali oli Georg Kantakusini väesalgas, kelle kohta sedasama võiks korrata, mis Ypsilanti kohta juba öeldud. Päev enne lahingut Skulana all palus Kantakusin vene võimudelt luba meie karantiini tulla. Väesalk jäi ilma juhatajata; kuid Kirdshali, Safjanos, Kantagoni ja teised ei leidnud mingit vajadust juhataja järele.

Lahingut Skulana all pole vist keegi kogu ta liigutavas tões kirjeldanud. Kujutage endile ette 700 inimest arnauute, albaanlasi, kreeklasi, bulgaarlasi ja iga-sugust juhuslikku elementi, kel sõjakunstist aimugi pole ja kes viieteistkümnetuhandelise türgi ratsaväe eest taganevad. See väesalk surus enda vastu Pruti jõge ja pani edemale kaks väikest suurtükki üles, mis Jassy linnast maavalitseja kojast olid leitud ja millega varemalt nimepäevil lõuneti oli paugutatud. Türklased oleksid hea meelega kartetshiga tegutsenud, kuid ei julenud seda ilma vene ülemuse loata teha: kartetsh oleks kahtlemata meie kaldale lennanud. Karantiini ülem (nüüd juba surnud), kes nelikümend aastat sõjaväes teeninud, polnud elu seeski veel kuuli vingumist kuulnud, kuid jumala tahtmisel tuli tal siin seda kuulata. Mõnigi neist lendas vilistades tal kõrva äärest mööda. Vanamees sai kole vihaseks ja sõimas sellepärast Ohotski jalaväe polgu majori läbi, kes karantiini juures viibis. Teadmata, mis teha, jooksis major jõe äärde, mille teisel kaldal delibaschid traaveldasid, ja ähvardas neid sõrmega. Delibaschid, kes seda nägid, pöörasid ümber ja kihutasid minema, nende järele ka kogu türklaste väesalk. Majorit, kes sõrmega ähvardas, kutsuti Hortshevskiks. Ma ei tea, mis tast pärast sai.

Teisel päeval atakeerisid türklased ometigi hetäärlasi. Ilma et nad oleksid julenud kartetshi või suurtükikuule tarvitada, otsustasid nad, vastupidi oma harjumustele, külma relvaga tegutseda. Lahing oli julm. Tapeti atagaanidega. Türklaste pool märgati odasid, mida neil seni ei olnud: need olid vene odad: nekrassovlased võitlesid nende ridades. Hetäärlased võisid meie keisri loal üle jõe tulla ja meie karantiinis varju leida. Nad hakkasid üle tulema. Kantagoni ja Safjanos jäid türgipoolsele kaldale viimasteks. Kirdshali, kes eelmisel päeval haavata oli saanud, lamas juba karantiinis. Safjanos sai surma. Kantagoni, kole paks inimene, sai odaga kõhust haavata. Ta tõstis ühe käega mõõga, teisega kahmas vaenlase odast kinni, torkas selle endale sügavamale

Vene muuseumi saalides Leningradis avati vene maalikunstniku Orest Kiprenski maalide näitus. Näitusel on välja pandud ligi 400 Kiprenski tööd. Pildil: Naisterahva portree.

kõhtu ja ulatas selkombel mõõgaga vaenlasele, kellega ta ühes ka langes.

Kõik oli lõpetatud. Türklased jäid võitjaks, Moldova oli puhastatud. Umbes kuussada arnauuti pudenes üle Bessaraabia laiali; teadmata millega end toita, olid nad siiski Venemaale ta kaitse eest tänulikud. Nad elasid ulaelu, kuid mitte kõlvatult. Alati võis neid pooltürklise Bessaraabia kohvikutes näha, kus nad, pika varrega piibud suus, väikestest tassidest paksu kohvi rüüpsid. Nende tikitud kuued ja punased teravate ninadega kingad hakkasid juba ära kuluma, kuid tutiga pigimütsid olid ikkagi teise kõrva peale viltu, atagaanid aga ja püstolid tolknesid ikka veel laiade vööde vahelt välja, keegi neist ei hädaldanud. Ei võinud arvatagi, et need rahulikud kehvikud Moldova tuntud rõõvliid, kardetava Kirdshali seltsimehed on, ja et ta isegi nende seas asub.

Pascha, kes Jassys valitses, sai sellest teada ja nõudis rahulepingute põhjal vene ülemuselt rõõvli väljaandmist.

Politsei hakkas otsima. Saadi teada, et Kirdshali tõepoolest Kischinevis viibib. Ta püüti ühe kloostriist põgenenud munga

juurest õhtul kinni, kui ta seitsme seltsimehega pimedas istudes õhtust sõi.

Kirdshali pandi vahi alla. Ta ei hakanud tõde salgama ja tunnistas üles, et tema Kirdshali on. „Kuid — lisas ta juurde — sellest ajast peale, kui ma üle Pruti jõe tulin, pole ma karvavõrdki võõrast vara puutunud, pole viimaselegi mustlasele ülekohut teinud. Türklastele, moldovlastele ja vallahhidele olen ma muidugi rõõvel, venelastele aga olen ma küllaline. Kui Saffjanos peale seda, kui tal kõik kartetshid olid ära lastud, meie juurde karantiini tuli, võttes haavatutelt viimaste laengute jaoks nõõbid, naelad, ketid ja atagaanipidemed käest, siis andsin mina talle kakskümmend beschlökkit ja jäin ilma rahata. Jumal näeb, et mina, Kirdshali, olen armuannetest elanud! Miks annavad siis venelased minu mu vaenlastele välja?“ Selle järele jäi Kirdshali vait ja hakkas rahulikult oma saatuse otsustamist ootama.

Tal ei tulnud kaua oodata. Ülemus, kes kohustatud polnud rõõvlitele nende romantilisest küljest vaatama ja nõude õigsuses veendunud oli, käskis Kirdshali Jassysse saata.

Üks sel ajal tundmatu noor ametnik, kes praegu tähtsal kohal asub, inimene, kel oli sõdant ja mõistust, kirjeldas mulle elavalt ta ärasõitu.

Türmi väravate ees seisis posti karutsa... (Võib olla, et teie ei tea, mis see karutsa on. See on madal punutud vankrikene, mille ette alles hiljuti harilikult kuus või kaheksa setukat rakendati. Vurrukas moldovlane, lambanahkne müts peas, istus ühel setukal ratsa seljas, iga minut hüüdes ning piitsa plaksutades, ja setukad jooksid kaunis kiiret traavi. Kui üks neist väsima hakkas, siis rakendas ratsutaja selle hirmsa vandumise saatel lahti ja jättis tee äärde, tema saatuse üle muret tundmata. Ta oli kindel, et tagasi tulles setuka selsamal kohal leiab rohelises stepis rohtu söömas. Harutihti juhtus, et rändaja, kes ühest jaamast kaheksa hobusega välja sõitis, teise jaama — paari hobusega jõudis. Nõnda oli lugu aastat viisteistkümmend tagasi. Nüüd on venestunud Bessa-raabias vene rakmed ja ka vene vanker omaks võetud.)

Selline karutsa seisis türmi väravate ees 1821. aasta septembrikuu ühel viimasel päeval. Karutsat ümbritsesid juudinaised, käed ripakile ja pantuhvlitega lohistades, arnaudid oma näruses ja kirjuvärvilises ehtes, sihvakad moldovia naised, mustasilmsed lapsed kätel. Meesterahvad vaikisid, naisterahvad jutlesid ägedalt.

Väravad avanesid ja mõni politseiohvitser väljus uulitsale; nende järele tõid kaks soldatit ahelasse needitud Kirdshali välja.

Ta näis aastat kolmkümmend vana olevat. Ta tõmmu näo jooned olid õiged ja valjud. Ta oli pika kasvuga, laiaõlgne, ja üldse paistis temast ebatavalist kehalist jõudu. Kirju turban kattis põigiti ta pead, lai vöö ümbas ta peeneid niudeid; paksust sinisest kalevist tolman, särgi laiad voldid, mis allapoole põlvi langesid, ja ilusad pantuhvlid moodustasid ta ülejäänud riietuse. Ta välimus oli uhke ja rahulik.

Üks ametnik, punaselõustaga vanamees, pleekinud mundris, mille küljes kolm nõõpi ripnes, pitsitas veretava muhu, mis tal nina asemel oli, tinaprillide vahele, keeras paberi lahti ja hakkas inisedes moldovia keeles lugema. Aegajalt saatis ta üleoleva pilgu aheldatud Kirdshalile, kelle kohta paber nähtavasti käis. Kirdshali kuulas teda tähelepanelikult. Ametnik lõpetas lugemise, keeras paberi kokku, käratas ähvardavalt rahva peale, teda teed andma sundides — ja käskis karutsa ette sõidutada. Siis pööras Kirdshali tema poole ja ütles talle mõne sõna moldovia keeles; ta hääl värises, nägu muutus; ta puhkes nutma ja langes politseiametniku jalge ette maha, oma ahelaid kõlistades. Ehmudes kargas politseiametnik eemale; soldatid tahtsid juba Kirdshali üles tõsta, kuid ta tõusis ise püsti; tõstis oma ahelad kõrgemale, astus karutsasse ja hüüdis: *haidaa!* Sandarm istus ta kõrvale, moldovlane plaksutas piitsa, ja karutsa veeres minema.

— Mida Kirdshali teile ütles? — küsis noor ametnik politseinikult.

— Ta palus mind (kuulete nüüd!), — vastas politseinik naerdes, — et ma tema naise ja lapse eest hoolitseksin, kes Kilia lähedal bulgaaria külas elavat; — ta kardab, et nemad *tema pärast* kannatada võivad saada. Rumalad inimesed!

Noore ametniku jutustus liigutas mind sügavasti. Mul oli vaesest Kirdshalist kahju. Kaua aega ei kuulnud ma ta saatuse üle midagi. Alles mõni aasta hiljem sain ma noore ametnikuga kokku. Hakkasime mineviku üle vestlema.

— Kuidas on siis lugu teie sõbra Kirdshaliga? — küsisin ma; — kas te ei tea, mis temaga sündis?

— Miks ei tea, — vastas ta, ja jutustas mulle järgmist:

Jassysse toodud Kirdshali esitati pashale, kes ta teiba otsa mõistis. Hukamine lükati kuni mingi pühani edasi. Seniks pandi ta türmi.

Vangi valvasid seitse türklast (lihtsad inimesed ja hinge poolest niisamasugused röövlid nagu Kirdshaligi); nad austasid teda ja kuulasid kogu Idamaale omase ahnusega tema imelikke jutustusi.

Vahtide ja vangi vahel tekkis tihe side. Kord ütles Kirdshali neile: Vennad! mu tund on ligi. Oma saatuse eest ei pääse keegi. Varsti lahkun ma teist. Tahaksin teile midagi mälestuseks jätta.

Türklased ajasid kõrvad kikki.

— Vennad, — jatkas Kirdshali, — kolm aastat tagasi, kui me kadunud Mihaila-kiga ühes röövisime, matsime Jassy lähedale steppi katlatäie *habiti* maa sisse. Ei minul, ega ka temal tule nähtavasti selle vara üle valitseda. Olgu pealegi nõnda: võtke ta omale ja jagage endi vahel sõbralikult ära.

Türklased pidid peaaegu hulluks minema. Algas arutus, kuidas kallist kohta üles leida? Mõteldi, mõteldi ja otsustati, et Kirdshali ise nad sinna peab viima.

Tuli õõ. Türklased vabastasid vangi ja lad ahelatest, sidusid tal käed nõoriga kinni ja läksid temaga ühes linnast välja steppi.

Kirdshali juhtis neid, pidades ühte suuna, ühe kurgaani juurest teise juurde. Nad sammusid kaua. Viimaks peatas Kirdshali laia kivi juures, mõõtis kaksteistkümmend sammu lõuna poole, lõi jalaga maha ja ütles: *siin*.

Türklased tegid korralduse. Neli meest võtsid oma atagaani välja ja hakkasid maad kaevama. Kolm teist jäid vahi

peale. Kirdshali istus kivile ja hakkas nende tööd pealt vaatama.

— Noh, mis, kas varsti? — päris ta, — olete juba välja kaevanud?

— Ei ole, — vastasid türklased ja kaevasid nii, et higi ojana voolas.

Kirdshali näis kärsituku minevat.

— On aga inimesed, — ütles ta. — Ei oska maadki korralikult kaevata. Mina oleksin töö kahe minutiga ära lõpetanud. Lapsed! päästke mu käed lahti, andke atagaani.

Türklased jäid mõttesse ja hakkasid aru pidama.

— Mis siis? (otsustasid nad) päästame ta käed lahti, anname atagaani. Mõni häda? Tema on ükski, meid aga seitse.

Ja türklased arutasid ta käed lahti ning andsid talle atagaani.

Viimaks ometi oli Kirdshali vaba ja sõjariistus. Mis ta küll tunda võis!.. Ta hakkas nobedalt kaevama, vahid aitasid talle kaasa... Äkki lõi ta oma atagaani ühele vahile rindu, jättis terase sinna ja tõmbas valvuri vöö vahelt kaks püstolit välja.

Ülejäänud kuus türklast, nähes kahe püstoliga relvastatud Kirdshalit, pagesid laiali.

Kirdshali röövib praegu Jassy ümbruses. Hiljuti kirjutas ta maavalitsejale ja nõudis temalt viis tuhat *leud*, ähvardades siis, kui talle seda korralikult ei makseta, Jassy põlema süüdata ning maavalitseja enda juurde tungida. Viis tuhat *leud* makseti talle välja.

Milline Kirdshali?

1834.

„HERODES, MIKS SA EHMATAD?“

Justku-muinasjutt

Herodes, miks sa ehmatad, kui kojast sammud kostavad? Kas neli „tarka“ vanast väest sul tahtvad võtta riiki käest?...

Vana kirikulaulu järele.

KOLMAT kuiv-aega valitses Njäm-njäm¹ maal rahu ja vaikus; kolmat kukuruusikasvuaega vibutses üle njäm-njäm rahva

¹ Mõõdunud (1935.) aastal avaldas Eesti ajakirjandus rea artikleid, milles hulga materjali najal püüti tõendada, et eestlased nii 8—10 tuhat aastat tagasi Indias vägev maailmavalitsev rahvas olevat olnud. Tõepoolest oleks vististi õigem eesti rahva hälli Kesk-Aafrikast otsida, kus ta vana põhirahvas praegu veel njäm-njäm'i nime all edasi elab. Juba nimi ise — njäm-njäm ehk „õgija“ — pole mitte ainult keeleliselt, vaid ka sisuliselt puht eesti pära. Siin, Kongo ja Niiluse jõgede ülemjooksu vahel, on tartlaste põhipesa — Ugandimaa (Lõuna-Tartumaa kandis vanasti ju ka Ugandimaa nime);

kuulsa kuninga Kannika kõvera päraga kepp, mis kõik suurte ja pisikeste bujānide omavahelised riunorimised ja kuningatrooni käppamise katsed kangesti „rahulikult“ oli lõpetanud ja maal korra maksma pannud, nagu seda Njäm-njäm'i maal enne polnud nähtud. Kuningas Kannik võis nüüd õhtu eel, kui kurjad tse-tse kärbsed pilliroo-

siin on mulkide muistne asupaik — Saka linn (kus pärit on Sakala — Viljandi — nimetus) jne. Kuningas Kannik(as)ki kõlab puht eesti moodi, sest njäm-njäm keelas tähendab see inimest, kes mitte täismehhe (nende mõiste järgi: leiva) mõõtu välja ei anna, seega midagi eesti kannikataolist meelde tuletab. Bjän ehk bujān tähendab neil vähemaid määvruste, kes alati riidlevad, — seega vene „bujāni“ meelde tuletavad; aga see kõneleb ainult sellest, et ka vene keel ja rahvas sellest vanast eesti tõust pärit on — muud midagi! Nagu ju kõik maailma rahvad eesti kannust on kasvanud.

tihnikusse unele olid pugenud, oma koonuseharjalise pilliroopalee õue väravas savialuse otsa ronida ja — käed mugavalt poolümmargusele kõhukesele risti pandud — täis iseteadvuse rahu mõödakäijatele kuulutada: vaadake, seda olen mina teinud, teie kuningas Kannik! Ja seda on teinud minu kõvera päraga kepp, mis küll on vahest valusasti teie selga silitanud, kuid mis oli tarvilik, et teist kasvatada uusi inimesi, uut rahvast, kes mitte üks-teist vastastikku ei õgiks, vaid ainult meie naabersuguharusid, nagu see on olnud viisiks meie esivanematel aastatuhandeid.

Ja kuninga killamehed tema suurest suguvõsast, tema palgasoldatid lühtide ja lampide, viskodade ja kilpidega ning nende järel kuningakoja palgasulased tsimblite ja kandlite, torupillide ja trummidega rändasid mööda maad ringi, korjasid puudelt datlid ja kookuspähklid, väljadelt maisi- ja nisusaagi maksuna kuninga aita-desse ja õpetasid rahvast kuningale tänu-laule laulma: Au ja kiitus meie kuulsale kuningale, kes meile kinkinud täieliku vabastuse maapealsest murest ja varast, et meie varsti võime uuesti sündida — teises ilmas! Halleluujal! Sela!... Kui aga keegi oma tänamatuses julges üldist üle-vat meeoleolu segada ja meelde tuletada, et inimene mitte üksipäinis seistsinatsest kiidulaulust ei ela, siis hoolitsesid kuninga sulased selle eest, et seesugune häälitsus rahusegaja elus viimaseks jäi...

Ja valitses vaikus ning õnnis rahu ter-vel Njäm-njāmi maal... Kuni ühel surma-vaiksel sügispäeval müristav trummipõrin vaiksesse unne vajunud või kukuruusi-väljadel higistavaid njäm-njāmlasi Njäm-njāmi Toompeale, s. o. kuningapalee õue, kutsus. Pidi olema sündinud midagi aru-kordset: kas must katk maad laastama tulnud, või mõni nārune naabersuguharu njäm-njāmlaste kallal oma hammaste tera-vust ja väledust harjutanud.

Ja see sündis, et kui rahvas hulgana kuningapalee õuele kogus ja nende ar-mastatud ja jumaldatud kuningas nende ette savitroonile tõusis, siis rahvas teda vaevalt enam ära tundis. Ta karbitaalised pullsilmad olid kissi vajunud nagu kõi-gil surelikkudel njäm-njāmidel; alumine lõug laperdas nagu katkine käsikivi, ja põlvedel paistis halli-tantsu tuju olevat; kaks ministrit pidid teda kääle alt toetama. Ja kui ta oma suu lahti tegi, kuulis rahvas mäherduse sündmuse vaikne Njäm-njām vaheajal oli läbi elanud:

— Minu kallis njäm-njām rahvas — al-

gas kuningas, ja ta häälest kostis sügav valu ning värin, mida kaastas ta põlvede võdin. — Mis on saanud minu isalikust hoolest teie ihu ja hinge kallal?! Mis on saanud minu vaevast ja murest, et teid ümber kasvatada, teid vabastada teie bu-jänidest, et oleks rahvas kui üks kari ja mina üksi tema karjanel! See on olnud vaid pärlite heitmine sigade ette. See on olnud kuldkee kõitmine kaameli kaela, kuhu see upub karvadesse.

— Vaadake! — ja silmapilguks helkis ta silmist vihatuluke — seal tulid mu juurde neil päevil neli bujāni, neli endist maavalitsejat: Kootjan, Kaakjan, Kikasjus ja Pitsants on nende nimed¹. Ja need häbematud julgesid mulle näkku ütelda, et minu kõvera päraga kepp olevat teie seljad veriseks hõõveldanud, minu sulased olevat teie suu kramplukkudega sule-nud; teie kõhud korisevat tühjusest õhtust hommikuni ja hommikust õhtuni, sest minu suguvõsa ja kodakondsete vat-sad olevat liiga laiad; ja ümber sündinud ei olevat teie kah mitte karvaudeme võrdki! Üksmeelsest tööst ei olevat jälgegi, vaid mina olevat teid veel vihasemalt üks-teise kõri kallale ajanud...

— Mu kallis njäm-njām rahvas — ja kuninga häälel vajus uuesti värisevas molltoonis madalamale, nagu vajusid ikka rohkem nõtku ta võdisevad põlved —; mu armas njäm-njām; mis pean ma kuulma, mis pean ma nägema! Teie olete vedasi salaja sõrkinud nende bujānide järel. „Tänuks“ selle eest, et ma teid vaikselt te-gin, teie suu lukutasin ja teid kõhumuredest — sest eks too ju kõhu *täitmine* kõige rohkem muresid, teil aga pole nüüd täitmisest üldse enam juttu! — vabastasin; selle eest, et ma teie käed lasksin väätkasvude kiudega siduda, et teie enam üks-teisega tüli norida ei saaks; selle eest kuulutate teie boikoti... hällile! Tahate rahvast välja suretada, et mina — ilma karjata jääksin! Tööd ei viitsi teie laiskkoerad kah enam rohkem teha kui just kepi-

¹ Njäm-njām rahvas armastab oma võimumehi ikka nende omaduste järgi nimetada: endine maavalitseja Kootjan tarvitas oma vastaste vaigistamiseks ohtralt seda riistapuud, mida njäm-njām nisutera-de väljakloppimiseks kasutab ja mida seal koodiks nimetatakse, millega see bujān oma vihamehi osavalt koonule tabas; Kaakjan jälle kasutas teist riistapuud, millel kaelakiike tehakse; Kikasjus käis aina harkjalu rahva seas ringi ning kisas nagu kodulind, kel kõige tugevam hääle on; Pitsants aga kujutas endast riistapuud, millest suitsu imetakse, ainult et tal seks pea ning vars puudusid. — Nagu näeme, ka siin suur sugulus meie kodukeele ning rahva-kommetega, mis eespool toodud teaduslikku seltsu-kohta kiinnitab.

mees kannul pole! Datlid ja banaanid lasete kas või parem mädaneda, et aga minu maksusulased neid kätte ei saaks! Ja nüüd, kus ma viimati oma sulased välja saatsin ristteedele ja uulitsanurkadele, et teie hulgast välja valida sõnakoolikuid oma kohanarrideks, — nüüd poete teie tagurpidi oma onnidesse ja — boikoteerite sedagi minu isalikku armuavaldust teie saatuse eest hoolitsemises. Sest millal on kuningas iganes lahkem oma alamatele, kui mitte siis, kui kohanarrid ta tuju on lõbusaks teinud.

— Ma küsin: ütlege, millega on minu hallid juuksed seda häbematus teie poolt ära teeninud?

Ja kui kramplukus suud tõesti vait jäävad, ning pilk eemale, aegade äärde, kus sõjasulased viskodade ja piikidega lõomavalimis seisavad, ka vaikse ümina maha surub, jätkab kuningas, ikka järjesti madalamaid ja võdisevamaid toone võttes:

— Ja kui need bujäänid siis veel oma koduonnidesse oleksid jäänud! Ei, nad tassid oma kodused reostatud põlled ja püksid naabrite tiigi äärde, et neid seal terve maailma silma all nühkida! Ja nüüd... nüüd pean ma nagu nülitud hippopotamus oma vihavaenlaste silma all seisma, kes hirvitades mind sõrmedega sihivad...

Kuninga kurku nõõris pealetungiv nutuvõru; hää! vajas sosinaks, põlved laskusid hoopis nassu. Kui ta aga nägi, et rahva silmist vähematki kaastundesädet ei sarahta, püüdis ta ennast veel viimse jõuga sirgeks ajada ning hüüdis meeleheitlikult, käsi pilvita taeva poole öiendades:

— Ma... ma ju ei tahagi teie laiskvorstide üle valitseda — krokodillid söögu

teid! Ussid hammustagu teid! Aga, näete, ma ei saa ju kuidagi ära minna kah! Vaadake, teie panite mu siia, eks ju? Vastake? (Vaikus.) Näete, teie ei eita seda ise ka mitte. No kui ma ära lähen — ütlege, keda teie asemele panete? Ütelge! (Vaikus.) Teil ei ole kedagi asemele panna. Ei ole! Nii siis — vangis olen ma siin; hullem kui vangis! Mina olen kah inimesi vangis pannud — sadandeid, võib olla tuhandeid. Kuid ma olen ikka ütelnud: 3-ks aastaks, 10-ks aastaks, eluajaks; inimene teab vähemalt, millal ta... jälle uuesti otsast peale istuma võib hakata. Kuid mina ei tea... Mina olen üks... üks... kompleks... complexus fashisticus... Ja kedagi asemele panna ei ole... ei oleeee...

Ja siis langes kuningas lössi. Ta kanti oma pilliroopaleesse, ja kohalekutsutud sortsid ja soolapuhujad, keda njäm-njämi maal tohtriteks kutsutakse, seletasid, et kuningal lendva jalust ja — kõhust olevat läbi lasknud. Ning see pidi olema salajaste pisilaste töö, keda njäm-njämi targad nimetavad kummabatsillid kummunistikus.

Rahvas aga seisis veel kaua nõutult õues ja vangutas pead:

Et kui... kui see kompleksus tõesti niisugune on, et — kedagi pole asemele panna?!

Ja alles õhtu hilja, kui juba troopika pimedus maad kattis ning kuningasulaste silm selles enam nägusid seletama ei ulatanud, kuuldus salajane sosin hulga keskelt:

— Aga kas neid komplekse meil üldse tarvis on?

Heakskiitv mõmin käis ridadest läbi...

H. Rooskaja.

RAHVALUGEMISE LÄVEL

NSV Liidu rahvalugemise tähtpäev läheneb. 1. kuni 5. jaanuarini 1937. aasta! käivad lugejad oma jaoskondades läbi kõik korterid, elamud, vahiputkad jne ning kirjutavad rahvalugemise kaartidele üles kõik tarvilikud andmed kõikide NSV Liidu elanikkude kohta. See on viiepäevane ettevalmistusetöö.

6. jaanuaril kella 8-st hommiku kuni kella 12-ni öösi viiakse üle Liidu läbi lõpulik rahvalugemine. Sel ajal käivad lugejad oma jaoskonnas uuesti läbi kõik elukorterid ning kirjutavad täpselt üles igaühe kohta nõuetavad andmed, mis üle Liidu kokkuvõetuna annavad meie rahva, riigi majanduse, kultuuri kohta põhjaliku ning väga suure tähtsusega statistilise materjali.

Lõpuks, 7. kuni 11. jaanuarini käivad lugejad eriliste kontrolööridega, külakohdades ka ühes külanõukogu esindajaga, läbi kõik elamud ja korraldavad nende andmete lõpuliku kontrolli, mis lugejal üles kirjutatud. Alles pärast kontrollimist on see nii oma tähtsuse kui ka ulatuse poolest määratusuur töö lõpetatud.

Missugused on eeloleva rahvalugemise ülesanded ning eesmärk?

See rahvalugemine on esimene rahvalugemine *sotsialistlikus ühiskonnas*. Selle iseloomust järgnevad ka selle ülitähtsa töö ülesanded ja eesmärk. On vaja anda sotsialistliku tööliste ja talupoegade riigi elanikkude igakülgne iseloomustus, peegeldada neid hiiglasuuri edusamme, mis N. Liit teinud, ja näidata Liidu kõikide rahvaste kultuuri tõusu, meie kõige väärtuslikuma kapitali — inimeste — kasvu, anda väärtuslikud andmed ja materjalid sotsialismi võitude edaspidisteks planeerimisteks. Arusaadav, et sotsialismi võitu meie kodumaal ei peegelda mitte üksnes materiaalse jõukuse kasv, tööstuse ja põllumajanduse arenemine; seda peegeldab ka inimeste, isikute kasv, arenemine. Staalinlik Konstitutsioon, mis 5. detsembril nõukogude VIII erakorralisel üleliidulisel kongressil kinnitati, on nende võitude helgemaks tokumendiks.

Viimane üldine rahvalugemine oli 1926. aastal. Enne seda oli meil rahvalugemine

1920. a., pealeselle linnaelanikkude lugemine 1923. a. ja linnaelanikkude arvelevõtmine 1931. a. 1920. a. rahvalugemine, mis V. I. Lenini algatusel teostati, ei võinud meie riigi rahvast täielikku pilti anda, sest riigi territoorium polnud veel puhtaks tehtud valgekaardi bandedest. Kuid partei ja valitsus valmistasid ette suurele majanduslikule ehitusetööle, ja selleks oli vaja — olgugi puudulikult — rahvalugemist teostada.

1926. a. rahvalugemine teostus ajajärgul, kui majanduse ülesehitus põhimiselt juba lõpule sai viidud, kui ümberkorralduse (rekonstruktsiooni) ajajärk algas. Selle rahvalugemise andmetel oli meil siis 147 miljonit elanikku. Sellest oli kõigest 25,3 miljonit ehk 17,2 prots. linnaelanikke. Linnaelanikkude protsendi väiksus kriipsutas siis seda alla, et N. Liit veel peaaesjalikult põllumajanduslik maa oli, et tööstus veel kuigi mõjuvalt polnud arenenud. Lenini küsimus „kumb kumba“ polnud meil siis veel lahendatud. Kulakuid ja kapitalistikesi oli meil siis veel 2400 tuhat inimest, töötatöölisi — 1014 tuhat inimest. Majandusliku mahajäämise kõrval näitas 1926. a. rahvalugemine ka meie kultuurivaesust: ainult 39 prots. elanikkudest oli siis kirjaoskaja. Üksikute rahvaste juures oli see protsent veel väiksem; kasahhide hulgas, näiteks, oli kirjoskajaid ainult 6,9 prots., turkmeenide hulgas — 2,2 prots., tadshii-kide hulgas — 2,0 prots., kuna kirjaoskajaid naisterahvaid nende rahvaste hulgas näpudel võis üles lugeda.

Majanduslik jõukus oli rahval 1926. a. võrdlemisi väike. Rahvasissetulek oli 1926. aastal 21,7 miljardit rubla (1936. a. — 83,1 miljardit rubla, s. o. ligi 4 korda suurem); sotsialistliku majanduse osatähtsus rahvamajanduses oli siis ligi 40 prots. (1936. a. — 98,5 prots.). Riigi tööstuse põhialus — rasketööstus — andis 1926. a. 10,2 miljardi rubla väärtuses saadusi (1935. a. 58,8 miljardi väärtuses). 1926. a. valmistati, muuseas, N. Liidus 919 traktorit, 866 automobiili ja mitte ühtegi kombaini (1936. a. 9 kuu vältel valmistati 131 196 traktorit, 89 087 automobiili, 37 477 kombaini). Aasta palgafond kasvas 5,8 miljardist rublast 1926. a.

63,4 miljardi rublani 1936. a. Põllumajanduses valitses 1926. a. väike üksikmajapidamine, ainult 1 protsent talupoegade majapidamisi oli kolhoosides. Praegu on meil kolhoosides 90 protsenti talumajapidamisi ning 98 prots. kogu külvipinnast.

Ühes majanduse ümberehitamisega, sotsialistliku ühiskonna loomisega muutus, kasvas ja arenes ka inimene ise. Kultuuri-revolutsioon on viimasest rahvalugemisest saadik põhjaliku murrangu teinud elanike mõistuses, teadvuses, eluolus. Eelolev rahvalugemine toimub riigis, kus elanikud 8—50 aasta vanaduses peaaegu täielikult on likvideerinud kirjaoskamatus. Kui 1926—27. õppeaastal alg- ja keskkoolides 10 727 tuhat last õppis, siis oli 1935—36. õppeaastal 25 557 tuhat õpilast. Kooliõpetajaid on meil praegu 724 tuhat — 326 tuhande asemel 1926. a. Tsaari-Venemaal oli 1914—15. a. 91 kõrgemat õppeasutust, 124,7 tuhande õpilasega; 1926—27. a. oli N. Liidus 131 kõrgemat õppeasutust 160,4 tuh. õpilasega. 1935. a. oli meil juba 595 kõrgemat õppeasutust 524,8 tuh. õpilasega.

Need mõningad arvud rahvamajanduse ja kultuuri üksikute alade kohta minevikust ja tänapäev räägivad sellest, et meie arenemise ulatust ja edaspidist planeerimist ei saa võrrelda, ega põhjendada ammumöödunud aastate andmetele. Selleks peavad olema uued, sotsialismi ajajärgu näitajad ja mõõdupuud.

Selge on, et 1926. aasta rahvalugemise andmed kuigivõrd ligikaudugi enam meie tõelust, uut ajajärku, uusi inimesi, uut kultuuritaset, jõukust, arenemise väljavaateid ning olemasolevaid jõudusid ei peegelda. Seepärast siis rahvalugemine hädasti tarvilik ongi, rääkimata juba sellest, et meie praegu täpselt N. Liidu rahvaarvu ei tea, ei tea, kuidas inimesed meie hiiglaterritooriumil koha, rahvuse, hariduse, vanuse, elukutse jne järgi asetsevad. Statistika on meil kiire arenemise aastatel tuntavalt maha jäänud.

Põhjalikud sotsiaalsed muudatused N. Liidu elanikkonnas staalinikkude viis aastakute vältel kujutavad sotsialismi suuri võite. Staalinlik Konstitutsioon on eredaks kokkuvõtteks ja ajaloolikuks sambaks teel kapitalismilt kommunismile nimelt sellega, et ta *kättevõidet* kirjutab kogu rahva tahtmisel *seaduseks* tööliste ja talupoegade riigis. Meil ei ole enam antagonistlikke klasse, meie töölisteklass, kelle käes, kui eesrindliku klassi käes, on ühiskonna riiklik juhtimine (diktatuur), ei ole enam proletariaat sellesõna tõsisel mõistes. Talurahvas on

Talvesport algas. Pildil: Leningradi tehase nr. 7 naistöölised Kuvschinskaja ja Losjeva Pargolovo järve jääl.

meil sootuks teine kui teda mõisteti senini, haritlaskond on võrsunud töölisteklassist, töörahvast ja ta teenib tööraha asja. Need ei ole mitte antagonistlikud klassid, vaid sotsialismi ühiskonna grupid (nagu on kirjutatud rahvalugemise 14. punktis). „Kõik võim NSV Liidus kuulub tööraha saadikute nõukogude näol linna ja maa töörahvale“ (NSVL Konstitutsiooni paragrahv 3.). Kõigil täisealistel Liidu kodanikkudel on õigus saadikuid valida ja valitud saada. Valimisõigused võib võtta ainult kohus või nõrgameelsus. Niisugune on staalinliku Konstitutsiooni selge kokkuvõtte Liidu elanikkonna sotsiaalsetest muudatustest.

Üleliidulise rahvalugemise küsimuste lehe 14 küsimust väljendavad sotsialismi ajastu põhimisi iseäraldusi ning ümbavad kõige iseloomustavamad probleemid N. Liidu elanikkonnas. Toome alamal need küsimused, mille peale tuleb iga NSV Liidu kodaniku kohta vastust anda:

1. Sugu (meeste- või naisterahvas).
2. Mitu aastat või kuud vana.
3. Rahvus.
4. Emakeel.
5. Usk.
6. Kas on abielus.

7. Missuguse riigi kodanik.
8. Kas on kirjaoskaja.
9. Missuguses koolis õpib: alg-, kesk- või kõrgemas koolis.
10. Missuguses klassis või missugusel kursusel õpib.
11. Kas on lõpetanud kesk- või kõrgema kooli.
12. Mis tööd teeb (teenistus) praegu.
13. Töökoht (ettevõtte, kolhoosi, asutuse nimetus).
14. Missugusesse ühiskondlikku gruppi kuulub: tööliste, teenijate, kolhoosnikkude, üksikmajapidajate, kustaaride, vabaeluktseliste või usukultuse teenijate ning mittetöötajate gruppi.

Eelolev rahvalugemine on nii organiseeritud, et tõesti kogu rahvas N. Liidus arvestatud saab ning rahvalugemise lehed täpselt ja õieti täidetakse. See on väga

raske töö, sest vaja on koguda täielikud ja täpsed andmed enam kui 170-miljonilise rahvahulga kohta, mis laiali ühel kuuendikul maakera mandri pinnal.

See rahvalugemine on määratusuur üldrahvaliku, üleriikliku tähtsusega poliitiline ja kultuuriline töö. Ja selle töö edust on huvitatud meie suure kodumaa iga kodanik. Igaüks peab lugejale andma täpsed ja põhjalikud vastused küsimustele, aitama kaasa ja kergendama lugeja tööd. Kui keegi lugemisel vahele on jäetud, siis peab ta sellest teatama raiooni või linna rahvalugemise osakonda.

Sotsialismi riigi rahvalugemine toimub varsti. Igaühe kohus on rahvalugemise edukale läbiviimisele kaasa aidata, nagu see Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liidu teadlikule kodanikule kohane on.

J. Lemm.

Hispaania rahvas vabaduse eest võitlemas

E. Tarle

I GAPÄEV loeme selle ennastsalgava kangelasliku võitluse üle, mida nii mehed kui ka naised Hispaanias hambuni sõjariistus hispaania fashistlikkude sõjavägede ning Saksamaa, Itaalia ja Portugali interventide vastu peavad.

Puudutamata jättes siin Hispaania rahva kogu ajaloo viimase saja-sajakolmekümne aasta jooksul, peatame vaid ühel iseloomulikul joonel, mis hispaania rahvale omane on selles visas ja koleraskes võitluses, mida ta on pidanud ja peab oma rohkearvuliste ja tugevate vaenlaste vastu: jutt on kõigutamata kindlameelsusest, täielikust põlgusest kõigi hädaohtude vastu ja haruldasest püsivusest oma seisukohtade kaitsemisel.

Ilmalik despotism ja kiriklik despotism, kuningas ja mõisnik, politsei ja inkvisitsioon pigistasid niikaua hispaania rahvast, et kui kurnatavad klassid lõpuks revolutsiooni teele asusid, siis nad seda enam kunagi ei unustanud.

„Revolutsioon Hispaanias — see ei ole iseäralik juhtumine, see pole sündmus, vaid see on *eluolu*“, — ütles üks inglise diplomaat XIX sajandi keskpaigas; ta mõtles sellega nimelt Hispaania kodusõdade kuulmatut kestvust.

Märgime selle „*eluolu*“ paari joont. Iga ajalehe number sunnib meid käskivalt

nüüd mõttes Hispaania kangelaslikust tänapäevast tema mitte vähem kangelaslikku minevikku pöörama.

*

1808. aasta. Keiser Napoleon valitseb tegelikult kogu Euroopa mannermaa üle. Venemaaga õn tal „liit“, s. t. Aleksander I kardab teda ja püüab saba liputada. Saksa monarhid suudlevad tal käsi (mitte piltlikus, vaid otsekoheses mõttes). Talle tuleb pähe Hispaaniaga niisamuti talitada, nagu teiste Euroopa riikidega. Ta vangistab Hispaania kuninga perekonna ja seab oma venna Hispaania valitsejaks. Talle ei tule pähegi, et keegi julgeks vastu panna. Hispaania aristokraadid kummardavad ta ees ja nuruvad talt annetusi; hispaania kodanluse rahamehed hoolitsevad oma äriasjade eest, teevad prantslastega kokkuleppeid kaubaasjade ja ehituste alal... Kuid hispaania talupojad ja käsitöölised alustavad oma endi sisemise sunni järgi ilma sõjariistadeta, ilma saabasteta, ilma rahakrossita vihast võitlust. Neid pekstakse; Napoleon käsib neid ilma kohtuta maha kōmmutada; kuid langenute asemele astuvad ikka uued ja uued. Naisterahvad mürgitavad kaevusid ja toidutagavarasid, 10-aastaseid lapsi õpetavad emad magava prantsuse soldati juurde hiilima ja teda

noaga surnuks pistma; vangistatuid viiakse seljataha seotud kätega mahalaskmisele, kuid nad kisedavad kogu tee: „Maha prantslased!“ ja sülitavad ohvitseridele näkku. See võitlus ei kestnud mitte aasta või kaks, vaid viis aastat, ja lõppes alles siis, kui Napoleon oma sõjavägedele käsu andis Hispaaniast lahkuda.

Midagi selletaolist ei olnud Napoleoni enim ette tulnud. Tema marssalid Soult, Ney ja Lannes kaotasid pea ja rääkisid keisrile, et alla heita võib ainult niisuguseid inimesi, keda surm veidigi kohutab, kuid hispaanlasi ei kohuta surm mitte põrmugi. Kui prantslased 1809. aastal Saragossa vallutasid (teda ei tulnud võtta mitte ainult maja maja järele, vaid isegi tubade kaupa iga maja kortereid), siis haaras ühes korteris isa oma surnud poja ja peksis selle kehaga prantsuse soldateid, ning kui tema üle siiski võimust saadi, rabeles ta lahti ja lõi oma pea vastu seina puruks. Kui lõpuks kogu linn majade kaupa vallutatud oli, siis leidsid prantslased linnas viiskümmend neli tuhat surnukeha. Naisterahvad lähenesid nii lagedal põllul kui ka külavahel prantsuse soldatitele santidena ja sügavalt kummardades, ning tapsid vaenlasi ootamata noahobiga kõhtu. Üks noor talunaine ütles prantsuse polkovnikule: „Sellest pole midagi, et teie mind nüüd maha lasete, — eila ja üleeila jõudsin ma juba neli teie soldatit teise ilma saata minu peatset tulemist teatama“. Ja samba juures seisest naeris ta valjult, kuigi rühm soldateid juba oma välssid tema pihta sihtisid.

Viis aastat vahetpidamata kestis see Hispaania „paljasjalgsete“ (nagu Napoleon neid nimetas) sõda kõige suurema äravõitja vastu, millist inimsoo ajalugu on tunnud, ja „paljasjalgsed“ — võitsid: nad ütlesid, et alla ei heida, ja ei heitnudki alla!

Niisugune on pilt, millega avaneb Hispaania uuem ajalugu. Edasine ajalugu oli oma alguse sarnane.

*

Lõppes juba Napoleoni aeg. Hispaania troonil istub halastamatu ja alatu türann Ferdinand VII. Ahnitsejate karjana ümbritseb feodaalne koorekiht trooni, rõhub ja kurnab talupoegi. Inkvisitsioon kiusab taga iga vaba mõtte idu. Mujal Euroopas valitseb niisamasugune toores reaktsioon, mille eesotsas seisavad Vene tsaar Aleksander I ja Austria kantsler Metternich. Ja siis raskatas üldises vaikuses äike: 1. jaanuaril 1820. aastal puhkes Hispaanias revolutsioon. Hispaania revolutsiooniliku

meelsusega sõjaväeosade etteotsa astusid kaks polkovnikut: don Riego ja don Quiroga. Revolutsioon võitis võrdlemisi ruttu, ja Ferdinand tegi laialised järeleandmised, seades uuesti jalule tema enda poolt 1814. aastal tühistatud liberaalse konstitutsiooni. Kuid vene saadik (ennem Tatistshev, pärast Bulgary) ja austria saadik püüdsid kõigest jõust kuningat vastupanekule tõugata, lubades selleks toetust. Noor Puschkin juubeldas sel puhul, olles Kischinevis väljasaadetuna; ka pärast tuletas ta vaimustusega seda aega meelde, kui „Püreneide taga valitses juba vabadus“...

Kuid see aeg ei kestnud kaua. Veronas kogus 1822. aastal Euroopa riikide kongress kokku, ja siin otsustati interventsiooni abil Hispaania revolutsioon kähgistada. 1823. aastal tungis prantsuse hästivarustatud sõjavägi Hispaaniasse, ja peale mõne kuu kestnud sõda oli konstitutsiooniliikumine maha surutud ning Ferdinand VII täielik võim jälle jalule seatud. Mõisnikud ja kirik andsid interventidele mõjukat abi ja olid valmis prantslastele nende abi eest revolutsiooni vastu maksma ükskõik misuguste Hispaania asumaadega.

Algasid hirmsad nuhtlused. Ferdinand VII maksis oma argtuse ja alandamise eest hirmsasti kätte. Linnades ja külates töötasid võllad. Riegot piinati enim ja poodi ta siis üles. Kõik Euroopa ühiskonna vabaduse-meeleoludega kihid vaatasid hispaania vabaduse hukkamisele sügava kurvastusega. Kui Aleksander I-le Riego hukkamisest teatati, siis nimetas selle aruande juures olev Odessa kindral-kuberner vürst Vorontsov Riegot lurjuseks. Puschkin, sellest kuulda saades, kirjutas oma kuulsa luuletuse, mis algab nii:

Kotd õeldi tsaarile, et lõpuks
On poodud mässujuht Riego.
„Ma rõõmustan, — seal ütles agar lõmitaja,
— Et lurjuseid üks ilmas vähem“.

Selle luuletuse lõpetab Puschkin sõnadega:

„Oh lõmitajad, püüdke alatuseski,
Te alal hoida ausa aadli poosi“.

Kuid revolutsioonilikku tunnet lammata, kinni matta hispaania rahva püüet feodaalse, isevalitsus-politseiliku ja kirikliku ikke alt vabaneda oli hoopis raskem kui Riegot ja tema kangelaslikke seltsimehi võlla puua. Ferdinand ise suri küll (29. septembril 1833. aastal) rahulikult troonil, kuigi ta oma viimastel eluaastatel selgesti uut lähenevat äikest nägi, tema pärijate ajal puhkes aga lahti uus kodusõda.

Asjaolud kujunesid nii. Ferdinand parandas aujärje oma kolmeaastasele tütrele Isabellale, kuid tema alaealsuse ajaks määras regendiks oma naise Kristiine (Isabella ema). Et trooni oma tütre jaoks päästa, tegi Kristiine juba algusest peale teatud konstitutsioonilisi järelandmisi (igatahes väga väikseid), mis osa kodanlust ja talurahvast ning Madriidi, Barcelona ja teiste suuremate linnade töörahva hulgad tema poole tõmbasid. Kuid vaevalt suri Ferdinand VII, kui tema vend don Carlos kuulutas, et ta end Hispaania seaduslikuks kuningaks loeb. Ja tema ümber kogunesid kohe kõige reaktsioonilikumate meeleoludega ollused. Feodaalne mõisnikkond, suured talupidajad ja katoliku kirik olid don Carlose partei kolm peamist tuge; selle partei liikmeid nimetati „karlistideks“, nende vastaseid, s. t. regendi, kuninganna Kristiine, valitsuse poolehoidjaid, nimetati „kristiinosteks“ ehk „konstitutsionalistideks“.

Nende kahe partei vahel puhkes võitlus mitte elu vaid surma peale.

*

Nagu kõik kodusõjad Hispaanias, kestis ka konstitutsionalistide võitlus halastamata ja jõhkra reaktsiooni vastu, — kelle soov oli tagedat despooti don Carlost troonile seada — väga kaua. Ta algas 1833. aastal ja lõppes alles 1840. aastal. Reaktsionäärid-karlistid rüüstasid, nagu alati, vaimuliku seisuse, küla kulakluse ja aadli, niisamuti ka teatava osa sõjaväelaste toetusel, meeletult maad. Nad kindlustasid endid põhja provintsid — Navarras, baski mäekuristikudes, kuid üksikud pesad olid nendel üle kogu poolsaare. Karlistide kindral Gomez seadis erilise väesalga kokku, kellega ta mööda Hispaaniat ringi luusis, ja seadusliku konstitutsioonilise valitsuse sõjaväed ei suutnud kaua aega temast võitu saada. Ootamatult tungis ta linnale või külale kallale, tappis oma vastaste parteisse kuuluvaid kodanikke, andis naisterahvad oma soldatite kätte. Mõnikord, kohalt lahkudes, raiusid Gomezi soldatid oma vangidel, nii meeste kui naisterahvastel, käed ära, või pistsid neil silmad peast välja.

1835—36. aastatel jõudsid karlistide anarhia ja rööviteod äärmuseni. Sõjariistus salgad hulkusid üle maa ringi. Seadusliku, konstitutsioonilise valitsuse poolehoidjad, keda regent — kuninganna Kristiine — ja tema hoovkond vähe ja halvasti toetasid, organiseerisid oma meeleheitlikust seisukorrast hoolimata igalpool omakaitset ja

pidasid halastamata võitlust. Nad otsustasid reaktsioonilikule terrorile vastata ja ei heitnud armu ka nende karlistide peale, kes nende kätte sattusid. Siis hakkasid karlistid terveid külasid ühes elanikkudega ära põletama, keda nad põlevatesse küladesse tagasi ajasid, kui need end päästa püüdsid. Vastuseks sellele löid konstitutsionalistid teatud hulga vangistatud karliste maha. Üks karlistide juhtidest, Basilio, piiras (1838. a.) Calatrava linna kiriku sisse. Sellesse kirikusse olid endid peitnud paljud sajad konstitutsionalistid. Basilio küsis paatril: „Kas ei taba karliste jumala viha, kui selle kiriku põlema süütame?“ Paater vastas, et seda ei juhtu mitte mingil tingimusel, sest kui tõepoolest jumala ees veidi halb ongi, et kirik ära põletatud saab, siis tasub selle halbuse kuhjaga mõne saja revolutsionääri hukkamine. Ja kirik põletatigi ära ühes inimestega, kes seal olid varju otsinud. Nad põlesid elavalt ära. Kui mõni kuu hiljem konstitutsiooniline kindral Narvaes selle paatri (Felicio Rassionero) vangistas, siis käskis ta viimase viivitamata maha lasta. Karlistide juht Cabrera hakkas külade äravõtmisel peale meeste ka naise ja mõnikord isegi lapsi tapma. Lastel raiuti ema silma all pea maha ja pärast tapeti ka emad peale hirmsate piinamiste.

Vaimulik seisus võttis võitlusest, muidugi karlistide pool, kõige aktiivsemalt osa. 1834. aasta juunis tungisid Madriidi elanikud (kes pealinna vaesemates linna- ja gades hulgana konstitutsiooni poolt olid) vihaselt kloostrite kallale ja hukkasid osa munke. 1836., 1837. ja 1838. aastatel tõusis munkade ja preestrite ägedus ja energia võitluses seadusliku valitsuse vastu kahekordseks. Munkade hukkamine korjus Saragossas, Barcelonas, Murcias, Reissas. Karlistid vallutasid Cordova, Murcia provintsi ja tungisid visalt, mitu korda Madriidilegi lähedale; vallutasid ajutiselt Saragossa, ja keegi Euroopas ei võinud umbkaudugi ütelda, missugune pool lõpuks ülekaalu saab. Nende seitsme hirmsa aasta jooksul muutus Hispaania mitmes oma osas sarnaseks Saksamaale peale kolmekümneaastast sõda XVII sajandil. Kastilias, Aragoonias, Andalusias, Kataloonias ja Leonis vedelesid mädanevad surnukehad aastate kaupa koristamata maas ja mürgitasid õhku. Lapsed kasvasid väikeste metslastena, 8-9-10-aastased poisikesed varastasid iga päev mida võisid, et mitte nälga surra, ja püüdsid 12-13-aastaselt sõjaväkke saada, kuna seal toitmine enam-vähem kindlustatud oli. Ja siiski oli

kõigi nende veriste aastate kestel konstitutsiooni eest võitlevatel käsitöölistel, linna kehvadel kihtidel ja osal talurahval üks juhtsõna: „Sureme, kuid oma vabadust meie neetud karlistidele ja pappidele ei anna!“

Vene tsaar Nikolai I, Austria kantsler Metternich, väikesed Itaalia vägivallavalitsejad, nagu Neapoli kuningas Ferdinand, oleksid kõigest hingest valmis olnud karliste Hispaania vabaduse kägistamisel aitama, kuid Inglismaa ja Prantsusmaa, kelle huvid Don Carlose lüüasaamist nõudsid, ei annud Venemaale, Austriale ja teistele isevalitsuslikele monarhistidele võimalust Don Carlose kasuks vahele segada.

1840. aastal trooninõudja üle vaevalt võitu saanud, näitasid kuninganna Kristiine, valitsuse sõjavägede ülem Espartero ja teised Madriidi valitsuse liikmed, et ka nemad ise pole Don Carlosest kaugele läinud. Hispaania rahvas, kes oma verega maad reaktsiooniliku diktaatori Don Carlose vastu oli kaitsenud, sai oma vabaduse ootustes karmilt petetud. Madriidi valitsejate reaktsioonilikkus ja despootlikud harjumused sundisid rahvast uuesti võitlusesse astuma. Ja varsti (1842. a.) puhkes Hispaania kõige tööstuslikumas, kõige rohkem vabadust armastavas ja kõige tööliste-rohkemas linnas — Barcelonas — ülestõus. Kindral Espartero, kuningriigi regent, laskis Barcelonat halastamatult pommitada, kuid oma võimu Espartero siiski päästa ei suutnud; tema vastu tekkis uus ülestõus ja kindral Narvaes kukutas Espartero. Sellest ajast valitses Hispaanias teatav väline rahu. Kuid Narvaes kaldus niisamuti omavolile, nagu Esparterogi. Feodaalid ja vaimulik seisus, kes ajutiselt Don Carlose lüüasaamisega olid leppinud, toetasid kõiki Narvaesi ja kuningakoja reaktsioonilikke samme. Prantsuse Louis-Philippi „juuli“-monarhia aitas Hispaania valitsusele tema reaktsioonilikkudes püüetes kõigi abinõudega kaasa.

Algas Euroopas 1848. aasta revolutsioon. Kindral Narvaesil läks korda revolutsiooni puhangut Hispaanias lüümatada ja mõni aeg kiitles ta, et revolutsioon Hispaanias võimatu on. Asi läks niikaugemale, et ta 1849. aastal Hispaaniast väesalga Rooma saatis, et paavstil Pius IX-l aidata revolutsionääridega toime saada, kes paavsti Roomast välja olid surunud ja Rooma vabariigi välja kuulutanud, Narvaes jäi oma hoolega aga veidi hiljaks, sest kui tema väesalk Itaalias maale tuli, siis selgus, et teda tarviski ei ole, sest Prantsuse president Louis-Napoleon Bona-

parte oli juba paavsti päästmiseks suure sõjaväekorpuse Itaaliasse saatnud. Väga huvitav on märkida, et *praegune* paavst, kah Pius, kuid mitte enam üheksas, vaid üheteistkümmes, 1936. aastal — fashistlike mässajaid Hispaanias alustatud verepulmale õnnistades — tänuga õndsas kindral Narvaesi tunneteausust meelde tuletab, kes (kuigi hiljaksjäämisega) 1849. aastal tahtis paavsti aujärge aidata.

Need sümpaatiad kõige reaktsiooniliku katoliku vaimuliku seisuse vastu ja Narvaesi poliitika üldine reaktsioonilikkus kutsusid esile uue sõjariistus ülestõusu 21. veebruaril 1854. aastal Saragossas, kusjuures linna sõjavägi ülestõusjate poole üle läks. „Elagu vabadus!“ — niisugune oli ülestõusu juhtsõna. Narvaesil läks korda ülestõusu puruks lüüa. Kuid juba selle sama 1854. aasta juunikuul puhkes uus ülestõus O'Donnelli juhatusel all. Juhtsõnaks oli: „Vabadus ja konstitutsiooni täielik maksmapanemine“. Ülestõusjate sõjaväed tungisid Madriidi poole; Madriidis endas puhkes linna kehvade kihtide ja tuntava osa väike- ja keskkodanluse ülestõus, ning kuninganna Isabella oli sunnitud suuri järelandmisi tegema. Kõik ministrid, Narvaesiga eesotsas, lasti erusse; kuninganna lubas oma ema Kristiine, keda reaktsiooni õhutajaks peeti, Hispaaniast välja saata; lubati täielik amnestia, trüki-vabadus, parlamendi (korteside) kokkukutsumine.

O'Donnell, ülestõusjate juht, sai valitsuse peaks.

Näis, et pikk kodusõdade ajajärk on lõppenud ja kodanluse, osa talupoegade ja linna töörahvahulkade kaastundel ja toetusel, korda on läinud riigis konstitutsioonilist valitsusekorda sisse seada. Kuid nii ainult näis. Ei mõisnikud, ega kirik ei tahtnud oma seisukohti käest anda. Kõige leppimatamad nendest unistasid edasi täieliku isevalitsuse sisseseadmistest ja Don Carlose troonile kutsumisest.

Esimestena algasid karlistid. Reaktsioonilik ülestõus algas kõigepealt Baleari saartel. 3. aprillil 1860. aastal läks seal maale Ortega, karlistide juht, ja mõlemad saared (Maiorca ja Menorca) kuulutasid endid Don Carlose poolehoidjateks: saarte rikkad mõisnikud etendasid juhtivat osa. Kuid konstitutsionalistid ei kaotanud pead. Viivitamata saadeti Madriidist Barcelonasse sõjavägi, kus kindralid, kes südames mässule kaasa tundsid, äraandmist organiseerida ei jõudnud, kuna soldatid otsustavalt mässajate vastu olid. Ortega

vägi löödi puruks, ta ise vangistati ja lasti maha.

Siis hakkas reaktsioon kaudsel teel, parlamendi intriigide kaudu, tegutsema. O'Donnel, kes, nagu öeldud, 1854. aastast peale Hispaania üle valitses ja ennem kodanluse, talurahva ja linna kehvtööraha hulga peale toetas, püüdis ikka rohkem ise diktaatoriks saada. Tõsi küll, mitte feodaalseks, vaid kodanliseks diktaatoriks, milles teda Prantsuse keiser Napoleon III kõvasti julgustas. Vastmoodustatud demokraatlik partei kaldus ikka rohkem ja rohkem vabariiklikkudele loosungitele ja ei tunnud enam O'Donneli vastu mingit usaldust. Teisest küljest suurenes viimase vastu kiriku ja vanameelsete surve. 1863. aastal oli O'Donnel sunitud lahkuma, ja juba 16. septembril 1864. aastal sai jõhker reaktsionäär kindral Narvaes esimeseks ministriks ja varsti ka tegelikult diktaatoriks. Kõik enam-vähem edumeelsemad ringkonnad riigis hakkasid uueks revolutsioonilikuks väljaastumiseks ettevalmistusi tegema.

1865. aasta kevadel puhkesid Madridi ülikoolis rahutused. 10. aprillil 1865. aastal anti sõjavägedele käsk otsekohe üliõpilaste peale lasta, kuigi need sõjariistadeta välja tulid. Peale seda tuli lahing sõjaväe ja eeslinnade elanikkude vahel, kes üliõpilasi toetasid. Kuninganna Isabella valitsus ehmus. Narvaes lahkus ametist.

Isabella kutsus uuesti O'Donneli. Kuid oli juba hilja. Demokraatlikkude meeleoludega ollused kaldusid ikka rohkem vabariigile, sest Bourbonide monarhias nägid nad feodaalse aadli reaktsiooni põlist ja muutmatut liitlast, ning vaatasid kõigi tema järelandmiste peale kui manöövritele ja asjaolude mõjul tarvitatud sõjakavalustele (ning selles oli neil täielik õigus). Ülestõusu katsed ei õnnestunud. Lõpuks läks kindralitel Primil ja Serranol korda 1868. aasta septembris revolutsiooniliku programmi kasuks sõjalist pööret organiseerida: kuninganna Isabella põgenes, peale seda, kui tema sõjaväed marssal Serranolt lüüa said ja Hispaanias ajutine valitsus välja kuulutati, Madridist ära. See oli 3. oktoobril 1868. aastal. Valitsuse etteotsa asus kindral Prim.

Siiski jäid asjatuks kõik vabariiklaste püüded Hispaaniat vabariigiks muuta. „Hulkade valitsuse“ kartus sundis kodanlust ja tema juhte, Primi ja Serranot, konstitutsiooniliste „vabaduste“ väljakuulutamise ja piirduma ja kõige suurema hoolega uue monarhi otsimisele asumä.

Otsiti mõnda väljamaa printsi; see poleks vähemalt vihatud Hispaania Bourbonide soost. Siis kuulutas Prim igaks juhuks 21. juulil 1870. aastal kogu Hispaanias sõjaseisukorra välja ja seadis, kortesides (parlamendis) hääletamise teel, aujärjele prints Amadeuse — Itaalia kuninga Viktor Emmanueli poja. See oli 16. novembril 1870. aastal, aga juba 27. detsembril selsamal aastal pisteti kindral Prim selle eest uulitsal pistodaga surnuks. Vabariiklaste ärevus oli nii suur, et tingimata ka uue kuninga elu kallale kippumist oodati. Elu kallale kippumine tuli tõepoolest. Kuningas jäi juhuslikult terveks ja ütles troonist lahti. Talle näis see troon ka väga kõikuv olevat, valitigi ta ju sellele troonile 191 häälega, 60 — vabariigi eest ja 57 — teiste kandidaatide eest antud hääle vastu.

Veebruaris 1873. aastal kuulutasid vabariiklased lõpulikult vabariigi välja.

See oli möödaminev helge katseaeg Hispaanias demokraatiat sisse seada. Noorele radikaalsele kodanlusele näis, et tuleb suure prantsuse revolutsiooni poolt ülesseatud põhimõtete täieliku võidulepääsemise „kuldne ajajärk“; ja siis veel väiksearvulisele eesrindlikule revolutsiooniliku meeleoluga kihile töölisteklassist ja varanduseta või kehvale linnakodanikkude hulga paistis, et uus vabariik — see on otsekohene sissejuhatus kapitalistliku korra purukslöömisele. Reformid järgnesid üksteisele. Alaline sõjavägi, kus reaktsioonilik ohvitserkond väga tugev oli ja kindralid revolutsiooni vastu väga vaenuliku meeleoluga, saadeti laiali. Selle asemele pidi astuma rahvamiilits. Kuulutati välja kõige laiem omavalitsus. Terve Hispaania pidi muutuma omavalitsuslike kogukondade föderatsiooniks. Algas valitsuse energilik võitlus kiriku kõikvõimsa mõju vastu koolis, valitsemisasjades, kolitus.

Kuid mõne aja pärast astusid karlistid uuesti vabariigi vastu välja ja koguni mitmes paigas korraga.

Sõda, mida karlistid vabariigi vastu pidasid, oli täpselt niisamuti barbaarselt metsik, nagu see, mida nende isad olid pidanud konstitutsiooni vastu 1833—40-tel aastatel.

Nendele tuli appi reaktsioonilik-kiriklik inimestepahn kõigist Euroopa nurkadest. Poola rahvuslane Henrich Sienkievicz toob enam kui üks kord oma romaanides ette kõige „õilsahingelisemaid“ poola noormehi, kes tuliselt Hispaaniasse sõdima lähevad... Don Carlose poolt ja püha

inkvisitsiooni jaluleseadmiseks — sotsialistide ja kommunistide vastu. Seda inimete palna ei läinud Hispaaniasse Don Carlöse väesalkadesse mitte ainult Poolast, vaid ka Austriast ja Saksamaalt. Karlidid peksid endisel kombel naisterahvaid piisadega, tapsid lapsi, piinasid vange enne nende tapmist. Paavst Pius IX oli tõelikult vaimustatud nendest katoliku kiriku tõsi-usklikkude poegade kangelastegudest. Paater Santa-Cruz, kes ühe karlistide bande juhatajaks oli, tegi oma röövtööd veel palju metsikumalt, kui Sabol, Dorregarey ja teised pealikud. Ainult erilise armuna laskis ta vangid otsekohe maha: harilikult käisid mahalaskmise eel kõige sadistlikumad hirvitamised ja piinamised. Mitu kuud piirasid karlistid Bilbaod, ja valitsuse väed ei suutnud tükk aega midagi ära teha; alles marssal Serranol läks vaevaga korda linna teda ähvardavast hirmsast saatusest päästa.

1874. aasta lõpuks ei võinud ei vabariiklased, ega karlistid võiduga kiidelda. Ühedes provintsidest oli valitsus tugev, teistes aga pidasid valitsuse sõjaväed hädavaevast vastu. Kodanluse ja talurahva reaktiooniliku osa hulgas hakkas ikka rohkem esile tulema kindel veene, et ainuke abinõu kurnava ja verise kodusõja lõpetamiseks on — vana valitsejaseo troonile kutsumine 1868. aastal maalt väljaetud kuninganna Isabella noore poja prints Alfonsi näol.

Selles nägi kodanlus ainukest võimalust võitlust „kompromissiga“ lõpetada, karlistidele lõpulikku võitu andmata. Arvati, et noor prints Alfons (kes Inglismaal elas), kuningakssaamise puhul kohustuse annab kindlalt konstitutsioonist kinni pidada. Karlistide hulgas pidi see monarhiale tagasipööramine kah lõhe esile kutsuma ja „möödukad“ reaktionäärid trooninõudjast Don Carlösest eemale tõmbama. 1874. aasta detsembris kuulutas sõjavägi Saguntas Alfonsi kuningaks, ja 14. jaanuaril 1875. aastal sõitis see juba Madriidi sisse. Vabariik oli hävitatud.

*

Niisugune oli viimane (enne praeguseid sündmusi) kodusõda Hispaanias. Vereojadega kaitses Hispaania rahvas, õigem: tema töötavad klassid, maad metsiku keskaegse ikke eest, millega Don Carlöse võimulesaamine ähvardas. Ajajooksul likvideerisid Alfons XII (suri 1885. aastal) ja tema poeg ning järeltulija Alfons XIII (1931. a. revolutsioonis kukutatud) viimasedki näilikud konstitutsiooni jäänused.

Hiljuti külastas NSV Liitu Hispaania rahvaüde delegatsioon. Pildil: rahvaüelane Jose Gonzales tervitab Leningradi töörahvast Soome uaksalis.

Muidugi, ajad muutusid: kõige oma majandusliku mahajäämise peale vaatamata läks ka Hispaania sedasama tööstusekapitali tekkimise, kindlunemise ja võimu teed, nagu teisedki maad. Oma kunagi terves ilmas esimese asumaaderiigi asumaajäänused kaotas Hispaania 1898. aastal, kui Am. Ühendriigid tema laevastiku puruks olid lõõnud ja talt Kuuba ning Filippiinide saared ära võtsid. Kuid mõisnikuseisus ja oma rikkuse ning organiseerumuse poolest tugev katoliku vaimlikseisus ei tahtnud oma seisukohti käest anda, vaid visa võitlusega oma ühiskondliku seisukorra eest tõmbasid nad enda poole isegi tuntava osa kodanlust, kes väga suurtele järelandmistele läks selleks, et ainult kurnajate klasside blokki linna ja küla töörahvahulkade vastu kindlustada, — tööliste vastu, sulaste vastu, linna ja küla poolproletaarlaste vastu.

Kuid revolutsioonilik tunne, mida kunagi korda ei lähe hävitada, ei surnud ka Hispaanias: ta vaikus ainult ajutiseks, ja peale „kordaläinud“ fashistlikku diktaatori kukutati kuningas Alfons XIII 1931. aastal, ning ta oli sunnitud Pariisi sõitma. Hispaanias kuulutati uuesti vabariik välja.

Käesolevas artiklis pole koht rääkida neist saatuslikkudest vigadest, mis vabariiklik valitsus tegi ja mis fashistidel tugevasti kergendasid nende õonistusetööd sõjaväes Marokkos, Baleari saartel ja Andaluusias 1931—35. aastatel; ei neist üldistest põhjustest, mis 1936. aasta juulis fashistliku mässu esile kutsusid, ega nendest Hispaania reaktsioonile ennenägemata soodsatest tingimustest, millistes see mäss oma verist tööd teeb.

Ma tahtsin ainult lugejatele hispaania rahva endiste aegade kangelasliku vabadusevõitluse peamomente meelde tuletada. Me näeme, et vastaste elajaliku hävitamise traditsioon hispaania reaktsionääridel täiel määral alal on hoidunud. Näeme, et kodusõda Hispaanias on alati väldanud aastaid ja palju aastaid; kusagilt uues ajaloos ei leia meie eeskujut seitsmeaastasele hävitavale kodusõjale, kuid Hispaanias oli XIX sajandil niisuguseid kodusõ-

dasid kaks. Kusagil mujal ei sattunud üleilmline võitja Napoleon kokku niisuguse vihase, kestva ja lõpukokkuvõttes eduka sõjariistus vastupanuga rahvahulkade poolt kui sessamas Hispaanias.

Kindral Franco unustas oma maa ajaloo õppetunnid, kui ta 10 päeva peale fashistliku mässu algust, 1936. aasta juulis, inglise ajakirjanikkudele teatas: „Nende päevade sees saab kõik lõpetatud; jälleenägemiseni Madridis!“

See jälleenägemine, nagu teada, pole seni veel aset leidnud ja vaevalt saab ta kunagi üldse kätte jõudma.

Tõsi küll, kindral Francol on abiks saksa ja itaalia fashistid, keda Don Carlosel seljataga ei olnud. Kuid teisest küljest pole ka hispaania töörahval mitte ainult vaenlasi, vaid ka temal on kuumalt kaasatud vaid sõpru.

Tõlkinud A. M.

Orjade ülestõus vanas Rooma riigis

KAKS vana kreeka rahvaepost „Odüsse“ ja „Ilias“, mis tekkisid IX—VII sajanditel enne meie ajaarvamist, sisaldavad andmeid, mis iseloomustavad suguharu-korda, ta lagunemise algust ja klassilise, s. o. orjamajapidamise riigi tekkimist. Orjamajapidamine ei olnud siis veel valitsev valmistamisviis. Palju iseseisvaid valmistajaid, nii põllumajanduses kui ka primitiivses käsitööstuses, mis sel ajal tekkis ja arenes, oletseb veel omaette. Kuid VII—VI sajanditel enne meie ajaarvamist muutub olukord. See klassiline differentseerumine, mis algas „Odüsse“ ja „Iliase“ ajal, areneb nüüd väga kiiresti. Käsitööstuse kiire arenemisega võrsub ka kaubandus. Üks osa kogukonnast kogub oma kätte rikkused, nii käsitööstuse saaduste kui ka maa näol. Väliskaubandus ja sõjad kiirendasid seda protsessi, sest nad tõid kaupade ja orjade näol suured rikkused maale. Teisel pool jääb suurem osa ühiskonnast kord-korralt vaesemaks.

Seesugune protsess arenes ka Itaalias. Suguharu organisatsioon oli ainult kammitsaks sellele protsessile, s. o. klassilise riigi tekkimisele. Kuulsad Theseuse, Soloni ja Kleisthenese reformid Kreekas ja Servius Tulliusse omad Roomas¹ hävitavad sugukonnakorra jäänused ja kind-

lustavad tekkivat klassilist riiklikku organisatsiooni eraomanduse alusel.

Osa endiseid valmistajaid, keda orjatöö nüüd igalt poolt välja tõrjub, muutub nüüd „lumpenproletariaadiks“ (põhjavajunud kihiks). Neil olid kodaniku õigused, kuid neil ei olnud varandust, ei olnud eraomandust. Sellepärast olid nad orjaperemeeste, kaupmeeste ja liiakasuvõtjate käes tööriistadeks. Nende hääle ülesostmisega pääsesid suureraomanikud valitsuse etteotsa, mis neile omakorda uusi suuri sissetulekuid andis.

See vabade lumpenproletaarlaste kiht elas väga vaeselt, kuid tööd nad ei teinud, vaid ootasid kui parasiidid, et kreeka ja rooma valitsev rikas kiht neile „leiba ja lõbustusi“ annab. Neid ei saa lugeda selleaegse ühiskonna valmistavaks klassiks (s. o. proletariaadiks tänapäevases mõistes).

Vana kreeka ja rooma riigi anatagonistlikkudeks klassideks olid orjaperemehed ja orjad. Riiklik võim oli orjaperemeeste käes sõjariistaks, mille abil orje eksploateeriti ja sõnakuulmisele sunniti. Algab klassivõitlus. Lenin ütleb: „Orjuse ajalugu teab mitmeid aastakümneid kestnud sõdu orjusest vabanemise pärast“¹. Edasi näitab Lenin, et need vabastamisvõitlused on kordunud terve inimühiskonna ajaloo väl-

¹ Vaata Engels: „Perekonna, eraomanduse ja riigi tekkimine“, lhk. 86—95, 104—106.

¹ Lenin, Loengud riigi üle, XXIV, lhk. 371.

tel ja on seotud selle arenemise käiguga; nad hävitasid orjuse ja hiljem pärispõlve, ning on arenenud meie päevil proletariaadi sotsialistliku revolutsiooni ajajärku.

Sm Stalin oma kõnes esimesel kolhoosnikkudest-lööklaste nõupidamisel ütles, et orjade revolutsioonid likvideerisid orjapidajad ja hävitasid orjamajapidamise kurnamisvormi, ning näitas, et selle hävitatud kurnamisvormi asemele tekkis teine, s. o. pärispõlv, ja ainult sotsialistlik revolutsioon hävitab klassid ja sellega kurnamise üldse.

Tähendab, orjade ülestõusud ja revolutsioonid erinevad proletaarsest revolutsioonist kapitalismi ajajärgul kõigepealt sellega, et nad „kunagi ei suutnud luua teadlikku enamust, võitlust juhtivaid parteisid, nad ei võinud selgesti aru saada, missugusele eesmärgile nad lähevad“¹ Subjektiivselt ei seadnud orjad kunagi omale eesmärgiks valitsevat korda muuta, kuid objektiivselt süvendasid orjade ülestõusud kasvavaid vastuolusid orjamajapidamise ühiskonnas ja valmistasid ette selle kurnamiskorra hävitamist.

Üksikuid andmeid orjade ülestõusudest leidub vana kreeka ja rooma ajaloolaste kirjutustes IV ja III sajandite kohta (enne meie ajaarvamist), kuid eriti hulgalisteks muutuvad need ülestõusud II ja I sajandil enne meie ajaarvamist.

Teine n. n. puunlaste² sõda, mis lõppes 202. a. enne meie ajaarvamist roomlaste võiduga, andis viimastele võimaluse palju uusi orje Rooma riiki vedada. Setia linna (60 km Roomast eemal) elanikud ostsid endile suured hulgad orje ja panid nad oma põldudele tööle. Peale nende orjade oli Setias veel suur hulk pantvange Carthagost. Orjad ja pantvangid ühiselt organiseerisid salanõu ja otsustasid linna siis oma kätte haarata, kui kõik linna elanikud spordipidule koguvad. Kuid kaks orja ja üks vabatmees said äraandjateks. Ülestõusu organiseerijad võeti kohe kinni. Orjad jooksid laiali ja püüdsid vastupanu organiseerida, kuid see ei õnnestunud. Peale selle ülestõusu mahasurumist hukati üle 500 orja.

Kaks aastat hiljem puhkes ülestõus terres Etrurias³. Ülestõusu mahasurumiseks saadeti Roomast terve legion⁴ sõjaväge.

¹ Lenin, Loengud riigi üle XXIV, lhk. 375.

² Poeni—Carthago oli suur ja tore kaupmeeste ja orjaperemeeste linn-riik Põhja-Aafrikas, kelle rikkused Rooma saagiahnete vallitsejatele rahu ei annud.

³ Praegune Toscana maakond Kesk-Itaalias.

⁴ Kõige suurem sõjaväetüksus vanas Roomas; koosnes jala- ja ratsaväest — kokku 4500 meest.

Niisuguseid teateid toob vana Rooma ajaloolane T. Livius peaaegu iga aasta kohta. Kuni 180. a. enne meie ajaarvamist hukati Roomas karistuseks ülestõusmiste eest tuhandeid ja tuhandeid orje.

180. aastast peale on väike vaheaeg, kus suuremaid ülestõuse kuulda ei ole. 146. a. lõpeb 3. sõda puunlastega, mis jällegi palju uusi orje Rooma riiki toob, eriti aga Sitsiiliasse, kuhu koondati sajad tuhanded orjad. Siin olid hiiglasuured orjamajapidamised. Üksikud orjaperemehed pidasid siin kuni 20 000 orja. Enamikku neist kurnati raske põllutööga või karjastena. Sitsiilia oli sel ajal Rooma riigi „viljaaidaks“.

Orjade olukord oli võimatu vilets. Neid sunniti raskele tööle, kuid ei toidetud, orjad pidid ise omale toitu leidma. Parem ei olnud orjade olukord suuremas osas Sitsiilia linnades. Orjade kannatus lõppes.

136. a. enne meie ajaarvamist puhkes lahti esimene suur Sitsiilia orjade sõda. Esiteks algasid üksikud rahutused ühes ja teises Sitsiilia nurgas. Varsti aga astus liikumise etteotsa üks Siiria ori Eunus. Ta organiseeris oma paremate abilistega kreeklaste Ahei ja Kleoni abil orjadest korraliku sõjaväe, esiteks 400, pärast 10 000, hiljem 20 000 meest, ja lõpuks tõusis ülestõusjate orjade sõjavägi kuni 200 000 inimeseni. Esialgul olid neil väga viletsad sõjariistad: kirved, sirbid ja raudnuiad. Kuid linnade äravõtmisega ja Rooma valitsusevägede purukslõõmisega omandasid nad paremad sõjariistad ja võitlusekogemused. Kuid nad ei muutnud ühiskonnakorda ega hävitanud orjamajapidamist. Eunus kuulutas ennast kuningaks ja võttis omale Antiochose¹ nimegi. Ta ümbritses end vürstlike traditsioonidega ja kommetega. Endised orjaperemehed, kes ei jõudnud ära põgeneda, hukati kõik, kuna paljud endised orjad nüüd tegelikult ise orjaperemeesteks muutusid. Endiste orjade olukord paranes siiski. Võimaldati iseseisvale väikevalmistajale luua oma iseseisev majapidamine. Seesuguste muudatustega, muidugi, ei kõrvaldatud endiseid ühiskondlikke vastuolusid, veel enam, nad teravnesid. Ligemale 4 aastat hoidsid orjad võimu oma käes, ja alles 132. a. jõudsid roomlased suurte pingutustega selle ülestõusu veriselt maha suruda. Tuhanded orjad hukati ristilõõmisega teede ääres, teistele hirmutuseks ja hoiatuseks.

¹ Antiochose nime kandsid mitmed Siiria valitsejad Seleukose dünastiast 3—2 sajandil enne meie ajaarvamist.

Sitsiilia ülestõus leidis vastukaja Itaalias ja Kreekas. Paljudes kohtades avastati salandõud, olid ülestõusud, mis orjade hulgalise hukkamisega maha suruti.

Vastuolud Rooma riigis kasvasid ja tarvnesid. Oma provintsidega ja liitlastega tekkisid alalised tülid ja kokkupõrked. Selleks, et oma võimu hoida, pidid rooma võimumedad oma sõjaväge suurendama. Kuid põlluharijad, kes varem kõige tähtsama osa sõjaväe täienduseks andsid, olid enamasti välja surnud. 104. a., kui Roomal tarvis oli kimrite ja teutoonide pealetung tagasi lüüa, ei olnud konsul Mariusel sõjaväge, ja ta pööras oma liitlase Bithüria vürsti Nikomedese poole abi otsima. Nikomedes ei annud abi, ja põhjendas seda sellega, et suurem osa tema alamaid olla Rooma ametnike poolt ära röövitud ja orjadeks muudetud, ning suur osa neist töötavat Sitsiilias. Rooma valitsus lubas neid vabastada. Aga niipea kui ta hakkas seda lubadust täitma, nägi ta, et see võimata on, sest bithüria orjade arv oli väga suur. Orjad aga, kes lootsid vabaks saada ja ei saanud, vastasid ülestõusuga. Sellega algas 103. a. teine suur Sitsiilia orjade ülestõus, kus Salviuse, Afiniomi ja Tritoni juhatuse alla kogus kuni 40 000 ülestõusnud orja. Selleks, et seda ülestõusu maha suruda, oli valitsusel tarvis suured sõjaväe osad saartele saata. Ülestõus likvideeriti alles 99. a.

Järgmiseks suuremaks ülestõusuks oli Spartakuse ülestõus 73. a. enne meie ajaarvamist. Ülestõusu algatajateks olid gladiaatorid¹ Capua² gladiaatorite koolist. Nad põgenesid Neapoli lähedusse, kus nendega suured orjade hulgad ühinesid. Ülestõusu juhiks oli gladiaator Spartakus, endine vabataime, arvatavasti mõne Thraakiamaa rikka perekonna liige. Spartakusel läks korda kuni 120 000 ülestõusnud orja oma alla ühendada. Ta andis rea seadusi,

¹ Gladiaatorid — orjad, kes erilistes koolides õppisid tsirkuses rahva lõbustuseks võitlema.

² Linn Rooma lähedal, uhke ja tore rikaste roomlaste „puhkepaik“.

mis distsipliini hoidsid ja orjade ülespidamist võitluse ajal korraldasid: keelati ära vargus ja rüüstamine ning kulla ja hõbeda sissevedamine. Organiseeriti korralik sõjariistade valmistamine.

Lõõnud puruks terve rea valitsuse väeosad, tungisid ülestõusjad põhjapoolle, et sealt üle Alpide oma kodumaale minna. Kuid oma väeosade nõudmisel pööras Spartakus tagasi otse Rooma peale, sünnitades seal suurt hirmu ja ärevust. Rooma ei julgenud Spartakus siiski tungida, ja lõpuks suruti ta valitsusevägede poolt Lõuna-Itaaliasse, kus ta väed, pärast Spartakuse ebaõnnestunud katset Sitsiiliasse põgeneda, konsul Krassuse poolt puruks löödi: Spartakus langes võitluses ja temaga ühes 60 000 ülestõusnud orja, ülejäänud poodi risti.

Spartakuse ülestõusu tähtsust ja mõju iseloomustab Lenin järgmiselt: „Rooma impeerium, mis kõikvõimas näis olevat, tervena orjuse alusele oli rajatud, sai rea aastate jooksul raskeid vapustusi ja lööke määratusuurelt orjade ülestõusult, kes Spartakuse juhatusel relvastusid ning ühinesid ja hiiglasuure sõjaväe moodustasid“.¹

Ka selle ülestõusu organiseerijad ei seadnud endi ette mingisugust uut ühiskondlikku ideaali, vaid ise orjusest vabatenud, olid nad valmis sedasama orjamajapidamise süsteemi looma ja kaitsma.

Objektiivselt aga kõigutasid need orjade ülestõusud selle ühiskonna formatsiooni aluseid niivõrd, et mingisugused reformid ega muudatused, mis selleks läbi viidi, et seda korda alal hoida, orjapidamise lagunemist ei suutnud ära hoida.

Lõpulikult langes Rooma riik 476. a. meie ajaarvamise järgi, mil germaanlased Itaaliasse tungisid ja Rooma ilmariigi ära võitsid. Orjamajapidamise kurnamiskorra asemele astub pärispõlve kurnamiskord.

H. Moosberg.

¹ Lenin, XXIV k. lhk. 371.

HISPAANIA

(Majandus-geograafiline ülevaade)

1. Hispaania looduslikud tingimused ja rikkused

HISPAANIA rahva kangelaslik võitlus köidab tänapäev terve eesrindliku inimsoo tähelepanu. Võitlus feodalismi jäänuste, mõisnikkude koorekihi, monarhilise ohvitserkonna ja kirikuvürstidega ühendas rõhuva enamiku hispaania rahvast ühiseks võitluseks oma orjastajate vastu. Kuid Hispaania sündmustel on peale sise-miste rahvavaenlaste vastase võitluse väga suur, kaugeleulatav tähtsus rahvusvahelises poliitikas. Hispaania rahva võitlus kannab endas rahvuslik-revolutsiooniliku sõja jooni. See on sõda rahvusvahelise fashismi vastu, sõda rahva päästmise eest võõramaa kapitalistide orjusest, et sellest vabadusevõitlusest aru saada, on tarvis Hispaania olukorda tunda. Mässuliste võit tähendab Hispaania rahvaste majanduslikku, poliitilist ja kultuurilist orjastamist rahvusvahelise fashismi surve all.

Faschistlikud suurriigid — Saksamaa ja Itaalia — toetavad faschistlikke kontrrevolutsionääre Hispaanias ning tahavad luua Hispaaniast sõjalist-strateegilist baasi, mõjualust poolasumaalist riiki, kes peaks neile tulevastes võitlustes maailma ümberjagamise eest kaasa aitama. Sellepärast pole hispaania rahva võitlus mitte ainult võitlus oma iseseisvuse ja vabaduse eest, vaid ühtlasi ka võitlus sõja vastu ja rahu kindlustamise eest. On selge, et „Hispaania vabastamine faschistlike reaktsionäärade ikkest pole mitte hispaanlaste eraasi, vaid kogu eesrindliku ja progressiivse inimsoo ühine asi“ (Stalin).

Hispaania asub Euroopa lääne-lõunapoolses osas, Pürenei poolsaarel. Ühes Baleari ja Kanaaria saartega on tema pindala 505,2 tuhat ruutkm suur. Peale Prantsusmaa on see maapinna poolest kõige suurem riik Euroopas. Elanikke on aga Hispaanias kõigest 24 mln., seega palju vähem kui teistes Euroopa kapitalistlikudes suurriikides. Rahvas elab võrdlemisi õredalt, keskmiselt 50 inimest ühe ruutkm kohta. Prantsusmaal aga 76, Itaalias 133, Saksamaal 140 ja Inglismaal 246 inimest. Tõsi, ka Hispaania tööstuslikkudes raioonides on elanikkude arv tihedam, näit. Barcelona raioonis tuleb ühe ruutkm kohta 234 inim., Biskai raioonis 224 inim. jne. Kuid kõrvuti nende raioonidega on His-

paanias provintse, kus kõigest 15—16 inim. ühe ruutkm kohta tuleb (Soria jt.).

Hispaania oli keskajal suur asumaade riik. Nüüd on tal võrdlemisi väikearvulised asumaad järele jäänud, milledest tähtsamad on Hispaania Marokko ja Rio-de Oro Aafrikas. Asumaade üldine pindala on 341 tuh. ruutkm, elanikke 770 tuh.

Suurem osa Hispaania piiridest on mere piirid — Biskai lahes, Atlandi ookeanis ja Vahemeres. Kuivamaa piirid on tal ainult Prantsusmaa ja Portugaliga. Hispaanial on terve rida kaunis häid sadamaid: La-Coruna, Alicante, Pontevedra, Vigo, Cartagena jt.

Hispaania maapind on võrdlemisi mägine. Mägestiku sünnitavad vanaaegsed mäeahelikud, n. n. Meseta, mis oma alla suurema osa Pürenei poolsaarest võtavad ja põhja-läänes — Galicias ulatavad isegi kuni mereni. Need sisemised mäeahelikud on põhjas võrdlemisi kõrgete Kantabria mägedega (2500 m.) piiratud, põhja-idas Iberia mägedega ja lõunas Andaluusia mägedega. Andaluusia ja Kataloonia mägede vahel asub Guadalkviviri jõe basseini, Andaluusia madalmik, mis lääne suunas laieneb ning kuni Atlandi ookeanini ulatab. Guadalkviviri jõgi on siin kuni Sevilla linnani laeväsõiduks kõlbulik. Teine suur madalmik asub Ebro jõgikonnas, Iberia ja Kataloonia mägede vahel ning kutsutakse Aragonia madalmikuks. Hispaania sisemaal on terve rida kaunis kõrgeid mäeahelikke: põhjapoolses osas — Sierra Guadarrama kuni 2400 meetrit kõrge, Sierra de Gredos, Sierra de Gata jt., lõunapoolses osas De Guadalupe (1736 m.), Sierra de Mornea (1100 m.) jt. Need võrdlemisi kõrgeid mäeahelikud lõikavad Hispaania territooriumi mitmeks osaks, eraldades tema üksikuid raioone, muutes neid kinnisteks, omaette elutsevateks provintsideks.

Maapinna mägine iseloom mõjutab õige tuntavalt ka Hispaania kliima tingimusi, mis üksikutes provintsideks õige järsku erinevad on. Tuntuvalt erinevad ilmastiku tingimuste poolest põhja-lääne ja lõunaida raioonid. Esimene on Atlandi ookeani niiskete tuulte mõjupiirkonnas, — „niiske Hispaania“; teine — Aafrika kuivade passattuulte (kahel pool vaikevööd püsivalt puhuv troopikatuul) mõjupiirkonnas — „kuiv Hispaania“. Hispaania põhjapoolses osas

on ühtlane, täitsa mere kliima, pehme talvega ja mitte palava suvega. Aasta keskmine temperatuur on siin 13—14 kraadi sooja, jaanuaris — 8, juulis 18—20 kraadi. Iseloomustav on tugev pilvitus, sagedased ja rohked sademed (100—200 sm). Lõunalaäne poolses osas on väga palav ja kuiv suvi, talv aga võrdlemisi pehme. Aasta keskmine temperatuur on siin 17—18 kraadi sooja, jaanuaris 11—12 kraadi, juulis 23—26 kraadi. Sademeid on siin tuntuvalt vähem kui põhjapoolses osas, keskmiselt 50—100 sm aastas. Lõuna-ida poolne osa on kõige kuivema kliimaga maaala Hispaanias. Aasta keskmine sademete hulk on siin alla 50 sm, Cartagena ringkonnas isegi 34 sm. Sellepärast on selles raioonis põlluharimise tingimused halvemad ja nõuavad põldude kunstlikku niisutamist.

Mullastik pole Hispaanias mitte väga paha. Kõige enam on siin levinud lõunamaalised pruunid lössmullad ja punased mullad, mis kaunis rikkalikult huumuseluseid sisaldavad. Mägedel ja mäenõlvadel on õhuke mullakord, kohati kaljurühk ja paljad kivid.

Hispaanias on mõõduandev Vahemere taimestik. Kuid metsade pindala on võrdlemisi väike — 10 prots. kogu territooriumist. Metsades on mõõduandvad laialehelised tammed, jalakad, loorberipuu, korgipuu jt.

Looduslike maapõuerikkuste poolest on Hispaania küllalt rikas maa. Siin leidub mitmekesiseid kaeviseid. Tähtsamad neist on kivisüsi, raua- ja vasemaagid. Kivisöe lademond võtab oma alla 14 100 ruutkm. Sellest kuulub Oviedo ringkonda 2400 ruutkm. Kivisöe tagavarade üldsumma moodustab 9,6 miljardi tonni.¹ Kuid omaduslikult pole hispaania kivisüsi kuigi kõrge väärtusega ning hankimise võimalused on rasked. Kaunis suured on ka rauamaagi tagavarad — 700 miljonit tonni. Tähtsamad lademed asuvad Biskai, Morena, Almeria, Terueli ja Guadalahari ringkondades. Hispaania rauamaake hinnatakse eriti kõrgelt väljamaal, sest nende rauasisaldavus on võrdlemisi kõrge — 48—60 protsenti ning puhas igasugustest kahjulikkudest segudest, fosforist jne. Rauamaaki veetakse rohkesti väljamaale: Inglismaale, Saksa- maale ja Prantsusmaale. Suured on ka vasemaakide tagavarad, eriti Rio-Tintos Lääne-Andaluusias. Seatina hangitakse kõige enam Linaresis, siis Murcias, Hahe- nis ja Almerias. Ühes seatinaga leidub ka

rohkesti hõbedat. Eriti rikkalikud on elav- hõbeda tagavarad, mis asuvad Kastilia läänepoolses osas, Castellonis ja Astuu- rias. Peale selle leidub Hispaanias vää- velt — Teruelis, Granadas ja Murcias; fosfo- riite Caseresis, gipsi — Saragossas. Mägise reljeefi tõttu on Hispaanias suured hüdroenergia kasutamise võimalused. Hispaania elektrijõujaamade võimsus tõuseb kuni 1,2 miljoni kv-ni, millest 90 protsenti lan- geb hüdrojõujaamadele.

2. Jooni Hispaania majandusest

Oma majanduse tüübi ja kapitalismi arengu taseme poolest kuulub Hispaania nõrgalt arenenud kapitalistlike riikide hulka. Ta kujutab endast peamiselt ag- raarmaad, kus tööstuse osatähtsus võrd- lemisi väike on. Põllumajanduses elab 65 protsenti isetegevast rahvast, tööstuses 21 protsenti, kaubanduses — 5 prots., trans- pordis — 2,8 protsenti, vabaelukutse alal 3,1 prots. jne. Maavahekordade alal on mõõduandev mõisnikkude keskaegne suur- maaomandus. Põllumajandus on tehniliselt mähajäänud ning temas valitsevad veel õige tugevad feodalismi jäänused. Töös- tuses on mõõduandev mäetööstus, tekstiil- ja toidu- ning maitseainete tööstus. Masi- naehituse tööstuse ja metallurgia osatäht- sus on väikene. Masinate tarvitamine ühe inimese kohta oli 1928/29. a. 2—5 kuld- rubla, mis kõrgelt arenenud kapitalistlik- kude riikidega võrreldes enam kui 10 korda väiksem on. Väliskaubanduse koosseisu poolest kuulub Hispaania maade hulka, kes veavad välja toitaineid ja mineraal- ning põllumajanduslikke tooraineid. Välis- kapitali osatähtsus rahvamajanduses on võrdlemisi suur, sest suur osa tööstusesse, transporti ja pangandusse mahutatud ka- pitalidest on väliskapital. Sellepärast on Hispaania rippuvus väliskapitalist suur.

Kuid teisest küljest on rahanduskapital seotud feodaalmajapidamisega. Mõisnikud, kohalik kirik, kui suurte maaalade omani- kud, võtavad osa tööstuslikest ettevõ- tetest. See poolfeodaalne põllumajanduse iseloom ongi tööstuse arenemisel suureks takistuseks. Kuni tänapäevani ei ole kodanlis-demokraatlik ümberkorraldus His- paanias veel kaugeltki lõpuni viidud.

Kuid valmistusjõudude arenemise tasem on Hispaania üksikutes osades väga mit- mekesine. Majanduslikult kõige enam are- nenud raioonid asuvad mereäärsetes provint- sides. Lõunapoolses kaldaäärses vööt- mes on mõõduandvad viinavalmistus, aian- dus ja tehnilised kultuurid. Huelva, Sevilla,

¹ Vaata I. P. Trainin. Pareguseaja Hispaania. M. 1933 a., lhk. 61.

Leningradi kinostuudiumis saab valmis uus kinofilm — „Inglise kuninga kasukas“.
Pildil: kaader uuest filmist — näitlejanna Schaternikova Sascha osas.

Granada, Almeeria ja Murcia provintsidesse on koondunud tähtsam osa mäetööstusest. Idapoolsed raioonid — Barcelona, osalt ka Tarragona ja Gerona provintsid kujutavad endast industriaalraioone, kus mõõduandev on tekstiiltööstus. Põllumajanduses on neis raioonides kõrvuti teravilja kasvatamisega arenenud ka viinavalmistus. Põhjapoolsetes provintsidest — Oviedos, Santanderis ja teistes Biskai laheäärsetes provintsidest, eriti Oviedos, on arenenud mäetööstus. Põllumajandus kannab karjakasvatuse iseloomu. Vastandina tihedalt asustatud mereäärsete provintsidega, peale Madriidi raiooni, on kõik Hispaania sise- mised raioonid võrdlemisi õreda rahvaarvuga ja suuremalt osalt põllumajanduslikud raioonid.

Sõjaaastatel arenes kiiresti sõjatööstus sõdivate riikide varustamiseks. Pärast maailmasõda ja sellele järgnevatel aastatel arenes vase, tsingi ja elavhõbeda maade hankimine. Suurenes ka mustade ja värviliste metallide tootmine. Kaunis suuri edusamme tehti elektrijõujaamade ehitamises — Barcelonas, Tarragonas, Geronas ja Leridas.

Põllumajandus

Põllumajandus etendab Hispaania rahvamajanduses mõõduandvat osa, sest te-

mast elatab end 65 prots. isetegeva rahva arvust. Nagu juba nimetasime, on Hispaania põllumajanduse iseloomustavaks jooneks kõigepealt see, et siin feodalismil veel sügavad juured sees on. Selle tõendusks — keskaegne maaomandus, rendivahekorrad, maksusüsteem ja lüüaste talurahvahulkade rippuvus mõisnikkudest — suurmaaomanikkudest.

Kadastril andmetel oli 27-es provintsis (49-st) vähem kui $\frac{1}{2}$ protsendi suurmaapidamiste käes sada 3000 ha suurusega mõisat, mis teeb 47 protsenti kogu arvele võetud maapinnast. Samal ajal oli 73 prots. väikemajapidamiste käes (kuni 1 ha) kõigest 11 prots. kogu maapinnast.

Suurmaapidamiste erikaal on eriti kõrge Hispaania lõunapoolses osas — Andalusias, Estremaduras, s. o. raioonides, mis praegu on fashistlike mässajate käes. Badajozis on käputäie suurmõisnikkude käes 61 prots. kogu maapinnast, Caseresis — 64 prots., Ciudad-Realis — 67 prots., Cadixis — 68 prots.¹⁾ Ka teistes lõuna, kesk ja põhja Hispaania provintsidest on suurmaaomanduse erikaal kõrge. Sellest on arusaadav, miks mõisnikud ja kapitalistid Hispaanias mässulisi kaitsevad.

¹ Vaata „Leningr. Pravda“. S. Trainin „Agraar- ja rahvuseküsimus Hispaanias“. 27. X. 1936. Nr. 248.

Hoopis vastupidise pildi saame kui vaatleme talurahva hulkade sotsiaal-klassilist koosseisu. Põllumajandusest ennast elatava iseseisva täiskasvanud rahva arvust on 50 prots. põllutöölised; 25 prots. talurahvast on kehvikud, kes maad mõisnikkudelt, vahelttalitajatelt rendivad. Keskmikkude majapidamistes on 18,5 prots. täisealiste elanikkude arvust, kulakute majapidamistes — 5,5 prots. ja mõisnikkude majapidamistes — 1 prots.

Neist arvudest on selge, et suurem osa põllumajanduslikust rahvast — 75 prots. — on põllutöölised ja neile lähedased kehvikud.

Talurahva laialiste hulkade kurnamises mängivad tähtsat osa rendivahekorrad. Hispaanias on ligi 50 prots. pisi- ja väikemajapidamisi kui rendimajapidamisi, kes mõisnikkudele, kirikule ja kulakutele peavad kõrget, ülejõu käivat renti maksma.

Mõisnikkude suurmajapidamised on kultuuriliselt ja tehniliselt väga madalal järjel. Suuremas osas mõisates on veel praegugi mõõduandev kolmevälja süsteem. Tihtilugu on talurahva väikemajapidamistes maaharimine palju kõrgemal järjel, vilja-saak suurem kui mõisnikkude latifundia-tes. Kuid odav tööjõud ja kõrged tollid sisseveetavate põllumajandussaaduste pealt võimaldasid mõisnikkude ja kulakute majapidamistel isegi kriisi aastatel suurt kasu saada. Agraarproteksionism mõjus isegi niivõrd, et põllumajandussaaduste hindad kogu kriisiaastate kestel tööstusesaaduste hindadest tuntuvalt kõrgemal püsisid. See kõrgete tollidega kunstlikult sünnitatud elukallidus, mis kaks korda ületas sõjaeelse taseme, lasus kogu oma raskusega tarvitajate õlgadele, eeskätt tööstusetöölise ja linna väikekodanliste kihtide õlgadele. Niisugune elukalliduse tõus kutsus esile laialiste töörahvahulkade ostuvõime lan- guse. Andmed kinnitavad, et Hispaanias tarvitatakse kolm korda vähem liha kui Saksamaal. 1928—1932. a. tarvitati Hispaanias keskmiselt kaks korda vähem suhkrut kui samadel aastatel Saksamaal tarvitati¹.

Karjanduses on mõõduandev lambakasvatus. 35,9 mln. kariloomast tuli 1932. a. lammastele — 54 prots., hobustele — 2,7 prots., kitsedele — 12,7 prots., sigadele — 13,2 prots., veistele — 11,6 prots. ja eesli-tele ning hobueeslitele — 6,3 prots. Lam- maste arvu poolest seisab Hispaania õige

tuntuvalt ees (91 lammast iga 100 inim. kohta) Inglismaast (55), Itaaliast (30) ja Prantsusmaast (27,5). Euroopa riikidest on Hispaaniast lambakasvatuse poolest ees aga ainult Bulgaaria, kus iga elaniku kohta tuleb 1,5 lammast. Lambakasvatus on eriti levinud kuivades raioonides — Hispaania sisemaal. Siin on arenenud ka eesli- te ja hobueesli- te kasvatus. Veiste ja hobuste kasvatus on kõige enam arenenud põhja- poolses Atlandi ookeaniäärses vöötmes, seakasvatus — lõunapoolsetes raioonides suhkrupeedi, viinamarjade ja aiaviljade jäänuste kasutamise alusel. Põllumajan- duse erialadest on kaunis suure tähtsu- sega ka siidiusside kasvatus ja mesilaste pidamine. Mesindus annab iga aasta keskmiselt 3 mln. kg mett.

Kuigi Hispaania on põllumajanduslik riik, oma põllumajanduse toodangust siiski ei jatku rahva toitmiseks, ning Hispaania on sunnitud iga aasta kaunis rohkesti toit- aineid väljamaalt sisse vedama. Seletatav on see peamiselt sellega, et Hispaania maapinnast on ainult 40 prots. üles haritud, millest üks neljandik iga aasta kesa alla kuulub. Teiseks on suur osa Hispaania provintse väheste sademetega, kus põllu- harimine ilma kunstliku niisutamiseta väga madala saagi annab. Kuid kunstliku niisu- tamisega külvide all on kõigest 2 mln. ha ehk 10 prots. kogu põllumajandusest.

Hispaania tööstus

Hispaania põllumajanduse poolfeodaalne iseloom on senini olnud kõige suuremaks takistuseks Hispaania tööstuse arengule. Laialiste maatööraha hulkade ostuvõime tööstuse saaduste suhtes on äärmiselt ma- dal. Põllutöölised ja kehvikud kannatavad alaliselt alatoitluse all. Maaomanikud — mõisnikud ja vaimulik seisus ning valitsev suurkodanlus eelistavad oma isiklikke tar- beid rahuldada sisseveetavate kaupadega. Kõige selle tagajärjel tekkiis nõiar- ing, millest hispaania tööstus kuidagi väljapääsu teed ei suutnud leida. Siit on tingitud ka see asjaolu, et hispaania tööstus õige tun- tavalt teiste maade tööstusest on maha jäänud. Valmistusevõimsuse nõrga kasu- tamise taseme ja põllumajanduslike toor- ainetate kõrgete hindade juures on valmis- tusekulud liiga kõrged, ning selle tagajär- jel pole hispaania tööstus suuteline võistlema maailma turgudel. Et seesuguste tingimuste juures siiski kasu saada, sundisid töös- turid valitsust äärmiselt kõrgeid kaitsetolle maksma panema, mis võimaluse loob hin- nad siseturul kõrged hoida, Kõige selle

¹ Vaata E. Varga. Hispaania revolutsioon. Aja- kiri. „Mirovoje hosäistvo i mirovaja poliitika“, 1936 a. nr. 6, lk. 15.

tagajärjel on Hispaania tööstuse tase eesrindlike kapitalistlike riikidega võrreldes madal.

Järgmine tabel iseloomustab Hispaania tähtsamate tööstuseharude tasapinda kapitalismi suhtelise stabiilsiooni kõrgeseisust aastatel (1929. a.) võrreldes teiste Euroopa riikidega.

	His- paa- nia	Prant- susim.	Ita- alia	Poo- la
Elektrienergia val- mistus (mln. kw)	2433	14 319	98 15	3023
Kivisöö toodang (1000 tn)	7108	53 780	—	46 236
Rauatood. (1000 tn)	753	10 326	727	706
Terasetoodang (1000 tn)	1003	9716	2122	1377
Tsemenditoodang (1000 tn)	1820	5787	3497	1008
Puuvillatööstuse väärnate arv (1000 tk)	1875	9880	5210	1557
Kunstliku siidi too- dang (tn)	900	16 780	32 340	2730

Toodud andmed näitavad, et Hispaania seisab oma tööstuse arengu kõrguse poolest ligikaudu Poolamaaga ühesugusel tasemel. Ta on tuntavalt tagapool Itaaliast, kuigi tema tööstuse arengu looduslikud tingimused palju paremad on kui Itaalia (oma kivisüsi, rauamaagid jm.).

1920. a. toimepandud uurimine väliskapitali osatähtsuse kohta Hispaania rahamaajanduses kinnitab, et 1.277 miljonist pesestast oli inglaste käes 53,9 prots., prantslaste käes — 34,5 prots., belglaste käes — 3,7 prots., ameeriklaste käes — 2,8 prots., sakslaste käes — 0,8 prots., itaallaste käes — 0,5 prots. jne. Kõige suuremad summad väliskapitali oli mahutatud Kastiliasse (42,7 prots.), Andaluusiasse (24,9 prots.), Katalooniasse (18,5 prots.). Sestsaadik on vahetõrke üksikute välismaade osatähtsuses tuntavalt muutunud. Esimesel kohal asuvad nüüd ameeriklased (peamiselt elektritööstuses). Neile järgnevad prantsuse ja inglise kapitalid. Eriti tugev

on saksa kapitali osa metallimaakide hankimises ja üldse metallurgias.

Esimesel kohal on Hispaanias toidu- ja maitseainete tööstus, mis põllumajanduslike toorainete tootlemise alal tegutseb. Teisel kohal on tekstiiltööstus, sellele järgnevad mäetööstus ja metallurgia ning keemiatööstus. Hispaania tööstuses töötab ligikaudu 2 miljonit töölisi. 1933. a. andmetel oli mäetööstuses 145 tuh. töölisi, puuvillatööstuses 100 tuh. töölisi jne.

Puuvillatööstuse põhiraiooniks on põhjajärgne (Barcelona), osalt ka lõuna raioonid. Kalevitööstus on koondatud peamiselt Katalooniasse, siiditööstus Barcelona, Murcia, Sevilla, Valencia ja Baleari saarte raioonidesse. Lina-, kanepi- ja dshuutitööstus asub lõuna ja lõuna-ida provintides ja Baleari saartel. Klaasitööstus asub Barcelona, Burgesi, Caseresi, Madriidi, Oviedo, Valencia jt raioonides. Paberitööstus on peamiselt Alicante, Barcelona, Kastelloni, Granada, Sevilla ringkondadesse koondatud. Korgi- ja tubakatööstused — Madriidi, Valencia jne raioonidesse, tikutööstus Sevilla, Valencia jne provintidesse.

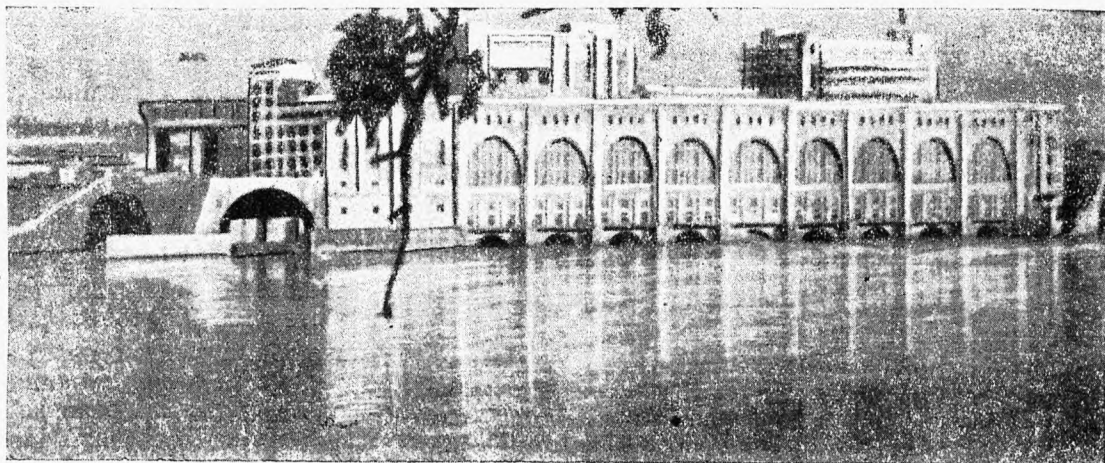
Nagu selgub, jaguneb hispaania tööstus väga mitmesugustesse raioonidesse. Kuid andmed kinnitavad siiski, et tähtsamateks tööstuslikeks keskusteks on Hispaanias kõigepealt põhja-lääne mäetööstusraioon (peamiselt Oviedo), siis Barcelona ringkond, Madriid ja lõpuks lõuna mäetööstuse ja tekstiiltööstuse ringkond. Teiste tööstuslike ringkondade osatähtsus on võrdlemisi väike. Kõigest ülaltoodud materjalist selgub — kui arvutada hispaania territooriumi jagunemist mässuliste ja vabariiklaste vägede vahel —, et tähtsamad tööstuslikud ringkonnad praegugi peamiselt hispaania rahvavalitsuse mõju piirkonnas on, millel kahtlemata suur tähtsus on edaspidiste võitluste kohta mässuliste ja hispaania rahvavägede vahel.

Joh. Reesen.

Volhovi elektrijaam 10-aastane

VOLHOVI jõe (224 klm. pikk, voolab Ilmeni järvest Laadoga järve) kärestik oli ammust aega suureks takistuseks laevateel, mida juba vanal ajal varjäägid kreeklaste juurde sõitmiseks tarvitasid. 1725. a. peale hakati otsima võimalusi ja koostama plaane selle takistuse kõrvaldamiseks. 1824. a. seati üles Volhovi jõe

lüüsitamise esimene kava. 1897. a. tehti esimene plaan Volhovi veejõu ärakasutamiseks vee-elektrijaama jaoks, mis Peterburi elektriga varustaks. 1910. a. koostas insener G. O. Graffio Volhovi vee-elektrijaama ja lüüside üksikasjalikuma kava, kuid — need kavatsused jäidki kavatsusteks, sest nagu kõigis uuemates teadus-

Volhovi vee-elektrijaama ülevaade

likkudes ning tehnikalistes algatustes nii ka Volhovi jõe probleemid olid Venemaa tsaarivõimu ministritekantseleid ja kõik muud asutused saamatud, tagurlikud ning „pika mõtlemisega“.

Pärast 1917. a. suurt sotsialistlikku oktoobrirevolutsiooni sai V. I. Lenin isiklikult väga huvitatud Volhovi jõe probleemist. Ta tutvunes Grafitio kavaga ning nõudis, et see kava kiiremalt saaks teostatud. Moodustati eriline komisjon, kes Volhovi elektrijaama ehitamise tööd pidi alustama ning juhtima. Kodusõja aastad ei lubanud aga ehitustööd alata. Noor nõukogudemaa pidi end kaitsma intervontide vastu, nad maalt välja kihutama. Kuid Lenini ja Stalini juhatusel kestis ka siis riigi majandusliku ehitustöö plaanitamise edasi.

1921. a. jaanuaris kinnitas VNFSV Nõukogude VIII kongress Venemaa elektrifitseerimise plaani („GOELRO“), mille loojaks oli Lenin. Tähtsamal kohal selles plaanis seisis Volhovi vee-elektrijaama ehitamise kava. Sellesama aasta oktoobris tunnistas Ülevenemaaline Kesktäidesaatekomitee Volhovi elektrijaama ehitamise üleriikliku tähtsusega ettevõtteks. Ehitustööd algasid insener Grafitio otsesel juhatusel, ja 1926. a. 19. detsembril sündis Volhovi vee-elektrijaama — Lenini elektrifitseerimisplaani esimese elektrijaama — pidulik käimalaskmine. Juba esimese aasta vältel andsid Volhovi vood riigi majanduse tarbeteks, enamasti Lenigradi tööstuseettevõtetele, 136 209 tuhat kilovatt-tundi elektrienergiat. Volhovi elektrijaama turbiinid võivad aastas keskmiselt anda 225 miljonit kilovatt-tundi

energiat. Jaama üldine võimsus on 40 tuhat hobusejõudu.

Volhovi elektrijaama ehitamisega lahendati kaks peamist ülesannet: 1) kasutati ära Volhovi jõe karestik elektrienergia loomiseks, ja 2) muudeti jõgi laevasõiduks kõlblikuks. Betoontamm, mille pikkus on 213 meetrit, kõrgus — 17,61 meetrit, tõstab vee 9,8—11 meetri kõrgusele (olenedes vee rohkusest jões). Jõujaam on ehitatud paremale kaldale, kuna tammi sees on tunnel, mille kaudu päheka kaladaga ühendust peetakse ning mis tammi seisukorra ülevaatust võimaldab. Tammist allapoole on jõe põhi betooniga kindlustatud (n. n. „padjaga“), et vesivärvavatest langev veekogu — kuni 1400 kantmeetrit sekundis — jõe põhja mitte ära ei uuristaks.

Elektrijaama hoonest ülevalpool asub jõel 257 meetri pikkune muul, mis jõujaama jää eest kaitseb. Muulil on vee all 18 „väravat“, mille kaudu vesi jaama basseini voolab. Jõujaama igasse turbiini — neid on üldse 8, igaüks 10 tuh. hobusejõuline — on juhitud veekanal. Peale selle töötavad veel kaks väiksemat turbiini kohalikkude tarbete jaoks.

Jaama ehituse aastatel polnud meil veel oma turbiiniehituse tööstust. Volhovi jõujaamas töötavad Rootsi turbiinid, mis teevad 75 ringi sekundis. Iga turbiini kasuliku töö koefitsient on 0,86. Vesi langeb kanaleid mööda turbiinidesse 0,85 meetri kiirusega sekundis. Iga turbiin tarvitab sekundis 83 kantmeetrit vett. Turbiinid on otsevõlliga ühenduses generaatoritega — elektrienergiat valmistavate masinatega, neid on jaamas 10, niisamuti

nagu turbiinegi. Iga suure generaatori pinge on 11 tuhat volti (võrdluseks tähendame, et valgustuseks tarvitatava elektri-voolu pinge elukorteris on 110—120 volti), läbimõõt — 9,5 meetrit. Saal, kus kõik generaatorid asuvad, on määratusuur, pahas, valge 170 meetri pikkune ja 17 meetri laiune ruum. Jõujaama keskjuhatus on koondatud ühte ruumikasse tuppa, kust kaks inimest kogu jaama 40-tuhande hobusejõu võimsust juhivad ja reguleerivad, kus iga väiksemgi muudatus kas turbiinide käigus, generaatorite või juhede pinges jne kohe vastavas signalisatsioonis nähtavale ilmub.

Kõrgepinge juhesid mööda, mille pikkus 130 klm on, juhitakse elektrienergia Leningradi pea-alljaama Viiburi poolele, kust ta pärast transformeerimist (pinge muutmist) raiooni-alljaamadesse juhitakse ning siit juba rohkearvulistele tarvitajatele — tehastele, korteritesse, linna transportidele jne läheb. Volhovi elektrijaamast väljuva kõrgepingejuhe läbimõõt on 120 millimeetrit ja juhe on asetatud 130 klm ulatusel 1274-le juhe kandeseadisele, mis endast kõrgeid raudtorne kujutavad.

Teine ülesanne — Volhovi jõe laevasõidule kõlbulikuks muutmine — sai elektrijaama valmishitamiselega niisamuti lahendatud. Jõeale on ehitatud ühekordne 149 meetri pikkune ja 17 meetri laiune lüüsi-kamber, mis laevadel võimaldab vabalt Laadoga järvest Ilmeni ja Ilmeni järvest Laadogasse sõita.

* * *

Kuni oktoobrirevolutsioonini oli Petrogradis 4 elektrijaama, mis linna elektrienergia nõudeid pidid rahuldama. Nende üldine võimsus oli 92 330 kilovatti. Peale nende oli veel ligi 200 väikest era- elektrijaama. Kõik need jaamad kokku andsid linnale 1916. aastal 479 miljonit kilovatt-tundi elektrienergia. Volhovi elektrijaam annab seega üksi ligi poole sellest elektrienergiast, mida enne sotsialistlikku revolutsiooni kõik Petrogradi suured ja väikesed elektrijaamad kokku anda suutsid. Peale selle veeti enne Volhovi jõujaama käimalaskmist Leningradi palju rohkem kivisütt ning nahvtat kui pärast. Volhovi jaama energia vabastas transpordi ligi 200 tuhande tonni kütteainet Leningradi vedamisest.

Volhovi elektrijaama energia Leningradi juhtimisega loodi Leningradile ühtne elektrivarustuse süsteem, mida kapitalistlikus

korras võimata oleks olnud teostada, sest iga elektrijaama omanik või ühing valmistab energiat seesuguse pingega ja ses ulatuses, mis tema kasudele kõige kohasem on. Leningradi kõik elektrijaamad, nagu mujalgi, on ühtsesse energiarõuku ühendatud, mis elektrit kogu linna tarbeks jagab. Kui endistest Leningradi elektrijaamadest saadava elektrienergia üks kilovatt-tund 5 kop. maksma läks, siis maksab Volhovi elektrijaama energia ainult 3,5 kop. klv-tund. Praegu ei tarvitata Volhovi energiat mitte ainult Leningradis. Suurem hulk energiat tarvitatakse Volhovi jaama ümbruses võrsunud tööstuseettevõtetes ära. Paljud ettevõtted, siin hulgas Tihvini alumiiniumikombinaat jt, hulk kolhoose ja sovhoose, metsapunkte jne saavad Volhovi jaamalt odavat energiat. Meie ei räägi siin niisugustest mugavustest tööliste ja osalt ka juba kolhoosnikkude korterites, nagu elektritriikraud, -keedunõud, -ahjud, -tolmuimejad ja muud.

Volhovi elektrijaam sai käesoleval detsembrikuul 10-aastaseks. Ta oli *esimene* suurem vee- elektrijaam, mis geniaalse Lenini elektrifitseerimisplaani järgi NSV Liidu pinnal ehitati. Selle elektrijaama ehitamisel kasvasid ja karastusid võitlusteks sotsialismi ehitusetöö väerinnal meie esimesed ehitajate kaadrid. Volhovi jõel hakkas nõukogudemaa peale kodusõja lõppu oma maailma-ajalooliku tähtsusega majandusliku ehitusetöö programmi — NSV Liidu elektrifitseerimise plaani — teostama.

Meil on nüüd juba kümned „Volhovid“. Nõukogude ehitusetöö uhkus — Dneprijaam — on praegu meie elektrijaamade hulgas hiiglane. Kuid möödub veel mõni aasta — ja Dneprijaam peab paratamatult esikoha teistele andma. „Volgostroi“, mis valmib ja mille ehitamiseks isegi terved linnad tuli vee alla uputada — Uglitsh ja Molooga, näiteks, pidid teise kohta kolima, — see ehitus töötab määratusuureks elektrikombinaadiks saada. Kauges Siberis, võimsal ja laiarindsel Angaara jõel, ei kerki vähem hiiglane: „Angaarastroi“. See saab olema mitu „Dneprostroid“ kokku.

Volhovijaama järeltulejaid saab ikka rohkem. Nad on oma esiasast enamasti suuremad, võimsamad. Kuid Volhovijaam jääb ajalukku kui nõukogude plaanimajanduse esimene sünnilaps, kui sotsialismi ehitusetöö esimene verstapost suurel leninlikul — staalinlikul kommunismi ehitamise teel.

J. Lemm.

Jaapan — kui imperialistlik sõjakolle

(Lõpp¹)

1918—1922. a. a. ja hiljemgi (Sahaliini põhjapoolse osa vabastas Jaapan alles 1925. a.) võttis Jaapan osa 14 riigi sõjakäigust Nõukogude Venemaa vastu. Üldise lepingu alusel pidi Jaapan andma 7000-mehelise interventsiooni sõjasalga. See oli üks esimestest Entente sõjasalkadest, mis Nõukogude Venemaa vastu välja astus. Jaapan avaldas üliheatahtlikku valmisolekut interventsioonist osavõtmiseks ja saatis terve 70-tuhandelise sõjaväe (s. o. 10 korda rohkem kui kokkuleppe põhjal talle ülesandeks oli tehtud) Tšehoslovakkia vägede evakueerimise julgeoleku kaitsmise ettekäändel Siberisse. Sel ajal arvati Ameerikas seda isegi liiga palju olevat, sest see oli Ameerika vägedest rohkem.

Need interventsiooni väed käitusid Kauge-Idas ja Ida-Siberis äärmiselt elajalikult, — verre uputasid tööliste ja talurahva revolutsioonilikku liikumist. Oma tegevuses läks Jaapan nii jultunuks, et Ameerika Ühendriigid tema kindlunemist Kauge-Idas kartma hakkasid ja teda lahkuma püüdsid sundida. See kõik mõjus aga vähe, ja alles siis, kui meie punavägi jaapani väed ühes teiste valgete interventsioonivägedega 1922. a. välja tõrjus, pidid nad oma seisukorraga leppima. Kui pärast Jaapani väed ka Sahaliini põhjapoolsest osast välja pekseti, siis ei jäänud jaapani imperialismil muud üle, kui — lepingu põhjal meie vetes kalu püüda.

Kui selgus, et sõjalist võidulootust nõukogude riigi üle ei ole, muutus kohe teiste imperialistlike riikide „hellitamise“ või „erapooletuse“ poliitika Jaapani tegevuse suhtes.

Esimene seesugune samm muutis sündmuste arengut niivõrd, et Jaapan oma valitseva seisukoha Hiina turul kaotas. Washingtoni konverentsi (12. XI. 21. a. — 6. II. 22. a.) otsuste ja järgnevate lepingute põhjal tõmmati Jaapani „erilistele õigustele“ Hiinas kriips peale. Inglis-Jaapani liidu leping katkestati. Schanduni poolsaar läks tagasi Hiinale. Jaapan kohustus Hiinat rahurikkuvate nõudmistega mitte segada. Ta oli sunnitud oma seisukohtade edasisest kindlustamisest Vaiksel ookeanil lahti ütleva ja nõustus sõjalaevastiku piiramisega järgmises vahekorras: 5—5—3 (Inglismaa-Ameerika-Jaapan).

Arusaadav, et need „rahulikud“ lüüasaamised Jaapani kapitalismi kriisi, mis teda sõja järel juba niigi raskesti olid tabanud, veelgi süvendasid. Kui siia juurde arvata veel 1923. aasta 1. septembri maavärisemine oma hävitavate tagajärgedega, siis saab selgeks, missugusesse olukorda jaapani imperialism peale esimest ilmasõda sattus.

See ei tähendanud aga, et Jaapan oma plaanidest lahti oleks ütelnud. Otseselt vastupidiselt. Mõned aastad rahuaega, kus Jaapan oma sisemiste raskustega võitles, kasutas ta uute plaanide sepsitsemiseks, uue taktika, uute meetodite väljatöötamiseks.

Jaapani imperialism teeb laialist propagandat „Aasia-aasialastele“ „teooria“ alusel. Selle „teooria“ sisu seisab selles, et Jaapan kõiki aasia rahvaid teiste imperialistlike suurriikide rõhumise alt „päästa“ ja oma võimu alla painutada püüab. Ta esineb siin justkui kõige suurema „heategijana“ ja aasia rahvaste „huvide kaitsjana“ „valgete orjastajate“ vastu. Selleks püüab ta kõikide aasia rahvaste liitu luua — ühiseks võitlemiseks „valgete“ vastu.

„Suur-Jaapani“ plaani järgi tahab jaapani imperialism enda alla haarata kogu Hiinamaa, Nõukogude Kauge-Ida ja Siberi, Mongoolia Rahvavabariigi, Tiibeti, India poolsaare ja Austraalia ühes India ookeani saartega.

Kõige paremaks „suure ja kõige suurema Jaapani“ loomise plaani väljenduseks on Jaapani endise peaministri parun Tanaka memorandum (seletuskiri keisrile Jaapani poliitika kavatsuste ja eesmärkide kohta) 1927. aastast. Selles memorandumis kujutas parun Tanaka seda maadehaaramise plaani järjekorda järgmiselt:

1. Esimeseks ja tähtsamaks operatsiooniks plaanitati — Mandshuuria, kui tooraine baasi, haaramine ja Jaapani keisririigi teise metropoli loomine Aasia mandril.

2. Mandshuuria muutmine Hiina ja NSV Liidu vastaste edaspidiste sõjaliste operatsioonide baasiks ja hüppelauaks.

3. Kolmandaks ülesandeks — Hiina Mongoolia oblastite (Sise-Mongoolia ja Mongoolia Rahvavabariigi) haaramine; nende oblastite kindlustamine ja baasi loomine edasisteks pealetungimisteks.

4. Neljandaks ülesandeks oli Põhja-

¹ Vt. „Kommunismi teel“ nr. 4—5.

Hiina üle kontrolli sisseseadmine — kuni Kollase (Hoang-ho) jõeni.

Need ülesanded olid määratud *otseko-heseks* teostamiseks (esimeses järjekorras) ja on nüüd juba osalt teostatud. Mandshuuria on Jaapani asumaaks tehtud. Teda kindlustatakse sõjaliselt. On juba ehitatud ja ehitatakse veel edasi rida sõjalise otstarbega (strateegilisi) raudteid, aerodrome (nende võrku on laiendatud 7 korda), sõjavarustuse ladusid, suuri maanteid, laiendatakse sadamaid jne. Sise-Mongooliast on haaratud rida provintse. Mongoolia Rahvavabariigi vastu on jaapani kindralid terve rea provokatsioonilikke akte toime pannud. Põhja-Hiina vallutamine on pooleli teostamata (osalt imperialistlikkude riikide vaheliste vastuolude teravnemise tagajärjel, osalt sellepärast, et Hiinas jaapanivastane meeleolu võimsalt kasvab, mis mõningaid valitseva kihi ringkonde Jaapanis Hiina suhtes ettevaatlikumat taktikat nõudma paneb).

Seda plaani on hiljem katsutud täiendada ja talle uusi lisandusi teha. On tekkinud rida uusi plaane, kus edasisi ülesandeid veel täpsemalt konkretiseeritakse.

5. Viieandaks tähtsamaks ülesandeks on ette nähtud Nõukogude Liidult Baikali-taguse maaala ärakiskumine, millega Kauge-Ida saaks NSVL küljest ära lõigatud ja „iseenesest“ Jaapani kätte langeks.

6. Kuues jaamavahe Jaapani suure strateegilise plaani teostamisel on kogu Hiinamaa ja India haaramine. Siin on Jaapanil ette näha kõige teravam kokkupõrge teiste imperialistlikkude suurriikidega. Mõned sõjakad Jaapani poliitikud teevad juba nüüd plaane Inglis-Jaapani sõja jaoks, kus nende arvates, muidugi, Jaapan võitjaks peab jääma.

Kuidas kavatseb Jaapan neid plaane teostada?

„Plaani“ esimeste astmete teostamine läks võrdlemisi kergelt. Kuidas tahab Jaapan selle plaani teist poolt teostada?

Üks tähtsamatest punktidest „Suur-Jaapani“ loomise plaanides on NSV Liidu idaosa haaramine, esialgul Baikalini ja pärast isegi kuni Uraalini.

Pärast Tanaka memorandumi koostamist on NSV Liidule kallaletungimise plaane mitmed kümned korrad detailiseeritud ja täpsustatud. On püütud ette näha, kuidas sõda Nõukogude Liidu vastu saab arenema. Viis aastat pärast Tanaka memorandumit on arvamised märksa muutunud.

Kõrgemate sõjaväeliste ringkondade dokumentides kõneldakse:

„Jaapan peab iga silmapilk valmis olema N. Liidu vastu sõda algama. Selle sõja põhieesmärk meie tarvis ei seisa mitte niivõrd Jaapani hoidmises kommunismi eest, kui nõukogude Kauge-Ida ja Ida-Siberi vallutamises“.

Sessamas dokumendis täpsustatakse seda pealetungi plaani:

„Jaapan peab ... teostama edasitungimise kuni Baikali järveni ... ja Kauge-Ida piirkonna täiesti oma keiserriigi külge liitma. Meil on tarvis lääne naabreid ja teisi riike NSV Liidu vastasesse sõtta kaasa tõmmata ja nõukogude vastaste olluste, nii väliste kui Liidu sees asuvate valgete (valgekaartlaste-K. J.) gruppide, kasutamise teel NSV Liidus sisemist *lagunemist* esile kutsuda“.

Üldiselt arvatakse, et „Jaapani-Vene sõda ... peab algama võimalikult rutem“.

Veel 1930—32. a. pidasid jaapani imperialismi strateegid võitu sõjas NSV Liiduga väga kergeks ja iseenesest arusaadavaks. Nad kavatsesid ühist pealetungi idast ja läänest, kuna selsamal ajal töötavate ülestõusud linnas ja kulakute mässud maal pidid NSV Liidus seestpoolt õõnestamistööd tegema, sellega punaväe tähelepanu seljatagusele juhtima. Sel teel arvati kerge vaevaga võivat Kauge-Ida ja Ida-Siberi oma kätte kiskuda.

Kuid ajaloo arenemiskäik läks teisiti kui seda jaapani sõjakad strateegid ja diplomaadid olid ette kavatsenud. Nõukogude Liit täitis edukalt oma esimese viisaastaku plaanis ettenähtud industrialiseerimise ja kollektiviseerimise programmi. Töötaolek kaotati ja lausakollektiviseerimise põhjal likvideeriti kulaklus kui klass. Sotsialism võitis lõpulikult nii linnas kui maal. Need saavutused võimaldasid kõvendada nõukogude riigikaitset ja kindlustada esimeses järjekorras Kauge-Ida piire, kus sõja hädaoht kõige suurem oli.

Veel enam. Nõukogude Liit, täitnud ületusega esimese viisaastaku plaani, algas hoogsalt teist viisaastakut, mis veel suuremaid saavutusi on annud.

See kõik ei võinud, muidugi, mõju avaldamata jätta Jaapani sõjaliste ringkondade vaadetele. Arvamused, et NSV Liidu Kauge-Ida maid „ühe tormijooksuga Tshita ja Verhneudinski peale“ haarata ja vallutada võib, on nüüd lõpulikult kolikambrisse heidetud. Kuid sõda Nõuko-

gude Liiduga ja võit selles sõjas on jaapani sõjaspetsialistide ja saagijanuliste imperialistide arutustes endiselt päevaküsimuseks.

Neile tuli meie sotsialistliku riigi võimsuse kasv täiesti ootamata, sest meie esimese viisaastaku plaani täitmine ja ületamine polnud Jaapani plaanides sugugi ette nähtud.

Kauge-Ida piirikindlustuste kohta kirjutab kindrai Kaiso: „Meie ei oodanud venelaste poolt niisugust kiiret ja täielikku tööd. Meid panevad imestama nende ehitamisvõimed“.

Jaapani aasiateadlane Nagaoka tõendab juba otsekohe, et „NSV Liidu sõjalised jõud ületavad märksa Jaapani sõjaväe jõudude tugevuse praegusel ajal“.

Jaapani mereministeeriumi broschüüris, mis 1935. a. septembris välja antud, kirjutatakse:

„Nüüd, esimese ja teise viisaastaku tagajärjel, on NSV Liidul kõige võimsam sõjavägi ja õhulaevastik terves maailmas. Kauge-Idas on loodud niisugused sõjalised jõud, mis on võrdsed kogu Jaapani sõjavägedele, ja mis seisavad täiesti valmilt Jaapani ja Mandshukuo vastas“.

Jaapani mõjumeeste ülesastumistes kuuldu ikka sagedamini ärevust ja kartust sotsialistliku süsteemi kasvu ees, niisamuti ka kartust, et jaapani imperialism ei suuda isegi Mandshuuriat oma mõju all hoida, kui ta ei purusta punaväge Kauge-Idas.

Isegi Jaapanile endale arvatakse NSV Liit kardetavaks minevat. Sellepärast, et meie Kauge-Idas aerodrome ehitavat ja Vladivostoki mereväe baasi laiendavat. Jaapani kapten Tjudsi kirjutas meie teise viisaastaku algul:

Kuna kaugus Vladivostoki ja Tokio vahel on umbes 1000 km, siis võivad Nõukogude pommilennukid (4—5 mootoriga) kergesti üle Jaapani mere lennata, Honsju saare mitmesuguseid punkte pommitada ja Vladivostokki tagasi pöörata. Veealused paadid võivad katkestada sideme Jaapani saarte ja mannermaa vahel... seega väliskaubandust takistada“.

See on seesama kartus, mida „auväärt“ vürstid ja parunid ülemkoja koosolekul sõjaminister Araki'le avaldasid: „Sõjaväelaste asi on lahinguväljadel surra, kuid meie ei taha hukkuda oma endi majades nõukogude õhulaevastiku aviopommidest“.

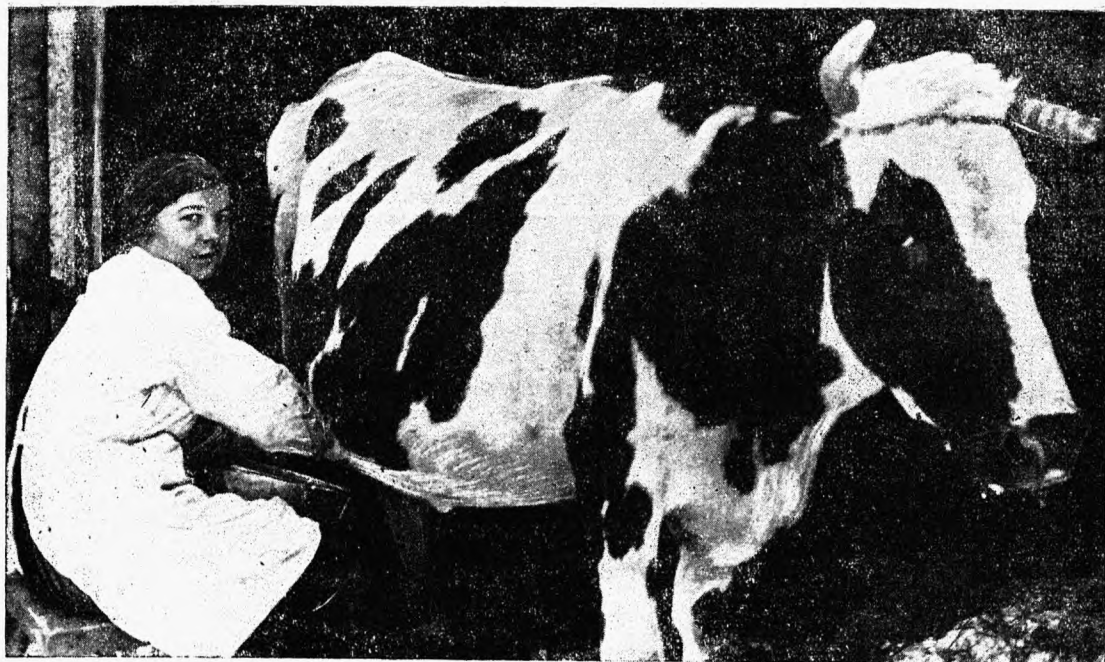
Ülemaltähendatud mereministeeriumi broshüüris kirjutatakse, et Jaapanil olevat Mandshuurias ainult vähesed sõjalised jõud korra alalhoidmiseks ja raudtee kaitseks, kuna

„NSV Liidul Baikalist hommikupoolses raionis 230-tuhandeline vägi. s. o. 11 jalaväe-diviisi ja 3 ratsaväe-diviisi, asub... Kõik diviisid on lahinguvalmis, relvastatud kõige uuemate praeguseaegsete relvadega... NSV Liit ehitab oma piiriäärsele maalaiule lugematu hulga uuemaaja kohaseid kindlustusi, raudbetoonist kaitsepunkte... Lennukite arv... oli Mandshuuria sündmuste algul 80... nüüd mitte vähem kui 750, nende hulgas 60 üliirasket pommilennukit, suutelised üle 2500 km (Tokiosse ning Osakasse ja tagasi) lendama. Tankide arv kasvas 100-st... mitte vähem kui 650-ni praegusel ajal. Vladivostoki raionis asub ligi 50 veealust paati“.

Eriti need kindlustused teevad jaapani imperialistidele kõige enam peavalu. NSV Liit püüab Kauge-Ida maid igapidi kindlustada. Jaapani imperialistid püüavad tõendada, et NSV Liit kavatsevat Hiinale ja Jaapanile kallale tungida, et seal kommunismi maksma panna. Kauge-Ida armee suurendamine ja kindlustused, olevat kõik *pealetungi* otstarbel ehitatud. Mitte Jaapan ei olevalt agressiivne, vaid sõda valmistavat Nõukogude Liit. Isegi Ida-Hiina raudtee müümist kujutavad nad kui agressiivset akti. Seda raudteed ei olevalt nõukogudel lihtsalt enam tarvis olnud, kuna lõpetati Amuri raudtee teise liini ehitamine ja alustati 1850-kilomeetrilise Baikali-Amuri raudtee ehitamist.

Nii siis, sõda NSV Liiduga seisab päevakorral ja seda tuleb alata mida varem, seda parem. Ei või ju oodata kuni kolmas viisaastak algab, sest siis on lootust võiduks igatahes veelgi märksa vähem. Kuid takistavaks teguriks sellele sõjale on, peale NSV Liidu tugevuse, veel Jaapani vastuolud teiste imperialistlikkude riikidega.

Sel ajal, kui Jaapan NSV Liiduga sõdib, võivad teised imperialistlikud suurriigid — esimeses järjekorras A. Ühendriigid — takistuseeta need Hiina oblastid, mis praegu Jaapani võimu all on, oma kätte haarata ja Hiina turu vallutada. Asi kujuneb nii, et kui Jaapan Nõukogude Liiduga sõda algaks, siis tuleks tal ühtaegu ka Ühendriikidega sõdida.

Kolhoos „Alku“ (Krasnogvardeiski r., Leningradi obl.). Pildil: stahaanovlane A. Jaukonen lüpsab lehma „Mariat“, kes detsembri esimese kümne päevaga 339 liitrit piima andis.

Oli abi lootus Inglismaa peale. Kuid nagu juba üteldud, kuuluvad „Suur-Jaapani“ plaani ka Inglismaa asumaad. Mida kaugemale Jaapan Hiinasse tungib, seda teravamaks lähevad Jaapani vastuolud ka Inglismaaga. Viimasel ajal seadsid mõned jaapani tegelased otsekohe Jaapani-Inglise sõjaküsimuse üles. Arusaadav, et sarnane sündmuste areng juba niigi teravad vahekorrad veel enam teravaks ajab. Kokku lepida suutis Jaapan Saksamaaga, kes praegusel ajal teist sõjahädaohu kollet kujutab. Nagu teada, valmistab ka fashistlik Saksamaa sõda NSV Liidu vastu. Selles küsimuses langevad mõlema riigi eesmärgid ühte. Kuid see ei tähenda, et neil vastuolusid ei oleks teistes küsimustes, muu seas, näiteks, sellesama Hiina turu pärast.

Jaapani ettevalmistus „suurele sõjale“

Neid vastuolusid sotsialistliku süsteemi ja kapitalistliku süsteemi vahel ühelt poolt ja imperialistlikkude riikide endi vahel teiselt poolt näevad ka jaapani imperialistid väga hästi. Nad saavad aru, et sarnases olukorras raske on „suurt sõda“ äalata ja võidurikka lõpuni viia. Sellepärast teevadki nad „väikses sõjas“ (Hiinas) ainult „harjutusi“, kuna selsamal ajal kii-

resti ette valmistavad suurele sõjale.

Nad valmistavad materiaalist alust sõja tarvis. Esimeses järjekorras suurendavad nad sõja otstarbeks tarvisminevate metallide tootmist ja arendavad keemiatööstust. Nad koguvad määratusuuri tagavarasid tooraineid, mida sõjapidamiseks vaja: naftat, puuvilla, malmi, värvilisi metalle, keemiasaadusi, toitaineid jne. „Väike sõda“ Hiinas ja ettevalmistus „suurele sõjale“ töid 1932. a. alates riigieelarves puudujäägi: 1932. a. — 650 mln jeni, 1933. a. — 753 mln jeni, 1934. a. — 880 mln jeni ja 1935. a. — 771 mln jeni (1936. a. kohta arvatakse umbes 800 mln jeni puudujääki). Seda puudujääki on kaetud riigilaenudega. See omakorda suurendas riigivõlga, mis 1935. a. 10 miljardi jenini kasvas.

1933. a. alatud sõjaväe ümberorganiseerimine viidi põhimiselt lõpule 1936. a. algul. Laiendatakse sõjariistade valmistamist. Jaapani sõjalise valmistuse võimsuse kasv arenes järgmiselt:

	Valmistuse võimsus aastas	
	1930. aasta	1935. aasta
Kuulipildujaid	100 000 tükki	150 000 tükki
Vintpüsse	2,5 mln	3 mln
Lennukeld	100	6000
Veoautosid	300	5000
Tanke	ei valmistatud	1600
Soomusautosid	ei valmistatud	1000

Viimase kahe aasta jooksul on loodud enam kui poolsada uut sõjaväeosa.

Arvuliselt ja tehnilise varustuse poolest on sõjaväed palju tugevamaks muutunud:

	1/I 1930. a.	1/I 1936. a.
Sõjaväe üldine arv	285 tuh inim.	345 tuh inim.
Tanke	80	700
Soomusautosid	50	300
Lennukeid	500	1280

Arvatakse, et sõja ajal võib Jaapan $1\frac{1}{2}$ —2-miljonilise sõjaväe luua ja relvastada.

Sõjaväe osasid, mis Mandshuurias asuvad, suurendatakse ja varustatakse uute sõjariistadega. Mandshuuriat valmistatakse strateegiliselt (ehitatakse raudteid, maanteed, kindlustusi) selleks ette, et teda „suure sõja“ baasina kasutada.

Jaapan ei ole suuteline pikaajalist sõda pidama. Sõjaplaanide koostajad on selles ühel arvamusel, et sõda tuleb alata ootamata, ja sel teel võita, siis end kindlustada ja „suurt sõda“ jätkata. Sellega loodavad nad välised vastuolud kõrvaldada. Kuid peale väliste vastuolude on veel Jaapani sisemised, s. o. klassilised vastuolud, mis „suure sõja“ algusega veel enam saavad teravnema.

Revolutsioonilik liikumine Jaapanis ja Jaapani kommunistlik partei

Viimastel aastatel sõjalis-inflatsioonilise konjunktuuri alusel arenenud Jaapani majandus tõi küll hiiglasuuri kasusid kapitalistidele, kuid töötavate hulkade olukord halveneb iga päevaga. Ikka suuremad hulgad astuvad teadlikule klassivõitluse teele, otsekohesele võitlusele sõjalis-politseiliku riigivõimu vastu.

Töötavate hulkade revolutsioonilik tõus kapitalistliku eksploateerimise vastu, mille tõukeks 1918. a. „riisimässud“ olid, ja legaalse sotsialistliku liidu laialiajamine 1921. a., olid põrandaaluse kompartei loomise objektiivseteks tingimusteks. Sen Katajama ligemal osavõtul 1922. a. loodud kompartei ei suutnud veel massiliseks parteiks kasvada, kui 1923. a. juulis 28 partei juhtivat tegelast arreteeriti. Paindlassed, kes partei juhatusse jäid, lasksid partei 1924. a. märtsis laiali. Aasta hiljem organiseeriti uuesti kommunistlik grupp, kes legaalselt poliitilist nädalalehte välja andis. 1927. a. detsembris andis põrandaalune kongress välja partei manifesti ja otsustas Kominterni liikmeks astuda.

Alles 1927. a. juulis avaldati Kominterni teesid, kus paljastati kaht kallakut, mis takistavad kompartei massiliseks parteiks muutumist. Sel alusel töötati välja ja võeti

1928. aastal vastu partei programm, mis tunnistab, et Jaapanis valitseb kapitalistide ja mõisnikkude bloki võim. Programm tunnistab, et ees seisab kodanlis-demokraatlik revolutsioon, mis Jaapani eriliste arenemistingimuste tõttu kiiresti hakkab ümber kasvama proletaarseks revolutsiooniks.

Juba 1928. aastal esines kompartei oma kandidaatidega parlamendivalimistel, mille järel üle 1000 kommunisti arreteeriti. Vaatamata massilistele arreteerimistele, võideldes provokaatorite vastu, kelle tegevuse tagajärjel sajad paremad partei töölised arreteeriti, töötas põrandaalune kompartei suure eduga edasi ja muutus *massiliseks* töolisteparteiks. Partei häälekandja „Sekki“ („Punane lipp“) sai laialt loetavaks ja töörahva senide (jaapani peenraha) näol kogutud annetustest ülevalpeetavaks leheks. Peale selle ilmusid veel: „Soldati sõber“ — sõjaväelaste jaoks —, talupoegade leht ja vabrikute ning tehaste lehed.

Esimestest päevadest peale, kui „väike sõda“ Mandshuurias ja Hiinas algas, peab kompartei kõige ägedamat võitlust sõja vastu. Selgitusetöö hulkades, ajalehed ja lendlehed, sõjavastased loosungid, hulgalised sõjavastased demonstratsioonid ja streigid on kompartei võitlusemeetoditeks ja abinõudeks olnud. Kehvtalurahva ja töötatööliste hulgas seadis kompartei üles nõudmise: sõja tagavaraks hoitav riis nälgijatele välja anda! On juhtumeid, kus talupojad nende nõudmiste tagasilükkamise korral riisiladud purustasid ja riisi ise nälgivatele välja jaotasid.

Kasvab hulkade revolutsioonilik aktiivsus ja klassiteadvus. Tähtsam tõsiasi, mis hulkade revolutsiooniliku aktiivsuse kasvu iseloomustab, on see, et streigid tekivad stüühilikult. Kriisi aastatel on streikide arv 3-kordseks kasvanud. 1934. aastal tekkis 75 protsenti streike stüühilikult. Kuigi need streigid organiseerimatusel pärast suuremalt osalt kaotusega lõppesid, kasvab streikijate arv vahetpidamata.

Teiseks tähtsamaks faktiks on hulkade klassiteadvuse kasv. Selle kõige selgemaks väljenduseks on iga päevaga suurenev ametiühingute algorganisatsioonide nõue ametiühingute ühendamise (liitmise) kohta. See küsimus on sellepärast tähtis, et praegu Jaapanis veel väga palju iseseisvaid ametiühinguid on. Need ametiühingud on igasuguste paindlikkude „parteide“ ja gruppide mõju all. Ülesanne seisab selles, et neid ühtse revolutsiooniliku väerinna loomiseks ühendada. Selles töös ongi

märgata algorganisatsioonide aktiivsust, klassiteadlikkust. Paljudes linnades loovad algorganisatsioonid ise, painedliku juhatuse vastupanu peale vaatamata, kohalikud ühendatud komiteed.

Revolutsioonilikud ametiühingud on Jaapanis põranda alla surutud. Alates 1928. aastast on Jaapani politsei halastamata võidelnud iga väiksemagi revolutsiooniliku väljaastumise vastu, kuid see võitlus on revolutsioonilikkude meeleolu ainult suurendanud. Pärast 1932. aasta hulgalisi arreteerimisi jätkas politsei oma terrorit ja arreteeris 1933. aasta veebruaris kogu Dsenkio (põrandaalune ametiühing) juhatuse ja veel 1700 liiget. Kuid juba märtsis selgus, et töö mitte ei nõrgenenud, vaid tugevnes. Dsenkio viis läbi rea sõjavastaseid konverentse ja levitas hulkades loosungisi sõja vastu. 1933. a. novembris arreteeriti 2000 liiget, kuid ametiühingute töö kestis edasi ja isegi tugevnes. 5. aprillil 1934. a. arreteeris politsei Dsenkio konverentsi, kuid tegevus laienes veelgi enam. Nii töötab Jaapani põrandaalune ametiühing kompartei juhatusel ja laiade töörahvahulkade aktiivsel osavõtul ja toetusel.

Kiirelt kasvab rahulolematuse laine ka talurahva hulgas. Ametlikkude andmete järgi on talurahva ülestõusude ja konfliktide arv kriisiaastatel järgmiselt kasvanud: 1929. a. —1949 ülestõusu, 1932. a. —2756 ülestõusu ja 1934. a. —4584 ülestõusu.

Kompartei on loonud suurearvulise aktiivi talurahva hulgas töötamiseks. Talurahva liitudes on tuhanded revolutsioonilikud talupojad. See revolutsioonilikkuse kasv külas talurahva hulgas teeb suurt peavalu sõjakatele ja sõjalis-faschistlikkudele ollustele, sest küla kaudu tungib kommunismitaud ka sõjaväkke.

Et „kardetavad mõtted“ viimastel aastatel sõjaväkke on tunginud, see on vastuvaidlemata tõsiasi. Meil ei ole täielikke andmeid selle kohta kui laialt revolutsioonilik liikumine sõjaväes maad on võtnud, kuid needki üksikud teated, mis poolkogemata (sarnaste teadete avaldamine on täiesti keelatud) ajalehtedes on ilmunud, räägivad küllalt selget keelt. 1931. a. ütlesid Mandshuuria väerinnal 300 jaapani soldatit ära lahingusse minemast. Schanghaile kallaletungimisel jäid 600 soldatit „kodumaale igatsuse“ haigusse ja nõudsid, et neid Jaapanisse tagasi saadetaks. Osa neist lasti kohapeal maha, kuna osa Jaapanisse saadeti ja seal surmati. 6. veebr. 1932. a. ütlesid 2 polku ära väerinnale minemast. Üksikuid vangistusi ja surmatõususi võib jaapani lehtedes väga tihti

leida. Näit. 27. nov. 1932. a. 6 mereväeohvitseri mahalaskmine, kes kommunistide hulgas arreteeriti. 1933. a. aprillis rida arreteerimisi mereväes. Arreteerimised kõrgemates sõjaväe koolides jne. Nii mõnegi väeosa on Jaapan pidanud Mandshuuriast tagasi viima, sest et neile „kardetavad mõtted“ külge olid hakanud.

Need vähesedki tõsiasiad näitavad, et jaapani soldat sugugi mitte see „kõige lojaalsem“ ja „kõige truum“ tapamasin terves maailmas pole, nagu seda on kujutatud.

Kominterni täidesaatekomitee XIII pleenumil rääkis sm Okano:

„...Kui tulevikus sõda NSV Liidu vastu puhkeb, siis tõusevad need revolutsioonilikud soldatid oma ülemjuhataja Araki vastu üles ja muudavad oma väeosad punaseks sõjaväeks, kes oma relvad mikado vastu pöörab“.

Niisamuti tungivad „kardetavad mõtted“ ikka rohkem ka haritlaskonna ridadesse. Seda tõendavad jällegi jaapani oma lehed, kohtuprotsessid, ministrid jne. Nendelt saadud puudulikkude teadete järgi on viimase 2 aasta jooksul arreteeritud sajad kooliõpetajad, mitmed kümnend väljapaistvamad professorid, juristid, riigiteenijad, kirjanikud jne. Rahulolematuse ideed tungivad isegi buddha kirikusse. Ikka tihemini teatatakse ajalehtedes buddhausu pappide arreteerimistest. See näitab, et mitte ükski tööliste ja üldse tööraha, vaid terve rahva mitmesugustes kihtides „kardetavate mõtete“ leving maad võtab.

Jaapani kodanline ajaleht „Fukuoka Nizi-Nizi“ kirjutab: „Kommunistliku liikumise vastupidamine... paneb meid imestama. Massilised arreteerimised järgnevad üksteisele, kuid senini ei näita liikumine veel mingisuguseid nõrgenemise tunnuseid“.

Nagu sellest näha, on Jaapani kompartei oma töös suuri edusamme astunud. Ta on kõige ägedamast terrorist hoolimata suutnud oma organisatsioonid alal hoida, tööd laiendada ja ta massilisele alusele seada. Ta teostab eduga ühishväerinna loosungit, mille nõudmisteks on:

1. Võitlus rahu eest, jaapani vägede Hiinast väljaviimise eest.

2. Võitlus sõjaministeeriumi eelarve vähendamise ja sõjaväe moonatagavarade ärajaotamise eest nälgivatele töölistele ja talupoegadele.

3. Võitlus faschismi ja sõjavaimuga, mis sõda „loovtöö isaks ja kultuuri emaks“ peab. Võitlus demokraatlikkude õiguste,

ühinemise-, sõna-, trüki- j. t. vabaduste eest.

4. Võitlus kasarmuorjuse ja orjaliku palgatöö vastu, talurahva maa pealt äraajamise vastu, tööliste ja talurahva olukorra parandamise, töötatööliste ja nälgivatele talupoegadele abiandmise eest.

Võitlus „kardetavate mõtetega“: — faschism

Tööliste ja teiste töötavate kihtide ühise väerinna mõju järjekindel kasv paneb valitsevad ringkonnad kartma, et töörahvas võib sõjale ja faschismile mõjuva vastulöögi anda. Nad püüavad kõige karmima terroriga kompartei vastu võidelda ja „kardetavate mõtete“ laialilagunemist takistada. 1923. a. väljaantud ja pärast täiendatud „kardetavate mõtete“ vastu võitlemise seadust täiendati 1935. a. punktiga, mille järelle *komparteiile kaasatundjaid surmanuhtlusega karistatakse*.

Jaapani ülemprokurör Hirota teatas, et 1928. a. kuni 1933. aastani oli „kardetavate mõtete“ levitamise pärast arreteeritud 40 500 inimest. Ajalehtede teadatel arreteeriti ainult 1934. aastal üksi veel 15 000 poliittegelast. Sellega on seletatav, et kohtuminister 1934-35. a. türmide ehitamiseks ja ülevälpidamiseks — 1 300 000 jeni nõudis.

Isäärani kohutavad on ülestõusude ja streikide mahasurumised asumaadel. Halastamata hävitatakse seal revolutsioonilikust liikumisest osavõtjaid. Mandshuurias, näit., aeti 1933. a. kõik ülestõusnud 3 küla elanikud ühes naiste ja lastega ühte orgu, kus nad 10 kuulipildujaga viimseni maha lasti. Pealtnägija jutustab, et hirmus hädakisa oli kuulda mitme kilomeetri kaugusele. Fuschuni söekaevandustes uputasid jaapanlased 2000 streikivat kaevandusetöölist. 1930. a. aprilli teisel poolel tehti sada Hiina küla maa tasa ja tapeti üle 3000 rahuliku hiina talupoja.

Need on mõned üksikud näited neist meetoditest, millega Jaapani sõjalis-politsei liikumist maha surub. Seda kõike aga on siseasjade ministri tõenduse järgi veelgi vähe. Ta ütleb:

„Hoolimata alaliselt korduvatest massilistest arreteerimistest kasvab kommunistlik liikumine ikka otsustavamaks ja hädaohtlikumaks. Selleks, et teda hävitada, on vaja kõige armutumaid vägivaldaja sundabinõusid tarvitada.“

Monarhistlik valitsus kõvendab ikka enam politsei liikumist terrorit ja faschistlikke

meetodeid töörahva allasurumiseks. Faschism loeb sõjalis-politsei diktaatori siinamaani tarvitatud rõhumismetodid puudulikuks. Ta nõuab Jaapani täielikku hitleriseerimist; ta tahab töötavateit hulkadelt igasugused võimalused võtta oma seisukorra parandamise eest võidelda, ja neid sõnakuulelikuks tööriistaks sõjas Hiina ja NSV Liidu rahvaste vastu teha.

Faschismi demagoogia võidab oma poole ka väikekodanilised hulgid ja tungib osalt isegi tööliste ridadesse. Faschistid püüavad näidata, et nad tööliste, talurahva ja linna väikekodanluse huvisid kaitsevad. Nad lobisevad „kindla tööpäeva süsteemi sisseseadmisest“, „töötatööliste riiklikust varustamisest“, „võrdsest tasust võrdse töö eest“, „streigiõigusest“, „korterimaksu 50-protsendilise alandamisest“, „võlgade mahakustutamise“ jne, jne. Sellegipärast läheb faschismil korda ainult neid töörahvakihte enda järele tõmmata, kes faschismi tõelikust sisust veel pole suutnud aru saada.

Kuld jaapani suurkapitalistid ei usalda veel võimu täiesti avalikkude faschistlikkude gruppide kätte anda. Nad kardavad majanduse kokkuvarisemist. Valitsevad ringkonnad on püüdnud võitlust mitmesuguste sõjalikkude gruppide vahel sõjaväes, faschistlikkude sõjaväeosade, keisri õueringkonna ja finansmagnaatide vahel maha salata. See ei lähe neil siiski korda, sest võitlus tungib sisemise surve kätte alt väga tihti mitmesuguste terroriaktide näol nähtavale. Iga aasta on mitmed tähtsad riigitegelased terrori ohvritena tapetud.

1936. a. 26. veebruari sõjaväeliku riigipöörde katse kujutab nende sõjakate faschistlikkude gruppide võitluse uut ajajärku. Ajakirjanduse andmetel tapeti 80 valitsuse ja õuekonna poolehoidjat. Faschistlik sõjaväelaste grupp kõrvaldas seega rea tähtsamaid mõõdukama poliitika pooldajaid.

Selle mõrtsukaliku tapatöö järele tulid mõlemad võitlevad pooled kokkuleppele, ja ajutiselt pidi faschistide jõuk avaliku sõjalise diktaatori loomisest loobuma. Hirota koostas keisri ülesandel uue ministrite-kabineti, kuhu mõlemate poolte esindajad kutsuti, kuna härrad Araki, Madsaki jt. „riigipöörde“ katse korraldajad valitsusest eemale pidid jääma. Sõjalise diktaatori loomisest loobumine on igatahes ainult ajutine. Härrad Araki, Madsaki ja „noored ohvitserid“, kes oma jõu ja mõju sõjaväes ning faschistlikkudes organisatsioonides alal hoidsid, valmistavad kahtlemata uuele pealetungile.

See riigipöördekatse tõi kaasa Jaapani

imperialismi agressiivsuse tugevnemise. See on asja üks külg. Pealeselle tuleb tähendada, et ta uue tõuke andis Jaapani sisemiste vastuolude edasisele teravnemisele, vahekordade teravnemisele kurnajate endi vahel ja isegi valitsevates gruppides. „Mäss“ nõrgendas Jaapani sõjaväge ja laevastikku, nõrgendas Jaapani imperialismi üldse.

*

Faschistliku liikumise mahasurumine on võimalik ainult rõhutatud töörahva ühise väerinna eduka võitluse teel. Selles võitluses saab rahvusvaheline proletariaat jaapani töörahvale igateviisi abiks olema. Sellest võitlusest võtab aktiivselt osa ka Jaapani asumaade töörahvas. Seda näeme praegu Mandshuurias, kus laialt on hargestunud partisaanide võitlus jaapani sõjavägede vastu.

Välismaade ajalehtede teatel on partisaanide hulk Mandshuurias 100—215 tuhat (teated on lahkuminevad). Jaapani ajalehed vähendavad selle arvu kuni 28 tuhandeni. Mandshuuria lehtede teatel kaotavad jaapani väed võitluses partisaanidega iga päev keskmiselt 12—20 soldatit ja ohvitseri. Arusaadavalt on need andmed puudulikud ja vähendatud.

Suuremaks võiduks Jaapani sõjapoliitika vastu on ühendatud jaapanivastase armee loomine Mandshuurias. Ühendatud jaapanivastase komitee üleskutses loeme:

„Käesoleval silmapilgul on .. loodud kuus jaapanivastast ühendatud armeed, terve rida partisaanide salku, kokku mitukümmend tuhat inimest. Siia hulka ei kuulu need salgad, mis meie juhatuse all ei seisa. Jaapanivastased armeed pole hunhuusid, vaid sõjaväed, kes võitlevad Jaapaniga kodumaa päästmise pärast. Nende eesmärk on: 1. Vastupanek Jaapanile, võitlus Mandshukuuga, kaotatud territooriumide tagasivõitmine; 2. jaapani röövlite ja nende sabarakkude varanduste konfiskeerimine; 3. rahva ühendamine jaapanivastaseks võitluseks, ja Hiina päästmine“.

Peale selle otsekohese sõjalise ühenduse Jaapani vastu on Mandshuurias laialt tarvitusel streigid, ülestõusud ja hulkadele suurt mõju avaldavad jaapani vastased loosungid. Kui siia juurde lisada revolutsiooniliku liikumise saavutused Hiinas; kui siia juurde lisada, et hiina kodanluse seitsme sõjakäigu äravõitmisega kuulsaks saanud tugev hiina punavägi Jaapani poolt haaratud provintsidest kuigi kaugel ei asu,—

siis on selge, et jaapani vägivaldlaste jalgealune haaratud hiina provintsidest kaugelgi julge ega kindel ei ole, ja et Jaapan kõigile oma püüdmistele vaatamata pole siiski suutnud Mandshuuriat „suure sõja“ platsdarmiks tarvilikult ette valmistada.

* * *

Jaapani imperialism on väga sõjakas, äärmiselt agressiivne välispoliitikas ja halastamatu verise terrori tarvitamisel töörahva vastu sisemaal. Agressiivsete plaanide kaugeks eesmärgiks seati „suure ja kõige suurema Jaapani loomise plaan.“ See suur strateegiline plaan on osalt juba teostatud „väikse sõja“ teel, ja Jaapani sõjalis-politseiilik diktatuur valmistab ette „suurt sõda“, mis peab vastasele täiesti ootamatult algama.

Kuid sotsialistlik süsteem, mis juba oma olemasolekuga kõikide kapitalistlikkude riikide ja asumaade rahvaid revolutsioneerib, sotsialismi võit ja kasv NSV Liidus süvendavad veel enam imperialismi siseimst mädanemist.

Jaapani imperialistlikku poliitikat takistavad, teiseks, — vastuolud imperialistlikkude riikide endi vahel. Iga imperialistlik suurriik püüab maid haarata.

Kolmandaks on Jaapani agressiivsust takistavaks teguriks — revolutsioonilik liikumine, kompartei poolt organiseeritud töörahva ühine väerind mitte üksi Jaapanis, vaid ka Mandshuurias ja Hiinas.

Jaapani sõjalis-politseiilik võim püüab neid takistusi võita. Selleks tarvitab ta töörahva ühise väerinna vastases võitluses ikka enam faschistlikke meetodeid. Ta loob liitu teiste imperialistlikkude riikidega (Saksamaaga), et ühiselt saaki jagada. Ta valmistab „suurt sõda“, plaanitseb teda alata kui „väik selgest taevast“, et sel teel võita.

Kuid revolutsiooni idee valmib hulkades. Töörahva ühine väerind võitleb kõige jõuga sõja vastu. Sõjavastaseks võitluseks ühinevad kogu ilma töörahva hulgad. Sõja vastu kindlustab NSV Liit oma Kauge-Ida piirisid niivõrd, et see Jaapani faschistide palavat saagiiha tuntavalt taltsub. Kui need aga sellest hoolimata peaksid oma verised küüned meie maaalade järele välja sirutama, — „suureks sõjaks“, siis annab meie lõõgivalmis punavägi jaapani imperialismile vastuhoobi, mis imperialistlikud sõjaväed väerinnal purustab ja nende seljataga revolutsiooni esile kutsub.

(Lõpp)

K. J. Juhanson.

Teadusline ringvaade

Saturni rõngad

1610. a. algul oli astronoomias tähtis sündmus. Kuulus Itaalia professor Galileo Galilei juhtis taevakaugustesse esimese, omatehtud teleskoobi. Olgugi, et see teleskoop praeguseaegsetest niisama kaugel oli kui koolilaste prilliklaasidest tehtud vaatetorud, avastas ta siiski rea ootamatusi. Teleskoop näitas Galileile kuu mägesid ning suuri tumedaid laike, mida ta meredeks nimetas. Seesama teleskoop tõestas, et linnutee koosneb määratust hulgast tähtedest, ta näitas Jupiteri nelja kuud jm.

Sellesama aasta oktoobris avastas Galilei Veenuse faasid. Vaadeldes Saturni teatas Galilei, et „kõige kaugemat planeeti nägin ma kolmekordsena ¹⁾“

Jesuiit Scheiner, kes 1614. a. teleskoopist Saturni vaatles, joonistas selle üles mingisuguste imelikkude „kõrvadega“. Galilei nägi aga Saturni 1612. a. täiesti ümarusena. Neid vaatlemise andmeid võrreldes jõudis Galilei otsusele, et siin peitub mingi saladus, mida tema nõrk teleskoop avastada ei suuda.

Galilei ei avastanudki Saturni „saladust“. Alles tugevam teleskoop, mille valmistas hollandlane Huygens 1658. a., võimaldas selle „saladuse“ avastuse. Huygens, kartes kiriku viha, avaldas alguses enda avastuse schifreeritud ladinakeelses lauses. Hiljem, tähtede ümberpaigutamiseega selles lauses, lugesid imestatud kaasaegsed järgmist: „Saturni ümbritseb õhuke, lame rõngas, mis plaanediga kusagil kokku ei puutu ja mis kaldub ekliptikasse“ (s. o. sellele pinnale, millel maakera ümber päikse liigub). Niisugune oli Saturni saladus. Mitte kaks kaaslast ega ka mitte „kõrvad“, vaid kinnine rõngas, mis hõbevõõna planeeti ümbritseb.

Praeguseaegsetes teleskoopides on näha, et Saturni mitte üks rõngas ei ümbritseb, vaid kolm. Peale rõngaste on meile teada veel Saturni üheksa kaaslast — kuud.

Kuid Saturni rõngad ei ole mitte alati meile nähtavad. 1936. a. suvel polnud neid ka näha. Selles pole aga midagi ime-

likku. Saturni rõngaid näeme meie see-pärast, et päike neid valgustab. Kui aga päike neid ei valgusta, siis meie rõngaid ka ei näe. See juhtub siis, kui rõngaste terav serv päikese poole on pööratud. Selletõttu on valgustatud ainult väike joonekene, mida harilik teleskoop ei näita. Teiseks, meie ei näe Saturni rõngaid siis, kui nende terav äär maakera poole on pööratud, sest mõned astronoomid arvavad Saturni rõngaste paksust ainult 20 klm. Saturn asub meist aga 1350 miljoni kilomeetri kaugusel.

Käesoleval aastal oligi niisugune juhus. Ainult hiiglasuures teleskoobis (33 tolli diameetris) läks prantsuse astronoom Anthoniadil korda Saturni rõngaid kitsa läikiva joonena näha. Oli näha ka rõngaste vari planeedi pinnal. Edaspidi „kaovad“ Saturni rõngad alles 1952. a.

Praegu juba surnud nõukogude astrofüüsik A. Belopolski tõestas juba 1895. a., et Saturni rõngad koosnevad hulgast väikestest kehakestest, mida eraldi võimata näha. Rõngad püsivad sellepärast, et neid koostavad kehakesed vahetpidamata liiguvad, oma asukohta vahetavad. Kuulus õpetlane Laplace tähendas, et need rõngad ei või kindlad kehad olla, nad võivad olla ainult meteoriitse ehitusega. Teadusel tuleb aga veel palju vaeva näha, et lõpulikult selgeks teha Saturni rõngaste loomus. Laplace'i hüpoteesi (teadusliku arvamise) järgi moodustusid kõik planeedid kunagi rõngastest, mis keerlevast päikesest eraldusid.

Nii siis, Saturni rõngaste loomuse ja koosseisu tundmaõppimine selgitab meile ka planeetide tekkimist.

Prof. K. Bajev.

6000 protsenti uut normi!

Metallostroi 10. kontori tiserid (Moskvas, Leningradi maantee) teenisid kuni 1936. aasta märtsini 5—7 rubla päevas. Nad töötasid esisade tööriistadega ja viisidega. Et ehitusele kõiki vajalikke puumaterjalisid (ukse- ja aknaraame jne) valmistada, töötasid 3 brigaadi 19 tiserit viimase jõuga, ja siiski ei suutnud nad kõiki vajalikke töid ära teha.

Märtsis nõudis tiserite brigadiir sm Nikulin oma 3-hobusejõulise mootori ja

¹ Sel ajal piirdusid astronoomide teadmised päikesesüsteemist Saturniga. Alles sajad aastad hiljem avastati Uran, Neptun, paljud väiksed planeedid ning lõpuks Pluton, mis päikesesüsteemi kuuluvad.

hakkas mingisugust tööpinku ehitama. Selt-simeeste küsimustele vastas ta, et ta niinagu nad senini töötasid, enam edasi töötada ei või. Vaja on ka tiserite tööd rationaliseerida ja töö viljakust tõsta.

Alguses naersid teised töölised ja naeris ka tööjuhataja sm Nikulini plaani täiesti välja. Kuulutati ette, et tema tööpingist midagi asja ei saa, et ta üle 7 rubla päevas ikkagi teenida ei suuda.

Kahe nädala pärast sai sm Nikulin oma tööpingi valmis.

Pingi katsumist toimetati otse ehitusetöö kohal. Töid, mis eisisadest saadik oli käsitsi valmistatud, pandi nüüd uus pink tegema. Sm Nikulini lihtne masin töötas 10—15 korda kiiremini kui tiseril käsitsi. Mõnesuguseid töid valmistas uus masin ühes vahetuses 60 inimese eest.

Nii, näiteks, on tappisid alati käsitsi valmistatud. Selleks, et, näiteks, kolmehambulist tappi valmistada, tuli tiseril saega 8 löiget teha ja siis põitliga tappides 3 väljalöiget teha. Ühes vahetuses tegi tiser harilikult kuni 50 niisugust tappi.

Nikulini mehaniseeris seda tööd nii, et oma pingile erilise ratassae kinnitas, mis tappide väljalöikeid hakkas saagima. Et aga väljalöikeid vaja oli mitmesuguste laiustega teha, siis asetas sm Nikulin ratassae võllile teisiti kui seda senini kõikide mehaanika seaduste järele arvati ainuüksi õige ja otstarbekohane olevat. Ta ei asetanud saage võllile mitte täisnurgas (püstloodis), vaid natukene vildakus asendis, s. o. nii et saag oma ringlemisel nagu viitas ja sellepärast siis palju laiemalt saagis, kui sae enese paksus on. Sae vildakat seisakut võib igateviisi reguleerida (eriliste seibide abil), mis võimaluse annab saega mitmesuguses laiuses saagida. Selle saega täitis sm Nikulin uut töönormi 6000 protsenti!

Sm. Nikulini pingil on niisamuti kõik hõõveldamise tööd mehaniseeritud ja seni-nagemata kiireks tehtud. Kõik, kes seda pinki on näinud, kinnitavad, et seda vaja on igal ehitusetööl tarvitada. Pingi ehitus on sedavõrd lihtne, et iga treial, puusepa abiga, seesuguse pingi ühe nädalaga võib valmis teha.

Nafta aseained

Nafta on kütteaine, mis kõige tihedamalt on seotud sõjavarustusega. Paljud riigid aga tunnevad suurt puudust naftast ja on sellepärast sunnitud teid otsima, et nafta asemel mingisuguseid muid aineid, nimelt nafta aseaineid, tarvitada. Eriti suureks

tõuseb nafta aseainete tähtsus mootorite (autode, tankide, sõjalaevade, lennukite jne) kütteainena. Kogu maailma majanduses tarvitati mootorite kütteainena 1935. aastal umbes 3 prots. nafta aseaineid. Üksikutes riikides oli see aseainete tarvitamine väga mitmesugune. Hollandis, Belgias ja Hispaanias ei tõusnud see aseainete tarvitamine mitte üle 3 prots., kuid Itaalias oli ta 3,2 prots. ja Inglismaal isegi 6,6 prots. Prantsusmaal, kus naftat, teatavasti, ei ole, oli nafta aseainete tarvitamine mootorite kütteaineks möödunud aastal 13,2 prots., Tšehoslovakkias koguni 21,7 prots. Niisuguste aseainetena tarvitatakse kunstlikku (sünteesilist) bensiini, bemooli, n. n. mootori piiritust jne. Saksamaa tööstus on kavatsetava sõja otstarbel iseäranis agar olnud nafta aseainete hulka suurendama; seal käivad niisuguste aseainete hulka ka Eestimaa põlevkivi saadused jne. Saksamaa tarvitas möödunud aastal üldse ligi 2 miljonit tonni vedelat kütteainet plahvatusmootorite peale. Selles moodustasid nafta aseained tervelt 44,3 prots.

„Paraplaan“

Meie õhu-sõjakaademia tehnik Pavlov algas juba kaks aastat tagasi oma katseid inimese tiibade alal õhus planeerimiseks. Ta nimetab oma aparaati „paraplaaniks“ — parachütoplaaniks (langevarjuga purilennukiks).

Paraschütisti selga kinnitatakse rohutirtsu tiibade taolised tiivad, mis endid ise automaatselt lahti löövad, ilma et nad lendaja käsi seoksid. Aparaadi raskus on 13 kilogrammi, tiibade laius üle 4 meetri.

Pavlov on oma uue aparaadi katsetamiseks ise lennukilt langevarjuga umbes poolteistsada hüpet teinud, nendest neli hüpet oma tiivulise „paraplaaniga“.

23. augustil tõusis Pavlov lennukil 3500 meetri kõrgusele. Seal hüppas ta lennukist välja ja pani aparaadi stabilisaatori tegevusse (see stabilisaator hoiab hüppaja keha püstloodis ja ei lase teda teise seisukorda asetuda). 5—6 sekundi pärast laskis Pavlov oma tiivad lahti. Inimene muutus puurilennukiks. Ta liugles tiibadega, tegi mitmesuguseid keerulisi ja osavaid pöörded. Poolteist minutit ujus ta kõrgel õhus. Siis eraldas ta lühikese liigutusega tiivad enda küljest lahti (nad langesid automaatselt erilise langevarjuga alla). Langedes ise kuni 1000 meetrini avas Pavlov langevarju ja maandus õnnelikult.

Pavloviga koos töötab uue leiutise alal terve rida teisigi tehnilisi jõudusid.

KROONIKA

NÕUKOGUDE LIIDUST

1. novembril täitis Usbekistan puuvilla kokkusuutust riikliku aastaplaani. Üldse osteti kokku 1 079 500 tonni puuvilla. Rekordne saak ühelt hektarilt oli 80—100 tsentnerit puuvilla.

— Viimase 10 aasta vältel on Saraatovi elanikkude arv 226 000-st 400 000-ni, s. o. ligi kahekordselt kasvanud.

— Stalinos sai valmis suurem gaasitorustik N. Liidus, mille pikkus on 6 kilom. Torustiku kaudu juhitakse gaasi Kutshenkovo kooksi-keemia kombinaadist Stalini nim. metallitehasesse.

— Omskis avati oktoobripühadeks esimene tramiliini vaksalist südalinna. Liini pikus on 9 kilomeetrit.

— Lendur Njuhtikov tõusis 10. novembril 4-mootoriga lennukil 10-tonnilise laadungiga 7032 meetri kõrgusele. Senini kuulus kõrguserekord 10-tonnilise laadungiga lendur Jumashevile (6605 meetrit).

— Põhja-Osetia mägedes lasti 1936. a. käima 14 kolhoosi-elektrijaama. 1937. a. kavatakse seal veel 34 kolhoosi-elektrijaama ehitada.

— Kiievis avati raamatukogu pimedatele. Siin on tuhanded raamatud, nende hulgas Tolstoi „Sõda ja rahu“, Gogoli „Surnud hinged“ j. t., mis pimedate jaoks erilise reljeefse trüübiga on trükitud.

— Tsiivil-lennuasjanduse peavalitsuse lendur Kljutshenko on 15. a. vältel üldse miljon kilomeetrit maha lennanud. Kljutshenkole on antud kaks punaselipu ordenit.

— Vinnitsas (Ukraina) ehitati väike suhkrutehas laste jaoks. Tehast juhatavad ja seal töötavad pioneerid ja koolilapsed.

— Põhja-tundras, kus põdrakasvatajad nentsid elavad, on ehitatud 5 haigemaja, 10 arstiabi punkti ja 4 lastesõime.

— Moskva uulitsate ümberhitamisel asfaltteeriti 1936. a. üle miljoni ruutmeetri uulitsapinda.

— Rõbinski masinaehituse tehase valmistatavate rotatsioon-trüükimasina raamatute trüükimiseks. See masin trüükib kuni 12 tuhat poognat tunnis.

— Oktoobri vältel tootis Donbassi söetöölaine Barannikov raidmasinaga 21 000 tonni kivisütt. Raidmasina keskmine kuutoodang on Donbassis 3600 tonni. Ruhri kivisöekaevanduses (Saksamaal) on see 2600 tonni; Inglismaal — 2000 tonni.

— Kuduja Satruskina oktoobrirevolutsiooni nim. tekstiilvabrikus (Moskva obl.) töötab üksi 210 kudemismasinal ja valmistab 7-tunnilise tööpäevaga 3010 meetrit riidet.

— Tshukotka poolsaarel avastati rikkalikud metallimaagi, eriti inglislina, lademed.

— 19. novembril mõõdus 225 aastat suure vene õpetlase ja teadusemehe Mihailo Lomonosovi sünnipäevast.

— Amuuri jõe harul — Limuri jõel (Kaugem-Ida) avastati rikkalik kullaleiuukoht.

— Moskvas, Arbatil nr. 53, restaureeritakse maja, kus elas A. S. Puschkini.

— Väliskaubanduse rahvakomissariaat ostis Inglismaalt 2856 ja Saksamaalt 1350 puhastõugu suguinast ja -lammast. Peale selle osteti Prantsusmaalt, Inglismaalt ja Belgiast puhastõugu suhuhobuseid.

— Uraalis lasti käima teine niklitehas, mis asub 90 kilom. kaugusel Sverdlovskist.

— Balti laevasõiduvalitsus laskis välja ujuva doki laevade remonteerimiseks merel.

— Moskva metropolitaani Arbaati raadius sai valmis. Tee viib kuni Kiievi vaksalini (1,7 klm.); valmis on ka metro sild üle Moskva jõe.

— 24. novembril sõitis esimene rong Habarovskist uuel Volotshajevka-Komsomolski raudteel kuni uue linnani — Komsomolskini.

— 25. novembril avati nõukogude VIII erakorraline üleliiduline kongress, kes oma viimasel istungul, 5. detsembril, NSV Liidu uue, staalinliku Konstitutsiooni vastu võttis. 5. detsember kinnitati kongressi poolt üldiseks rahva pühaks.

— 8. detsembril püstitas lendur Rjābenko Sevastopolis hüdrolennukil üleilmse rekordi, tõustes 10-tonnilise laadungiga 2200 meetri kõrgusele.

— Lennuk „P-5“ on meil laialdaselt tarvitusel. Ta võtab peale kaks reisijat. Tuntud aviokonstruktor Grohovski asetab aga selle lennuki tiibade alla erilised kabiinid, kuhu inimesed võivad asuda. 8. detsembril võttis lennuk selviisil 16 inimest peale ja tõusis õhku. Lend tõestas kabiinide praktiliku lähtsuse.

VÄLISMAADELT

Novembri algul peeti ära Belgia kompartei VI kongress. Koos oli 200 saadikut. Kongressil viibisid ka prantsuse, inglise ja hollandi kompartei esindajad.

— 10. novembril oli Inglismaal poksivõitlus maailma esivõitleja, ameerika negri Lewisi ja inglase Harvey vahel. Piletid sellele võitlusele olid kuu aega enne võitlust ära müüdnud. Võitjaks tuli Lewis.

— 6. kuni 10. novembrini vangistati Rumeenias üle 1000 inimese, keda komparteisse kuulumises süüdistatakse.

— Poola sotsialistliku partei („PPS“) keskkomitee võttis vastu resolutsiooni, milles eitab igasugust koostööd kommunistidega.

— Saksa ajakirjandus avaldas andmed surmamõistetute ja hukatute kohta Saksamaal 1934. a. Nende andmete järgi tapeti „seaduslikult“ 152 inim., nende hulgas 3 naisterahvast.

— 11. novembril pidasid hispaania mässulased Gibraltari lahes vägivaldselt kinni nõukogude nahvtalaeva „Sojus vodnikov“ ja hoidsid teda mitu päeva Ceutas (Hispaania Marokko) vahi all.

— Hispaania mässulased on mõne kuu jooksul tapnud Hispaania vasekaevandustes Rio Tintos 1500 inim., sealhulgas 100 naisterahvast. Tapmisi korraldatakse rahva nähes.

— Amsterdami lennukitehas ehitati uut tüüpi hävitaja, mis niisamuti ka kerge pommilennuki ülesandeid võib läita. Lennukil on 2 mootorit, 2 suurtükki ja 3 kuulipildujat. Suurtükid ja kaks kuulipildujat asuvad lennuki ninal, üks kuulipilduja — taga. Lennukil on kaks saba.

— Itaalias, Turini ja Navarra vahel, korraldati hiljuti autorongi proovisõit. Rong sõitis otsesteel 162 klm tunnis.

— Ameerikas avati novembris sild üle San-Francisko lahe, mis ühendab San-Francisko Oak-

landiga. Silla pikkus on üle 12 kilomeetri; ta on kahekoradne: ülemist korda mööda sõidavad 6 reas sõidua autod. alumist — veoautod. Silla all võivad suured ookeanilaevad vabalt läbi sõita. Silda hakati ehitama 1933. a. ja ta läks maksma 77 miljoni dollarit.

— Itaalia ehitab 24 allveepaati. Kui nad valmis saavad, siis jõuab Itaalia allveelaevastiku poolest teisele kohale (Prantsusmaa järele).

— 16. novembril panid hispaania fashistid järjekordse mere-röövtoime — nad võtsid vägivaldselt kinni nõukogude kaubalaevad „Vtoraja pjätiletka” ja „Petrovski“.

— Saksa ja Itaalia fashistlikud valitsused tunnistasid 18. novembril ametlikult hispaania mässulaste peamehe Franko „valitsust” — seega ka endi interventsiooni Hispaanias.

— Fashistide mässu algusest peale kuni novembril lõpuni on mässulased Hispaanias tapnud 200 000 inimest, nende hulgas palju naisterahvaid.

— Nobeli-komitee otsustas määrata Nobeli rahupreemia saksa antifashistile Karl Ossetzkile, kes saksa koonduslaagris vaevleb. Saksa valitsus ei annud Ossetzkile luba preemiat vastu võtma minna.

— Novembri lõpul tpsid hispaania fashistlikud mässajad Segovias ära Hispaania peaministri Largo Caballero poja, kes fashistide käes pantvangiks oli.

— Inglise ajalehtede teatel jõudis 1. detsembril Cadixi 6000 meheline saksa sõjavägi. Ühes sõjaväega saatis Hitler Frankole uusi lennukeid, tanke, relvu ja muud sõjavaruustust.

— Itaalia lendur Stoppani püstitas kolmemootoriga hüdroplaani uue rahvusvahelise kõrguserekordi selletüübilistel lennukitel. Kahetonnilise laadungiga tõusis ta 7831 meetri kõrgusele, 5-tonnilise laadungiga — 6727 meetri kõrgusele.

— Saksamaal pandi maksma sõjaaegne toidunäinete normeerimise seadus. Kõik elanikud kinnitatakse teatud poodide külge, kust nad nimekirjade järgi näljapajakit saavad. Loomaliha ja või puuduvad väljaantavate toidunäinete nimekirjas üldse.

VALGEST EESTIST

Novembrikuu

1. — Valitsuse poolt määrati üleriiklikuks „noortejuhatajaks” keegi polkovnik. Ohvitseri ülesandeks jääb kooli- ja peale-koolialaste laste ning noorte fashistlik kasvatamine ning nende koondamine riigi poolt ettenähtud organisatsioonidesse.

2. — „Uus Eesti” — Pätsi valitsuse häälekandja — jätkab suure agarusega Hispaania mässajate — fashistide — ühistamist, võttes seega täiel määral omaks Saksa ja Itaalia valitsuste häälekandjate seisukoha.

— „Uus Eesti” teatel on Eestis 6767 skautlikult organiseeritud koolinoort. Skautluse ülemjuhiks on kindral Laidoner.

— „Uus Eesti” lisalehekülgl „Majanduslik Elu” soovib valitsusel oma rahvusest ärimehi energilikumalt toetada — sest Saksamaalt põgenenud „mitteaerialased” tekitavat neile tuntavat raskust.

3. — Pätsi „rahvuskogu” valimised määrati kindlaks 12., 13. ja 14. detsembri peale. Nendes valimisringkondades, kus fashistlikkude organisatsioonide poolt üles seatakse ainult üks kandidaat, hääletamist ette ei võeta, ning ülesseatud kandidaat loetakse kohe rahvuskogu liikmeks.

4. — „Uus Eesti” propageerib lastearvu tõstmist. Mida kõrgemale tõusvat kultuur, seda madalamale langevat, lehe arvates, laste sündivus. „Kultuuri”

kasv ähvardavat seega paratamatult rahvast välja suremisega.

5. — Tallinnas on „seltskondlikkude organisatsioonide” poolt, kellede seljataga Pätsi „Isamaaliit” seisab, 10 rahvuskogu kandidaati üles seatud (igas ringkonnas üks), kelle hulgas on 3 keskkooli direktorit, 2 vabrikanti, 2 kodanliste lehtede toimetajat j. m.

— Pätsi poolt määratud ametiühingute ettevõttekude koosolekul selgus, et Tallinnas on tööstuse ettevõtteid, kus tööliisele 7. senti tunnis, s. o. 8-tunnilise tööpäeva eest kõigest 56 senti maksatakse! Tallinna tööliise peab oma ühetoalise, ilma keskkütteta, korteri eest kuus vähemalt 15 krooni üüri maksma.

— 7. „Uus Eesti” teatel töötas 1. novembril k. a. Narva Kreenholmi vabrikus 2382 töölist. Oktoobrikuu jooksul lasti töölt lahti 60 töölist.

— Pärnu linnatöölise selts nõuab kõigi linnatöölise palga tõstmist. Esialgselt nõutakse 1932. a. maksma pandud palgakärpimise tühistamist.

— Tallinna südalinnas pandi toime suurem murdvargus. Järgmisel päeval töid murdvargad varastatud asjad tagasi ja palusid endid vangistada. Vargad avaldasid lootust, et nad varguse toimepanekuga talveks vangimajja pääsevad.

8. — Tallinna pagaritöölise esitasid peremeestele märgukirja, milles töölise palkade tõstmist 20—40% võrd nõutakse. Peremehed lükkasid oma koosolekul töölise nõudmise tagasi.

9. — 4. endist riigivanemat: Jaan Tõnisson, Jaan Teeman, Juhan Kukk ja Ants Piip esitasid Pätsile märgukirja, milles Pätsi valitsust kui avaliku diktatuuri valitsust iseloomustasid ning rahvuskogu valimiste eel õigust nõudsid vabalt kandidaate üles seada. Päts vastas sellele märgukirjale vihase väljaastega.

— Ülemaailse koolijuhatajate koosolekul peetud kõnes nõudis hariduseminister polkovnik Jaakson kõigis koolides manurahvusluse vaimu kasvatamise kõvendamist. Hariduseminister võitles üldharidusliku keskkooli vastu, soovitades nende asemel mitmesuguseid kutseskoole kodanlusele vajalikkude eriteadlaste ettevalmistamiseks.

— 1924. aastal õppis Eesti 80-es keskkoolis 17 000 õpilast. 1936. a. vähendati keskkoolide arvu 62-ni. Õpilaste arv langes 15 000-le. Üliõpilaste arv suruti 5000 pealt 3250 peale. Sest „kultuuri” olevat Eestis juba — liig palju!

— „Uus Eesti” võitleb rahvuskogu valimiste vastase boikoti meeoluga rahva keskel. Leht on vihane, et eesti kodanlus üksmeelselt ja heatahtlikult Pätsi diktatuuri süvendamist vastu ei taha võtta.

— Põllutöömister Talts esines pikema kõnega maatöölisele koja avamiskoosolekul, kus maatöölisele selgeks püüdis teha, et orjatööd hallparunite põldudel austada tulevat.

12. — Tallinna kõrgema kodanluse laste kasvatamiseks on koha peal avatud inglise või prantsuse õppekeele koolid. Inglise õppekeele „kolledshis” Tallinnas õpib 663 kodanluse võsu, kellele eesti keel õppekeeleks enam ei kõlba.

— 1936. a. on Eestis põlevkivist välja aetud 120 000 tonni õlisid. Sellest tarvitatakse siseturul ära 35 000 tn, ülejäänud osa veetakse peamiselt Saksamaale.

— „Uus Eesti” ähvardab Soomet seniste vahetõrgete revideerimisega. Järjekordseks tüli põhjuseks on Soome parempoolsete lehtede arvustus Eestis maksva korra kohta 4. endise riigivanema märgukirja puhul.

— Riigivanem Päts rääkis koolidirektoritele peetud kõnes, et ta on sõitnud madal mööda sügisõhtutel, ning pole näinud elanute akendest

rõõmsaid tulekesi. Samuti olevat ta sõitnud maad mööda kesksuve hommikutel, ning pole näinud — töölisi maad harimas. Eestis puuduvat — Pätsi sõnade järgi — hoogne perekonnaelu, rõõmus töötahe ja ettevõtlikkus.

— Tallinna korstnapühkijad ähvardavad oma peremehe streigiga, kui nende palkasid ei tõsteta. 5-aastase staazhiga õppinud töölisele nõutakse 130-kroonilist kuupalka.

14. — „Vaba Maa” arutab küsimust, kas boikoteerib rahvas rahvuskogu valimisi või mitte? Leht leiab, et avalikku boikoteerimist, nagu Bulõgini duuma puhul, ei olevat, kuid „kahtlevaid psühholoogilisi komplekse” ei saavat siiski eitada.

— Valimisi rahvuskoguses ei tule 50 valimisringkonnas. Seal pole peale valitsuse kandidaadi kedagi üles seatud. Valimisringkonde on üldse 80.

— „Uus Eesti” soovitab eesti noorsoole vaimustust otsida oma „riiklikust suurusest”. Väljastpoolt uusi maid vallutada Eesti ei suutvat, jäävat ainult „sisemine ülesehitamine”, s. o. mitmesuguste uute ettevõtete avamine kodanluse senise sõõdamaa laiendamiseks.

— Kõik valitsuse poolt rahvale pakutavad rahvuskogu kandidaadid on Pätsile töötanud esimese järjekorras eraomanduse ja usu pühadust kaitseda.

— Eesti laevaomanikud ostsid 1936. a. välismaadelt 20 aurikut, 6 mootorpurjekat, 3 purjekat, kokku 23 950 br.-rg-tonni suuruses. Laevaomanikude kapital kasvab väga jõudsasti meremeeste madala palga arvel.

— Laagna mõisa endine omanik parun Korff ostis oma lossi ümber asunikudelt tagasi 5 normaaltalu. Asunikud on pankrotti jäänud — maa ostuvõla tasumisega, s. o. maade väljaostuga parunilt.

— Narvas asuva katoliku kiriku juhatus otsustas Narva linna lähedal endisele kirikule veel 2 kirikut ühes suurema maaalaga juurde osta.

— Tallinna korstnapühkijate streik lõppes tööliste osalise võiduga. Töölised surusid läbi kollektiivlepingu ja palga ülemmäära — õppinud tööliste 110 krooni kuus. Õpilaste kuupalk algab 35 kroonist kuus.

— „Vaba Maa” järgi on Eestis 14 656 majajateenijat. Nende keskmine tööpäeva pikkus on 15—16 tundi. 30 protsenti nendest saab päevas 1,5—2 tundi puhkust. Enam kui pooltel majajateenijatel pole omaette eluruumi. Keskmine palk kuus on 16,2 krooni.

— Hiljuti jäi seisma töö Isborski kipsikaevanduses. Töölised setud — viidi tööle Ubja põlevkivikaevandusse, kus nad „Vaba Maa” teatel teiste tööliste töönormid kaugelt ületavad. Setusid tahetakse ka teistesse põlevkivi-kaevandustesse, üldiseks palkade allasurumiseks, suuremal arvul tööle palgata.

— „Vaba Maa” järgi on Hiiu-Kärda kalevivabrik 1936. aasta kevadest kuni siiani töölt vallandanud 300 töölist.

— Jüri Voiman, parempoolne sots, talupere-mees, määrati hiljuti Pätsi valitsuse poolt Eesti Föõlisühingute Keskkliitu maatöölise organiseringjaks. Nüüd on Voiman Keskkliidu juhatuse esimehiks nimetatud.

25. — Eesti mõjukamad kapitalistid kavatsivad Tallinna „Majanduse Instituuti” asutada, mis „Eesti majandusehule vajalikke ning kogenud juhte” hakkaks ette valmistama.

— 1936. aasta 10 kuu jooksul veeti Eestist kaupa välja 68 miljoni krooni eest. Sisse veeti 70 miljoni krooni eest. Oktoobrikuus langes — võrreldes mõõdumud aastaga — või väljavedu. Mõõdunud aasta oktoobris veeti võid välja 2 miljoni, k. a. — 0,9 miljoni krooni eest.

— Rahvuskogu valimiste peakomitee määras kindlaks rahvuskogu teise ehk kõrgema koja valijameeste valimised. Teine koda koosneb: 13-nest kutsekodade esindajast, 10 liikmest, kes riigivanema poolt nimetatud ja 17-nest pappide, vabadeseristi-vendade, kaitseliidu, kohtute, ülikoolide jne esindajast.

— „Uus Eesti” nämmutab endiselt „tühjade hällide” probleemi kallal ja teeb sel alal uue leiutise; laste kartus eesti vanemate keskel ei ole-vevat kehvusest, vaid abieluinimeste „tuule peal” elamisest. Süüdi olevat peale selle ka kultuuritõus ja ülemäärane mõtlemine homse päeva peale.

— Pärnu saeveskite töölised arutasid oma üldkoosolekul töö- ja palgaküsimusi. Töö saeveskites on peaaegu täiesti lõppenud. Alliksoni veskis pole tööliste sügisegi palgaarveid välja maksetud, mille pärast töölised veskiperemehe boikoti alla panid. Kevadeks otsustati peremeestele uued palganormid esitada.

24. — Siseminister Eenpalu korraldas valla-sekretäridele kursused omavalitsuses ettevõetavate muudatustega tutvumiseks. Eenpalu teatel suurendatakse valdades vallavanema isiklikku võimu.

— „Päevaleht” leiab, et rahvuskogu valimistel ei olevat isikut väljaspool valitsuse „seltskondlikke komiteesid” võimalust õlnud oma kandidaate üles seada. Selleks puudunud neil rahalised ja organisatsioonilised võimalused.

— Eesti õpetajatekoda otsustas oma esindaja Rooma fashistlikule kutsehariduse kongressile saata.

— Eesti rahvuslaste klubis peetud referaadi järgi kuulub 38 protsenti suurettevõtteid Eestis välismaa kapitalile...

— „Tööstuse ja kaubanduse, panganduse ja kindlustuse aktsiaseltside aktsiakapital on ümmarguselt 120 miljonit krooni; sellest kuulub $\frac{2}{3}$, s. o. 80 miljonit krooni võõrastele”. („Vaba Maa”, nr. 270).

— „Päevaleht” soovitab Eesti vabrikantidele masinate sissevedu, kuna oodata võivat tööstuse-saaduste ja toorainete hindade tõusu maailma-turul.

— Hitleri poolt korraldatud talupoegade-kongressist Goslaris võivat ETA teatel osa ka Eestist kohale saadetud saadikud.

— Kunda semendivabrik suleti esialgsete teadete järgi kaheks kuuks — „remondi” pärast. Vabrikus töötas 500 töölist, kes enamuses vallandatud.

— Eesti kodanlised lehed peavad tunnistama, et Saksa-Jaapani „Kominterni vastase” lepingu taga peitub salaleping uue ilmasõja algatamiseks, mis tõsiselt ähvardab ka Inglismaad ja Hollandit.

— „Vaba Maa” teatel kulutab Hitleri valitsus fashismi propageerimiseks Balti riikides 1 miljon marka aastas.

— Tartu ja Valga korstnapühkijad esinesid 25—30-protsendilise palgakõrgenduse nõudmisega. Tartu linnavalitsus otsustas streikivatele korstnapühkijatele järele anda ning ülesseatud palgakõrgenduse nõudmisi läita.

Toimetused: H. Pöögelmann, K. Trein, R. Vakman, O. Rüstas, R. Majak.

Vastutav toimetaja: H. Pöögelmann.

Techniline toimetaja: S. Lentschitzky.

Väljanne nr. E-58. Ladumisele antud 22/XI 1936. Trükkimiseks alla kirjutatud 28/XII 1936. Paber 82×110 $\frac{1}{16}$. Autoripõõgnad 8. 4 trükipoog. Ühes trükip. 80 000 trükkit. Üldse 320000 trükkitähte. Lengorlit nr. 27019. Tiraash 1500 eksempl. Töö nr. 2285. „KÜLVAJA” trükikoda, Leningrad, 31, Dershinski uulits, nr. 49.

Vanemad, ärge unustage lapsi!

Talvisteks lastepühadeks kuusepuuga ootab iga laps ilusaid ja üllatavaid kingitusi. Kõige suuremaks kingituseks on hea raamat, mis lapse vaimu ilma kasvatada ja arendada aitab.

On ilmunud suur hulk huvitavat lastekirjandust.

Vennad Grimmid: Muinasjutud. Hind 2,75 k.

Raspe: München. Hind 3,50 k.

Konstantinov: Maakaart jutustab. Hind 5 r.

Iljin: 100.000 mispärast. Hind 2 r.

Teki Odulok: Imteurgin-vanema elu. Hind 3,50 k.

Jonathan Swifti järgi: Gulliver lilliputlaste maal. Hind 2,55 k.

Pantelejev: Pa:k.k. Hind 75 k.

Lebedev: Kes on tugevam. Hind 50 k.

Bianki: Kus vähjad talveund magavad. Hind 50 k.

Tsharuschin J.: Palavate maade loomad. Hind 75 k.

Marschak S.: Mister Twister. Hind 50 k.

Iljin M.: Jutustus suurest plaanist. Hind 2,50 k.

Solotovski Konstantin: Allvee meistrid. Hind 2,40 k.

Grusdev J.: Maksim Gorki elu. Hind 2,20 k.

Nõudke raamatuid oma raleoni raamatukauplusest ehk ostke ja tellige otsekohe Välismaatöölise kirjastusühisusest. Aadress: Изд-во Иностранных Рабочих в СССР. Ленинград „141“, Апраксин пер. № 2.

Välismaatöölise Kirjastusühisus NSV Liidus.

„КОММУНИЗМИ ТЭЭЛ” № 7

(„НА ПУТИ К КОММУНИЗМУ“)

1936

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ПОПУЛЯРНЫЙ ПОЛИТИЧЕСКИЙ, ЛИТЕРАТУРНЫЙ и НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
НА ЭСТОНСКОМ ЯЗЫКЕ

■ - 0002

Издательское Товарищество Иностраных Рабочих в СССР, Ленинград, 141, Апраксин пер. № 2
Valismaatööliste Kirjastusühisus NSV Liidus, Leningrad, 141, Apraksini põikuul. № 2

Hind 1 rubl. 25 kop.

БЛЭТИ
АНВУСЛ. РАТ. Ц. С. С. С. Р.
AR

Ц. 1937г.

Акт № 3

Вкладн. л.